

ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ
ΑΓΩΓΗΣ»**

ΤΙΤΛΟΣ:

*«Η αξιοποίηση των κοινωνικών δικτύων στην
τριτοβάθμια εκπαίδευση διεθνώς – Η περίπτωση του
Facebook»*

ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ ΝΙΚΗ

2012

Σύνθεση Εξεταστικής Επιτροπής

Πρόεδρος: Πέτρος Πασιαρδής
Καθηγητής ΑΠΚυ
Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου .....

Επιβλέπων: Δρ. Εμμανουήλ Αποστολάκης
ΣΕΠ ΑΠΚυ
Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου .....

Τρίτο Μέλος: Δρ. Στεφανία-Μαρίνα Γιαννακάκη
ΣΕΠ ΑΠΚυ
Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου .....

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν το νέο, ραγδαία ανερχόμενο φαινόμενο της εποχής μας. Από αυτά, το facebook ξεπέρασε το 1,01 δισ. χρήστες τον Οκτώβριο του 2012 (Imerisia, 2012· Tvxsteam, 2012). Ο συνολικός αριθμός των χρηστών facebook στην Ελλάδα φθάνει τα 3,7 εκ. (Clip News, 2011), και στην Κύπρο το 69% του πληθυσμού έχει λογαριασμό στο facebook (Pingdom, 2011). Το φαινόμενο αυτό δεν άφησε ανεπηρέαστο το πιο ενεργό μέρος της κοινωνίας ως προς την χρήση του Internet και των κοινωνικών δικτύων, τους φοιτητές. Η ακαδημαϊκή κοινότητα αγκάλιασε τα νέα κοινωνικά μέσα αξιοποιώντας τα σε εφαρμογές επικοινωνίας αλλά και συνεργασίας, ενώ το facebook είναι μακράν το δημοφιλέστερο από τα υπόλοιπα κοινωνικά δίκτυα.

Η παρούσα διπλωματική εργασία ερευνά αυτό το φαινόμενο στα πλαίσια της προσφοράς των κοινωνικών δικτύων στην ακαδημαϊκή ζωή γενικότερα και ιδιαίτερα επικεντρώνεται στην επίδραση του facebook στην κοινωνική και ακαδημαϊκή ζωή των φοιτητών. Η έρευνα μας σκοπεύει στη συνολική αποτίμηση των δυνατοτήτων του facebook στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση μέσα από τη διεθνή βιβλιογραφία και τις εμπειρικές μελέτες από όλη σχεδόν την υφήλιο. Η έρευνα αυτή είναι ένα καταστάλαγμα συμπερασμάτων από την βιβλιογραφική επισκόπηση του θέματος μέσα από θεωρητικά άρθρα, άρθρα σε συνέδρια, εμπειρικές μελέτες, ηλεκτρονικά περιοδικά, πολυμεσικό υλικό του YouTube. Επιπλέον, έγινε συμπληρωματική εμπειρική μελέτη που περιελάμβανε δείγμα από έλληνες και κύπριους φοιτητές, με σκοπό την καταγραφή των απόψεων αλλά και τη χρήση του συγκεκριμένου κοινωνικού δικτύου από τις δύο αυτές φοιτητικές κοινότητες, προκειμένου να εμπλουτίσουμε με τα πορίσματα μας την περιορισμένη σε αυτό το πεδίο βιβλιογραφική έρευνα στον ελλαδικό και κυπριακό χώρο.

Με την ολοκλήρωση της βιβλιογραφικής και εμπειρικής μας έρευνας, οδηγηθήκαμε σε κοινά αποτελέσματα. Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές που έχουν λογαριασμό στο facebook επικοινωνούν καθημερινά μέσα από αυτό, συνάπτουν νέες φιλίες στο χώρο του Πανεπιστημίου αλλά και διατηρούν ζωντανές τις παλιές τους φιλίες και τη σχέση τους με την οικογένεια. Το χρησιμοποιούν επίσης για να συνεργάζονται για τα μαθήματά τους σαν μέσο περισσότερο άτυπης εκπαίδευσης. Το facebook είναι λιγότερο αποδεκτό από τους φοιτητές σαν εργαλείο τυπικής μάθησης αλλά και σαν μέσο για την επικοινωνία με τους καθηγητές και

το διοικητικό προσωπικό της Σχολής. Από την άλλη, τα Πανεπιστήμια ενδιαφέρονται για το νέο αυτό είδος επικοινωνίας θεωρώντας το ως ένα γρήγορο, οικονομικό και δημοφιλή τρόπο για τις επαφές με τους φοιτητές τους. Τέλος, πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα η προσφορά των κοινωνικών δικτύων και δη του facebook στην ανάπτυξη και διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Η διπλωματική μας εργασία μπορεί να αποτελέσει έναν οδηγό βιβλιογραφίας στο θέμα αυτό και να δώσει ιδέες για περαιτέρω έρευνες.

ABSTRACT

Social networks are the new, rapidly emerging phenomenon of our time. Of these, Facebook is expected to exceed 1 billion users by the October of 2012 (Imerisia, 2012; Tvxsteam, 2012). The total number of Facebook users in Greece reaches 3.7 million, according to research firm Social media monitoring (2011), and in Cyprus 69% of the population has an account on Facebook, according to a survey by Pingdom (2011). This phenomenon did not leave uninfluenced the most active part of society as the use of the Internet and the social networks are concerned, the students. The academic community embraced the new social media utilizing them in applications such as communication and cooperation, as seen in international literature, while Facebook has become the most popular among the social networks.

This thesis explores this phenomenon in the context of social networks and academic life in general, and focuses particularly on the influence of Facebook on the social and academic lives of students. Our research aims to assess the overall potential of Facebook in Higher Education, based on the international literature and various empirical studies from around the world. This research draws conclusions on this issue from a literature point of view, by thoroughly examining theoretical articles, articles for conferences, empirical studies, electronic journals, and multimedia archives of YouTube. Moreover, an empirical study performed by us included a sample of Greek and Cypriot students, in order to record their views on the use of this social network by the two student communities, and in order to enrich the Greek and Cypriot literature which is currently very limited.

Upon completion of our literature and empirical research, we were led to some interesting findings. More specifically, students who have accounts on Facebook communicate daily through it, conduct new friendships on campus and keep alive their old friendships and relationship with their family. It is also used to do cooperative work for their courses, as a more informal means of education. Facebook is less acceptable by students as a tool for formal learning but also as a means of communication with teachers and administrative staff of the University. On the other hand, universities are interested in this new kind of communication considering it as a quick, economical and popular way for interacting with their students.

Finally, the contribution of social networks and in particular Facebook in the development and maintenance of a social web in the academic community cannot be overstressed. This thesis can provide a guide to the literature related to this issue, and give ideas for further research.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή μου Δρ. Αποστολάκη Εμμανουήλ για την όλη υποστήριξη του στη συγγραφή και τεκμηρίωση της διπλωματικής μου εργασίας. Η ουσιαστική του βοήθεια και οι σημαντικές του και καίριες υποδείξεις μου έδωσαν δύναμη να πιστέψω στον εαυτό μου και να ολοκληρώσω την ερευνητική πορεία της εργασίας μου. Η τεκμηρίωση όμως της έρευνας μου έγινε με τις αποτελεσματικές παρατηρήσεις τόσο στη βιβλιογραφική όσο και στην εμπειρική έρευνα από τον Καθηγητή Π. Πασιαρδή και την 2^η επιβλέπουσα ΣΕΠ Δρ. Στ. Γιαννακάκη, που επένδυσαν αρκετό από τον πολύτιμο χρόνο τους στην μελέτη και βελτίωση της διπλωματικής μου και τους ευχαριστώ πάρα πολύ για αυτό. Χάρη στην εμπειρία, την υπομονή και την επιμονή της Τριμελούς Επιτροπής, δόθηκε έμφαση στην ανάπτυξη και τον εμπλουτισμό των πιο βασικών αποδείξεων της έρευνας μου και που οδήγησαν εν τέλει τη διπλωματική μου στην τελική της μορφή.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω το Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου, το ακαδημαϊκό και διοικητικό του προσωπικό, που για τέσσερα ολόκληρα χρόνια μου συμπεριφέρθηκε με συνέπεια και ευγένεια στο εκπαιδευτικό μου έργο.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ, τέλος, σε όλους όσους στάθηκαν δίπλα μου και με ένα απλό χαμόγελο μου είπαν ότι μπορώ να τα καταφέρω!

Νίκη Γιαννοπούλου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	7
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	8
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ.....	10
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
1.1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	12
1.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	13
1.3 ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ.....	14
1.4 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	15
1.5 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	19
2.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	20
2.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΡΕΥΝΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ FACEBOOK ΣΤΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	28
3.1 ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ.....	28
3.2 Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....	29
3.3 ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ.....	32
3.4 ΓΙΑΤΙ ΞΕΧΩΡΙΖΕΙ ΤΟ FACEBOOK.....	34
3.5 Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ FACEBOOK ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	37
3.6 ΤΟ FACEBOOK ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΤΥΠΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΤΥΠΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ.....	43
3.7 ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ FACEBOOK ΣΤΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΠΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ, ΑΝΑΤΟΛΗΣ, ΝΟΤΙΟΥ ΑΦΡΙΚΗΣ.....	48
3.7.1 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ MIDLANDS ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ.....	48
3.7.2 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ANADOLU ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.....	50
3.7.3 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΥ CAPE TOWN ΣΤΗ Ν. ΑΦΡΙΚΗ.....	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	56
4.1 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	56
4.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	56
4.3 ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	57
4.4 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ.....	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	71
5.1 ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	71
5.2 ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	81
5.3 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ.....	87
5.4 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ.....	88
5.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ.....	90
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	96
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	112
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	112
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΣΑ (SOCIAL MEDIA).....	112
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ (SOCIAL NETWORKS).....	113
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ (SOCIAL CAPITAL)	113
ΑΤΥΠΗ ΜΑΘΗΣΗ (INFORMAL LEARNING).....	113
ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ (COLLABORATIVE LEARNING).....	114
ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ (COMMUNITIES OF LEARNING).....	114
FACEBOOK.....	115
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	116
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ	125

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Κατηγορίες ατόμων με τις οποίες επικοινωνούν οι φοιτητές μέσω facebook στο MSU	43
Γράφημα 2: Φύλο	125
Γράφημα 3: Κατελυθунση σπουδών	125
Γράφημα 4: Ηλικιακή κατηγορία	126
Γράφημα 5: Είδος ιδρύματος	126
Γράφημα 6: Έδρα Πανεπιστημίου	127
Γράφημα 7: Βαθμίδα εκπαίδευσης	127
Γράφημα 8: Χρήση Internet	128
Γράφημα 9: Μέλος facebook	128
Γράφημα 10: Μέλος twitter	129

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Στάσεις και απόψεις για το facebook στην κοινωνική ζωή	59
Πίνακας 2: Λόγοι χρήσης facebook	60
Πίνακας 3: Ερωτήσεις 14-19	61
Πίνακας 4: Ερωτήσεις 20-25	62
Πίνακας 5: Ερωτήσεις 28-38	63
Πίνακας συνάφειας 1	65
Πίνακας συνάφειας 2	66
Πίνακας συνάφειας 3	67
Πίνακας συνάφειας 4	68
Πίνακας συνάφειας 5	69
Πίνακας συνάφειας 6	70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα κοινωνικά δίκτυα έχουν εισβάλει στην καθημερινότητά μας σύμφωνα με τον Selwyn (2012). Η διαδικτυακή επικοινωνία είναι πραγματικότητα και επηρεάζει περισσότερο τα νέα άτομα και κυρίως τους μαθητές και φοιτητές. Όπως αναφέρει ο Bauman (2010, p.7) «η γενιά αυτή δεν γνωρίζει τίποτα άλλο παρά μια ζωή συνυφασμένη με το Internet, γεννημένη μέσα σε ένα παγκόσμιο φούρνο καλωδιακής διασύνδεσης».

Σε έρευνα που δημοσιεύτηκε από το ebrary τον Φεβρουάριο του 2012 (*ebrary's 2011 Global Student E-book Survey – Social Media Addendum, 2012*), οι ερωτηθέντες μαθητές και φοιτητές αποτύπωσαν τον τρόπο που οι ίδιοι χειρίζονται τα κοινωνικά δίκτυα. Σύμφωνα με την έρευνα, το facebook έρχεται πρώτο από τα υπόλοιπα κοινωνικά δίκτυα στις προτιμήσεις των φοιτητών ως επικοινωνιακό και συνεργατικό εργαλείο στις καθημερινές τους επαφές με τους συμμαθητές τους.

Η είσοδος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην ακαδημαϊκή ζωή τα τελευταία χρόνια έχει δημιουργήσει μεγάλο ενθουσιασμό στους φοιτητές. Οι τεχνολογίες αυτές ενθαρρύνουν τους φοιτητές να συνεργάζονται και να επικοινωνούν. Η χρήση και η αξιοποίηση των συλλογικών δικτύων στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει απασχολήσει πάρα πολλές έρευνες και κοινωνικές μελέτες που έδειξαν την καθημερινή χρήση των κοινωνικών δικτύων από τους φοιτητές, τις οποίες παρουσιάζουμε και αναλύουμε στην έρευνα μας.

1.1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σκοπός της έρευνας μας είναι να παρουσιάσουμε την χρηστικότητα των κοινωνικών δικτύων και συγκεκριμένα του facebook στην ακαδημαϊκή ζωή των φοιτητών μέσα από μια έρευνα επισκόπησης εμπειρικών μελετών από όλο τον κόσμο αλλά και θεωρητικών άρθρων. Ειδικότερα, σκοπός μας είναι, χρησιμοποιώντας το συνδυασμό βιβλιογραφικής επισκόπησης και εμπειρικής έρευνας, να παρουσιάσουμε το ρόλο των κοινωνικών δικτύων στη δημιουργία μικρο-κοινοτήτων μάθησης στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση, τις στάσεις των Πανεπιστημίων και των φοιτητών απέναντι στη χρήση των κοινωνικών δικτύων στην ακαδημαϊκή ζωή, τους λόγους που οι φοιτητές προτιμούν το facebook στην κοινωνική και ακαδημαϊκή τους ζωή, τη

δυνατότητα που παρέχει το facebook στους φοιτητές να αναπτύξουν και να διατηρούν το κοινωνικό κεφάλαιο κατά τη διάρκεια των σπουδών τους και να τονίσουμε τις δυνατότητες αξιοποίησης του κοινωνικού αυτού δικτύου στην τυπική και άτυπη μάθηση. Με το συνδυασμό της εμπειρικής μελέτης, προσπαθήσαμε να δώσουμε μια εικόνα των στάσεων των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών απέναντι στο facebook και να παρουσιάσουμε τους λόγους που οι ίδιοι το χρησιμοποιούν στην κοινωνική και ακαδημαϊκή τους ζωή.

1.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η έρευνα μας στηρίχθηκε περισσότερο στη βιβλιογραφική επισκόπηση. Παράλληλα, έγινε και εμπειρική έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίου που αφορούσε το παραπάνω πεδίο. Πιο συγκεκριμένα, σχεδιάστηκε ένα ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο όπου οι συμμετέχοντες ήταν φοιτητές από Ελλάδα και Κύπρο. Ειδικότερα, απάντησαν σε αυτό φοιτητές από το Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου, το Πανεπιστήμιο Κύπρου, το European University της Κύπρου. Από τον ελληνικό χώρο, έχουμε απαντήσεις φοιτητών από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, από τα ΤΕΙ Χαλκίδας και Αθήνας και τέλος από το Πανεπιστήμιο Αθήνας. Τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας (κεφάλαιο 4) δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές με εκείνα της έρευνας της βιβλιογραφικής επισκόπησης (κεφάλαιο 3).

Στο πεδίο της βιβλιογραφικής επισκόπησης, μέσα από εμπειρικές μελέτες ανά τον κόσμο, από τα Πανεπιστήμια της Αμερικής έως τα Πανεπιστήμια της Τουρκίας και από τα Πανεπιστήμια της Αγγλίας έως τα Πανεπιστήμια της Ν. Αφρικής, προσπαθήσαμε να δώσουμε απαντήσεις στα ερευνητικά μας ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των κοινωνικών δικτύων από τους φοιτητές και τα Πανεπιστήμια για τη δημιουργία κοινοτήτων μάθησης, τις προτιμήσεις των φοιτητών για ένα συγκεκριμένο εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης, το facebook, το ρόλο του τελευταίου στο κοινωνικό κεφάλαιο και τη χρήση του για τυπική και άτυπη μάθηση στη τριτοβάθμια εκπαίδευση.

1.3 ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Η σημαντικότητα της έρευνας μας έγκειται στο γεγονός ότι συγκεντρώνει εμπειρικές μελέτες από όλη σχεδόν την υφήλιο σχετικά με το παραπάνω πεδίο, παρουσιάζει τα αποτελέσματα όλων αυτών μαζί με βιβλιογραφική αναφορά και οδηγεί στην εξαγωγή συμπερασμάτων που υποστηρίζουν την πολύπλευρη χρήση του facebook στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση από φοιτητές και πανεπιστήμια. Ως εκ τούτου, η έρευνα μας μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για περαιτέρω έρευνα στον ελληνικό και κυπριακό χώρο, λόγω της έλλειψης αρκετών εμπειρικών μελετών στο πεδίο αυτό, προκειμένου να γίνει καταγραφή των αποτελεσμάτων της εφαρμογής του facebook στις δύο φοιτητικές κοινότητες.

Η έρευνα μας προσπάθησε να συνδυάσει τα πορίσματα όλων των εμπειρικών μελετών που χρησιμοποιήθηκαν καθώς και τους σκοπούς που αυτά εξυπηρετούσαν προκειμένου να φωτίσει τις περισσότερες πτυχές του facebook που το καθιστούν το πιο αγαπημένο και διαδεδομένο κοινωνικό δίκτυο στους φοιτητές. Η σημαντικότητα της έρευνας μας έγκειται στο ότι προσπαθούμε να παρουσιάσουμε τα δικά μας συμπεράσματα με σχέση αιτίας - αποτελέσματος αναφορικά με τους λόγους που οι φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook.

Επίσης σημαντικό είναι, ότι η εμπειρική μας έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίου αποτελεί προσπάθεια ανάπτυξης και διεύρυνσης της εμπειρικής έρευνας στον ελληνικό ακαδημαϊκό χώρο πάνω στα κοινωνικά δίκτυα και ειδικότερα στο facebook. Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, υπάρχει μια μόνο ενδιαφέρουσα εμπειρική μελέτη του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς που μελετά τις απόψεις των φοιτητών σχετικά με τη χρησιμότητα του facebook για την ικανοποίηση των ακαδημαϊκών τους αναγκών.

Η έρευνα μας επιδιώκει να δείξει την πολύπλευρη χρήση του facebook στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση, την ενσωμάτωση του στην κοινωνική ζωή των φοιτητών και τι σημαίνει για αυτούς η καθημερινή του χρήση μέσα στο πανεπιστημιακό campus, να τονίσει τη θετική επίδραση του κοινωνικού αυτού δικτύου στη ψυχολογία του φοιτητή και στα άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση και με αίσθημα χαμηλής ικανοποίησης από τη ζωή αλλά και να αναδείξει τις δυνατότητες του για χρήση άτυπης και τυπικής μάθησης. Ειδικότερα, η επιλογή

μας για το συγκεκριμένο εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης δεν ήταν τυχαία. Όπως τυχαία δεν ήταν και η επιλογή της κοινωνικής ομάδας με την οποία συνδέσαμε τη χρήση του δικτύου αυτού.

1.4 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ

Καταρχήν, το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών είναι εξοικειωμένο με τη χρήση του Internet (Bauman, 2010) και σύμφωνα με τους Ulbrich, Jahnke & Mårtensson (2011), η γενιά αυτή έχει μάθει να συνεργάζεται μέσω δικτύου για την απόκτηση της γνώσης. Τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν εφαρμογές του Internet (Selwyn, 2012) και οι φοιτητές τα χρησιμοποιούν για ανεύρεση πληροφοριών (Smith, Rainie & Zickuhr, 2011).

Επιπλέον, τα κοινωνικά δίκτυα παρέχουν στους φοιτητές τη δυνατότητα συγγραφής κειμένου και επεξεργασίας πολυμορφικού και πολυμεσικού υλικού (Selwyn, 2012· Cohen, 2012) και όλα τα παραπάνω συντελούνται σύμφωνα με τους DeSchryver, Mishra, Koehler & Francis (2009) μέσα σε ένα online περιβάλλον ομαδικής συνεργασίας (κοινότητες μάθησης) που την προωθεί ο αλληλεπιδραστικός (Mason & Rennie, 2007· Spinks, 2009· Subrahmanyam & Smahel, 2011), κοινωνικός (Papacharissi, 2010· Halpin & Tuffield, 2010· Kalpidou, Dan Costin & Morris, 2011) και πολυσυμμετοχικός χαρακτήρας των κοινωνικών δικτύων (DeSchryver et al., 2009· Lewis, 2010· Selwyn, 2012).

Από την άλλη, τα Πανεπιστήμια προσελκύονται από το νέο αυτό είδος επικοινωνίας και προκειμένου να αποκτήσουν με γρήγορο και οικονομικό τρόπο καινούριο κοινό και να εδραιώσουν τις επαφές τους με τους υπάρχοντες φοιτητές τους (McAllister-Spooner & Kent, 2009), ανοίγουν επίσημη σελίδα σε ένα τουλάχιστον κοινωνικό δίκτυο σύμφωνα με την αναφορά του USA Today (Marklein, 2009).

Από όλα τα κοινωνικά δίκτυα εκείνο που σχεδιάστηκε αποκλειστικά για τις ανάγκες των φοιτητών ήταν το facebook. Πιο συγκεκριμένα, το κοινωνικό αυτό δίκτυο σχεδιάστηκε το 2004 από τον Mark Zuckerberg και άλλους, αποκλειστικά για τις ανάγκες των φοιτητών του Πανεπιστημίου του Harvard. Γρήγορα, έγινε το πιο διαδεδομένο (Spinks, 2009· Pempek et al., 2009· Mazman & Usluel, 2010· Hew, 2011) και αγαπημένο δίκτυο των φοιτητών (Hargittai,

2008· Akyildiz & Argan, 2011), γιατί σύμφωνα με την Brown (2011) το facebook είναι διασκεδαστικό, σχεδόν κάθε φοιτητής είναι εξοικειωμένος με αυτό το δίκτυο και πολλούς φοιτητές τους συνεπαίρνει η ιδέα να το χρησιμοποιούν για συνεργατική μάθηση (Moskaliuk et al., 2009· Conole & Alevizou, 2010).

Επιπλέον, το κοινωνικό αυτό εργαλείο προσφέρει τις υπηρεσίες του γρήγορα και δωρεάν (Brown, 2011) όπου η ενημέρωση διαδίδεται αστραπιαία μέσα στο πανεπιστημιακό campus αντικαθιστώντας τους κλασσικούς πίνακες ανακοινώσεων στους διαδρόμους της Σχολής (Selwyn, 2007· Madge, Meek, Wellens & Hooley, 2008). Με το facebook, το “stay in touch” καθιερώνεται στη γλώσσα των φοιτητών (Brown, 2011).

Το facebook επιλέχθηκε από τους φοιτητές γιατί χάρη στις τεχνολογικές του δυνατότητες, τους βοηθάει να διατηρούν τις προϋπάρχουσες φιλίες δυνατές (Wang, Moon, Kwon, Evans & Stefanone, 2010) και την επαφή με την οικογένεια «ζωντανή», όσο γεωγραφικά απομακρυσμένοι και να είναι λόγω των πανεπιστημιακών τους σπουδών, και από την άλλη να αναπτύσσουν νέες φιλίες κατά τη δημιουργία των ηλεκτρονικών μικρο-κοινοτήτων στη Σχολή, τις οποίες και επιθυμούν να τις διατηρήσουν και μετά το τέλος των σπουδών τους (Bosch, 2009· Chatti, Amine & Quix, 2010). Ο βαθμός ανάπτυξης και διατήρησης αυτών των φιλιών έχει να κάνει με το πώς οι φοιτητές αντιλαμβάνονται το κοινωνικό κεφάλαιο καθώς και τη διατήρηση του (Ellison, Steinfield, & Lampe, 2007· Keenan & Shiri, 2009).

Από την άλλη, το facebook έχει θετικές επιρροές στους φοιτητές με χαμηλή αυτοεκτίμηση και ικανοποίηση από τη ζωή, γιατί η θετική αλληλοεπίδραση μεταξύ των μελών μιας κοινότητας (Ulbrich, Jahnke & Mårtensson, 2011) ενισχύει τη ψυχολογική κατάσταση του φοιτητή τώρα που ο ίδιος είναι μακριά από την οικογένεια του και η υποστήριξη που λαμβάνει από τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας που έχουν κοινά ενδιαφέροντα και ανησυχίες εδραιώνουν το κοινωνικό κεφάλαιο ακόμα και όταν δεν υπάρχει η πρόσωπο με πρόσωπο επαφή (Ellison, Heino, & Gibbs, 2006· Madge, Meek, Wellens, Hooley, 2008).

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική επισκόπηση και τις εμπειρικές μελέτες, κάποιοι ερευνητές απέδωσαν στο facebook έναν ξεκάθαρο κοινωνικό ρόλο (Ellison, Heino & Gibbs, 2007· Pempek, Yevdokiya & Calvert 2009· Akyildiz & Argan, 2011· Kalpidou, Dan Costin &

Morris, 2011), και κάποιοι άλλοι, όπως οι Roblyer, McDaniel, Webb, Herman, & Witty (2010), μελέτησαν τη χρησιμότητα αυτού του δικτύου στην εκπαίδευση.

Μολονότι ελάχιστη εμπειρική έρευνα έχει διεξαχθεί για τον τρόπο με τον οποίο το facebook πρέπει να χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση (Orhus & Abbitt, 2009), τα πορίσματα ήταν σημαντικά. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι το κοινωνικό αυτό δίκτυο μπορεί να επηρεάσει τις εκπαιδευτικές πρακτικές και δη την πανεπιστημιακή εκπαίδευση, με τον ίδιο τρόπο που επιδρά στη ψυχολογική κατάσταση του φοιτητή (Tynes, 2007· Greenhow & Robelia, 2009).

Σύμφωνα με τις εμπειρικές μελέτες στην έρευνα μας, το facebook χρησιμοποιείται από τους φοιτητές κυρίως για άτυπη μάθηση (Madge, Meek, Wellens, & Hooley, 2009). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Kosik (2007), οι φοιτητές το χρησιμοποιούν για ακαδημαϊκούς λόγους, ειδικότερα για να επικοινωνούν με τους συμμαθητές τους και να ενημερώνονται για τις εργασίες, για τους καθηγητές ή για τα μαθήματα τους γενικότερα.

Η επικοινωνία με τους καθηγητές μέσω αυτού του δικτύου επιδιώκεται σε πάρα πολύ μικρό ποσοστό από τους φοιτητές (Salaway et al., 2008· *ebrary's 2011 Global Student E-book Survey – Social Media Addendum*, 2012), γιατί οι ίδιοι θεωρούν ότι αυτό το εργαλείο σχεδιάστηκε αποκλειστικά για αυτούς αποδίδοντας του έναν κοινωνικο-πληροφορικό χαρακτήρα γενικής μάθησης. Σύμφωνα με τους Towner & Munoz (2011), οι φοιτητές είναι κατηγορηματικά αντίθετοι στο να χρησιμοποιείται το facebook μέσα στην τάξη από τους καθηγητές ως ενισχυτικό εργαλείο της μαθησιακής διαδικασίας, υποστηρίζοντας επιπλέον ότι δε θα πρέπει ένα κατεξοχήν κοινωνικό εργαλείο να μετατραπεί σε εργαλείο αξιολόγησης μέσα στην τάξη. Εξάλλου, το γεγονός ότι οι φοιτητές δεν μπορούν να συσχετίσουν το facebook με συγκεκριμένα εκπαιδευτικά ζητήματα που αφορούν ύλη μαθημάτων, εργασίες και εξετάσεις όπως αναφέρουν οι εμπειρικές μελέτες, αυτό αποδεικνύει ότι οι φοιτητές δεν το χρησιμοποιούν πάρα πολύ για τυπική μάθηση (Madge et al., 2009· Towner & Munoz, 2011).

Αλλά και από την πλευρά των καθηγητών υπάρχει μια διχογνωμία, για το αν πρέπει δηλαδή να το χρησιμοποιούν οι φοιτητές ή ακόμα και οι ίδιοι. Οι καθηγητές που είναι αρνητικοί στη

χρήση του facebook, θεωρούν πως οι φοιτητές που χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα μπορούν να γίνουν παθητικοί δέκτες άκριτου περιεχομένου και όχι ενεργοί αναπαραγωγοί της γνώσης (Carr, 2010· Lee & McLoughlin, 2010). Υπάρχουν όμως και καθηγητές που επιθυμούν να προσεγγίζουν το φοιτητικό τους κοινό μέσω του facebook, εκμεταλλευόμενοι τις πολλαπλές πτυχές του κοινωνικού αυτού δικτύου, όπως αναφέρει και η Brown στο άρθρο της *50 reasons to invite facebook into your classroom* (2011).

1.5 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αναφορικά με τη διάρθρωση των κεφαλαίων της έρευνας μας, αυτή έχει ως εξής: Μετά την περίληψη, γίνεται η παρουσίαση του πρώτου κεφαλαίου που αφορά την εισαγωγή, όπου αναφέρεται ο σκοπός και η μεθοδολογία της εργασίας, η σημαντικότητα και η επιλογή του θέματος καθώς επίσης και η παρουσίαση του πεδίου της έρευνας. Ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο που αφορά την μεθοδολογία της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, στην αρχή του κεφαλαίου γίνεται περιγραφή της ταυτότητας της έρευνας και στη συνέχεια αναπτύσσουμε τη μεθοδολογία που στην περίπτωση μας είναι υβριδική. Δηλαδή, η μεθοδολογία μας περιλαμβάνει τα βήματα της βιβλιογραφικής επισκόπησης και στη συνέχεια αναπτύσσονται τα βήματα της εμπειρικής έρευνας με τη χρήση ερωτηματολογίου.

Στη συνέχεια, ακολουθεί το τρίτο κεφάλαιο που αφορά την παρουσίαση των αποτελεσμάτων και ευρημάτων της βιβλιογραφικής επισκόπησης, χωρισμένο βάσει της σειράς των ερευνητικών ερωτημάτων. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η εμπειρική έρευνα, ενώ στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται συζήτηση και ανάλυση των αποτελεσμάτων της βιβλιογραφικής και εμπειρικής έρευνας, βάσει της σειράς απάντησης των ερευνητικών ερωτημάτων, ενώ στο τέλος αιτιολογείται η σημαντικότητα των ευρημάτων της έρευνας.

Τέλος, το έκτο κεφάλαιο περιέχει την παρουσίαση των συμπερασμάτων όλης της έρευνας καθώς και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα και αξιοποίηση των αποτελεσμάτων. Τέλος, γίνεται παράθεση της βιβλιογραφίας και των παραρτημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Τα τελευταία χρόνια, οι ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης (Social Network Sites ή SNS) όπως το Facebook, αποτελούν ένα σημαντικό μέρος των καθημερινών πρακτικών επικοινωνίας και συνεργασίας στην κοινωνική και ακαδημαϊκή ζωή των φοιτητών. Υπάρχουν πολλές εφαρμογές των κοινωνικών δικτύων στην εκπαιδευτική πρακτική που αφορούν την τυπική, άτυπη εκπαίδευση και την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου (Silverman, 2012). Καλλιεργούνται λοιπόν ερωτήματα για τις ποικίλες πτυχές που λαμβάνει το θέμα αυτό, οι οποίες αφορούν τις δυνατότητες των κοινωνικών δικτύων στην ακαδημαϊκή κοινότητα αλλά και την χρηστικότητα τους στην ελληνική και κυπριακή φοιτητική ζωή.

Τα παραπάνω επεξηγούν την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος καθώς και το ότι ο σκοπός της έρευνας μας είναι διττός. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα μας επιδιώκει τη μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας, τόσο των θεωρητικών άρθρων όσο και των εμπειρικών μελετών σε διάφορα μέρη ανά τον κόσμο για τις εφαρμογές των κοινωνικών δικτύων και συγκεκριμένα του facebook στη τριτοβάθμια εκπαίδευση. Από την άλλη, σκοπός μας είναι η διεξαγωγή εμπειρικής έρευνας για να δούμε τη θέση που κατέχει το facebook στην ελληνική και κυπριακή φοιτητική πραγματικότητα, επειδή μετά την πρώτη αναζήτηση μας για βιβλιογραφική επισκόπηση στις δύο αυτές χώρες, δεν βρέθηκε να υπάρχουν ικανές εμπειρικές έρευνες που να απαντούν στα ερωτήματα μας.

Η μεθοδολογία που ακολουθήσαμε είναι η εξής. Έγινε μία αρχική βιβλιογραφική έρευνα όπου διαπιστώθηκε η ανάγκη για την επιλογή του θέματος και του σκοπού της έρευνας, δηλαδή η ανάγκη για μία κριτική συγκέντρωση της παγκόσμιας βιβλιογραφίας για τις εφαρμογές των SNS στην εκπαιδευτική πρακτική και συγκεκριμένα του facebook στην ακαδημαϊκή ζωή των φοιτητών. Από την άλλη, διαπιστώθηκε η ανάγκη να γίνει η καταγραφή της ελληνικής και κυπριακής φοιτητικής πραγματικότητας σε αυτό το θέμα, μέσω εμπειρικής έρευνας.

Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε τα βήματα και την μεθοδολογία που ακολουθήσαμε για τα δύο σκέλη της έρευνας.

Για το βιβλιογραφικό μέρος της έρευνας, αφού καθορίστηκε ο σκοπός και το αντικείμενο της, τα βήματα που ακολουθήσαμε είναι τα εξής:

- Διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων
- Καθορισμός των κριτηρίων επιλογής
- Αναζήτηση σχετικής βιβλιογραφίας
- Αξιολόγηση και επιλογή άρθρων αλλά και υλικού
- Καταγραφή των δεδομένων και παρουσίαση αποτελεσμάτων
- Ερμηνεία αποτελεσμάτων - συζήτηση - απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων

Για το εμπειρικό μέρος της έρευνας, αφού είχαμε καθορίσει τον σκοπό και το αντικείμενο της, τα βήματα που ακολουθήθηκαν είναι τα εξής:

- Διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων
- Έρευνα και επιλογή σχετικών εμπειρικών ερευνών
- Καθορισμός διαδικασίας συλλογής των δεδομένων
- Επιλογή δείγματος
- Επιλογή του εργαλείου συλλογής δεδομένων
- Περιγραφική παρουσίαση ευρημάτων
- Επαγωγική στατιστική ανάλυση
- Συζήτηση επί των ευρημάτων σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα

2.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η βιβλιογραφική έρευνα αφορά τη συλλογή και τη μελέτη της σχετικής ερευνητικής δράσης που απαντά σε μείζονος σημασίας ερωτήματα, αναφορικά με τις εφαρμογές του facebook στη τριτοβάθμια εκπαίδευση. Πρέπει να επισημανθεί ότι οι λεπτομέρειες και ο πλήρης καθορισμός των ερευνητικών ερωτημάτων διαμορφώνονταν κατά τη διάρκεια της έρευνας, διότι ανακαλύπτονταν ολοένα νέες πτυχές. Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε συνοπτικά τα στάδια της έρευνας μας.

Μετά την αρχική έρευνα μας και την οριοθέτηση της τελικής έρευνας, καταλήξαμε στη διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων έτσι ώστε να διερευνηθεί περαιτέρω ο σκοπός της έρευνας μας. Η διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων, που αποτελούν τον πυρήνα της

έρευνας μας, έγινε ύστερα από την αρχική έρευνα και τον καθορισμό του πεδίου και του σκοπού της έρευνας μας. Προσπαθήσαμε τα ερευνητικά μας ερωτήματα να είναι απλά και σαφή, προκειμένου να υπάρχει σαφήνεια στην απάντηση τους, και να οδηγηθούμε σε ορθολογικά συμπεράσματα.

Σκοπός της έρευνας μας είναι η εύρεση και η μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας τόσο των θεωρητικών άρθρων όσο και των εμπειρικών μελετών σε διάφορα μέρη ανά τον κόσμο, για να ανακαλύψουμε τις δυνατότητες που μας προσφέρουν οι εφαρμογές των κοινωνικών δικτύων στη τριτοβάθμια εκπαίδευση και κυρίως του πιο διαδεδομένου από αυτά, του facebook.

Τα ερευνητικά μας ερωτήματα κατέληξαν στη τελική τους μορφή κατά την εξέλιξη της έρευνας, έτσι ώστε να ανταποκρίνονται στο σκοπό της έρευνας μας για τη χρησιμότητα των κοινωνικών δικτύων στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση και την ωφελιμότητα του facebook στην κοινωνική και ακαδημαϊκή ζωή των φοιτητών. Πιο συγκεκριμένα, τα ερευνητικά μας ερωτήματα είναι τα εξής:

- Ποιος ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση στην ανάπτυξη μικρο-κοινοτήτων μάθησης στις διαδικτυακές επικοινωνίες;
- Πώς τα Πανεπιστήμια και οι φοιτητές αντιμετωπίζουν τα κοινωνικά δίκτυα;
- Γιατί οι φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook;
- Πώς το facebook βοηθάει στην ανάπτυξη και διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου;
- Το facebook λειτουργεί ως εργαλείο τυπικής μάθησης;

Σχετικά, με τον καθορισμό των κριτηρίων επιλογής, η πληθώρα των δημοσιεύσεων και η παροχή μεγάλου όγκου πληροφοριών για το facebook και τις εφαρμογές του στην κοινωνική και εκπαιδευτική ζωή, καθιστούσαν δύσκολη την προσπάθεια μας για την εύρεση εκείνων των πηγών που σχετίζονταν αποκλειστικά με την αξιοποίηση του facebook στην ακαδημαϊκή ζωή και τις επιδράσεις του σε αυτήν. Κάτω από αυτές τις συνθήκες τέθηκαν αυστηρά κριτήρια για το ποιες μελέτες θα αναλυθούν και θα συμπεριληφθούν στην έρευνα μας.

Τα κριτήρια με τα οποία επιλέχθηκαν οι μελέτες ήταν με βάση το είδος της εφαρμογής που ερευνούν, στη δική μας περίπτωση η έρευνα μας επικεντρώνεται στο facebook στην

ακαδημαϊκή ζωή, καθόσον αρκετές από τις πηγές που βρήκαμε κατά την έρευνα μας ανέλυναν την αξιοποίηση και άλλων κοινωνικών δικτύων, όπως είναι το Ning, το Twitter ή το Google+, στην εκπαίδευση ή ανέλυναν τη χρησιμότητα του facebook στην εκπαίδευση γενικότερα και όχι στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Κατά δεύτερο λόγο, επόμενο κριτήριο επιλογής υπήρξε, ιδιαίτερα για τις εμπειρικές μελέτες, η γεωγραφική κατανομή τους με σκοπό να ερευνήσουμε και να αποδώσουμε την αξιοποίηση του facebook στην ακαδημαϊκή ζωή σε διάφορα μέρη του πλανήτη, προκειμένου να αποκτηθεί μια σφαιρική άποψη για το πεδίο. Επομένως, ήταν λογικό να μην αξιοποιηθούν όλες οι πηγές με την ίδια γεωγραφική προέλευση.

Ως προς τους περιορισμούς της βιβλιογραφικής έρευνας, υπάρχουν γενικά δύο βασικοί περιορισμοί. Από τη μια, η ποιότητα των πρωτογενών πηγών που χρησιμοποιούνται και από την άλλη, η καταλληλότητα τους για την απόδειξη του σκοπού μιας έρευνας. Στη δική μας περίπτωση, καταφέραμε να αποφύγουμε και τους δύο αυτούς περιορισμούς. Ο πρώτος περιορισμός καλύπτεται από την εγκυρότητα των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα της βιβλιογραφικής επισκόπησης (επιστημονικά άρθρα και μελέτες μέσα από περιοδικά και συνέδρια, διαλέξεις στο youtube, δημοσιεύσεις στο διαδίκτυο) και ο δεύτερος με τον αυστηρό και σωστό καθορισμό των φίλτρων επιλογής των πηγών. Η σωστή αναζήτηση αλλά και επιλογή του υλικού συνέβαλε στην διεξαγωγή μιας αντικειμενικής έρευνας.

Η αναζήτηση των άρθρων έγινε ηλεκτρονικά στο διαδίκτυο, με βάση λέξεις κλειδιά όπως facebook, higher education, social capital κ.λ.π. Οι πηγές ήταν επιστημονικά άρθρα και μελέτες μέσα από περιοδικά και συνέδρια, διαλέξεις στο youtube και δημοσιεύσεις στο διαδίκτυο. Για την ανεύρεση των πηγών χρησιμοποιήθηκαν μηχανές αναζήτησης, όπως το scholar Google και το Google, αλλά και βιβλιοθήκες όπως η Hellenic Academic Libraries ([HEALlink](#)) με online υπηρεσίες.

Μετά από την ανεύρεση και τη συλλογή της σχετικής βιβλιογραφίας, ακολούθησε η αξιολόγηση των θεωρητικών άρθρων βάσει των παραπάνω κριτηρίων επιλογής, έγινε αποτίμηση των εμπειρικών μελετών της διεθνούς βιβλιογραφίας και επιλέχθηκαν αυτές που απαντούν στα ερευνητικά μας ερωτήματα. Με βάση το κριτήριο της γεωγραφικής κατανομής, και προκειμένου να καλύψουμε διεθνώς το πεδίο της έρευνας μας, δεν αξιοποιήθηκαν όλες οι εμπειρικές μελέτες με την ίδια γεωγραφική προέλευση. Τέλος, μελετήθηκαν περίπου 200

πηγές για το facebook στη τριτοβάθμια εκπαίδευση, από τις οποίες χρησιμοποιήθηκαν εντέλει οι 132 πηγές γιατί αυτές καλύπτουν τα ερευνητικά μας ερωτήματα. Οι πηγές αυτές κατηγοριοποιούνται στα εξής: α) 5 εμπειρικές μελέτες [των Πανεπιστημίων Michigan State University της Αμερικής (Ellison, Steinfield & Lampe, 2007), Midlands University της Αγγλίας (Madge, Meek, Wellens, Hooley, 2009), Anadolu University της Τουρκίας (Akyildiz & Argan, 2011) και University of Cape Town στη Νότια Αφρική (Bosch, 2009) και του Πανεπιστημίου Πειραιά (Α. Vrocharidou, F. Asderaki, K. Korres, 2011)], β) 15 άρθρα συνεδρίων, γ) 47 άρθρα περιοδικών, δ) 33 άρθρα ηλεκτρονικών περιοδικών, ε) 27 τόμοι βιβλίων και ε) 5 διαδικτυακά πολυμέσα.

Μετά την επιλογή των άρθρων έγινε καταγραφή των ευρημάτων των εμπειρικών μελετών της διεθνούς βιβλιογραφίας και στη συνέχεια έγινε κατηγοριοποίηση τους ανάλογα με το σε ποια ερευνητικά ερωτήματα απαντούν. Η παρουσίαση των πορισμάτων των εμπειρικών μελετών έγινε με τη σειρά των ερευνητικών μας ερωτημάτων κατά τη διάρκεια της ανάλυσης της βιβλιογραφικής έρευνας αλλά και κατά το τέλος της με ενδεικτικά παραδείγματα από το διεθνή ακαδημαϊκό χώρο, συγκεκριμένα από τον ακαδημαϊκό χώρο της Ευρώπης, της Ανατολής και της Νοτίου Αφρικής.

Η ερμηνεία των αποτελεσμάτων είναι το τελευταίο βήμα της όλης προσπάθειας μας. Το στάδιο αυτό είναι το πιο σημαντικό, λαμβάνοντας υπόψη και αξιολογώντας κριτικά τη μεθοδολογία που είχε ακολουθήσει η καθεμία εμπειρική μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας για την τεκμηρίωση των απαντήσεων στα δικά μας ερευνητικά ερωτήματα.

2.2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Μέσω της παρούσας έρευνας διεξήχθη μία εμπειρική έρευνα με σκοπό να αποτυπωθεί ο τρόπος με τον οποίο το facebook επηρεάζει την κοινωνική και ακαδημαϊκή ζωή των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών και να καταγραφούν οι απόψεις τους για το συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο. Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε συνοπτικά τα στάδια της έρευνας μας.

Αφού έγινε η οριοθέτηση του τελικού σκοπού της εμπειρικής μας έρευνας, τα ερωτήματα διατυπώθηκαν στηριζόμενοι στις λίγες εμπειρικές μελέτες στην ελληνική και κυπριακή

τριτοβάθμια εκπαίδευση για τα κοινωνικά δίκτυα και συγκεκριμένα για το facebook και τις επιδράσεις του, αλλά και στις πάμπολλες εμπειρικές μελέτες της διεθνούς βιβλιογραφίας για την επίδραση των κοινωνικών δικτύων και δη του facebook στην κοινωνική και ακαδημαϊκή ζωή των φοιτητών.

Σκοπός της εμπειρικής μας έρευνας είναι να αποτυπωθεί ο τρόπος με τον οποίο το facebook επηρεάζει την κοινωνική και ακαδημαϊκή ζωή των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών και να καταγραφούν οι απόψεις τους γι αυτά. Τα ερευνητικά ερωτήματα σχεδιάστηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται στο σκοπό της έρευνας και να μπορούν εύκολα να αποτυπωθούν σε ερωτήσεις ερωτηματολογίου.

Τα ερευνητικά ερωτήματα διατυπώνονται ως εξής:

- Ποιες είναι οι στάσεις των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών ως προς το facebook καθώς και ποιοι είναι οι λόγοι που το χρησιμοποιούν στην κοινωνική τους ζωή;
- Ποιες είναι οι στάσεις και απόψεις των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών ως προς τη χρήση του facebook στην ακαδημαϊκή τους ζωή;
- Χρησιμοποιούν οι έλληνες και κύπριοι φοιτητές το facebook για εκπαιδευτικούς σκοπούς (ή για οτιδήποτε σχετίζεται με τις σπουδές τους);
- Εξαρτώνται από τα δημογραφικά στοιχεία οι απόψεις των φοιτητών για το facebook ως εκπαιδευτικό εργαλείο αλλά και για τη χρήση του στην εκπαίδευση;

Για την καλύτερη σχεδίαση της έρευνας μας και για την καλύτερη καταγραφή των απόψεων των φοιτητών, επιλέχθηκαν μελέτες που αποτέλεσαν πρότυπα για τη δική μας εμπειρική μελέτη. Οι περισσότερες ήταν απόλυτα σχετικές και είχαν χρησιμοποιηθεί ήδη στη διατύπωση του σκοπού και των ερωτημάτων της έρευνας μας. Πιο συγκεκριμένα, στηριχθήκαμε στις εμπειρικές μελέτες των Πανεπιστημίων Michigan State University της Αμερικής (Ellison, Steinfield & Lampe, 2007), Midlands University της Αγγλίας (Madge, Meek, Wellens, Hooley, 2009), Anadolu University της Τουρκίας (Akyıldız & Argan, 2011) και University of

Cape Town στη Νότια Αφρική (Bosch, 2009). Από την Ελλάδα, του Πανεπιστημίου Πειραιά (A. Vrocharidou, F. Asderaki, K. Korres, 2011). Όλες οι αναφερόμενες εμπειρικές μελέτες αναλύονται διεξοδικά στην έρευνα μας.

Για την εμπειρική μας έρευνα υπήρξαν οι παρακάτω περιορισμοί, οι οποίοι έχουν ως εξής:

- Η απουσία συνεντευκτής εφόσον επιλέξαμε την μορφή του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, σαφώς προκάλεσε δυσκολίες στην πλήρη κατανόηση από τους συμμετέχοντες στην εμπειρική έρευνα των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου μας. Η απουσία συνεντευκτή αν και αποτρέπει την πιθανότητα εκδήλωσης προδιάθεσης και προκατάληψης και εξασφαλίζει την ανωνυμία, αποτελεί μειονέκτημα στην περίπτωση όπου τα υπό εξέταση θέματα του ερωτηματολογίου απαιτούν διευκρινιστικές επισημάνσεις (Bowling, 1997).
- Το περιορισμένο χρονικό διάστημα του ενός μηνός που είχαμε στη διάθεση μας για τη διεξαγωγή της εμπειρικής μας έρευνας, είχε επίδραση στο μέγεθος του δείγματος το οποίο τελικά προέκυψε να είναι δείγμα ευκολίας και εν τέλει αποδεκτό (Javeau, 2000).
- Η επιλογή του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου επηρέασε τον βαθμό ανταπόκρισης του δείγματος μας. Η μέθοδος της ηλεκτρονικής αποστολής ερωτηματολογίου εμφανίζει το πρόβλημα του χαμηλότερου βαθμού ανταπόκρισης του δείγματος σε σχέση με τη χρησιμοποίηση συνεντευκτών (Bowling, 1997).

Αναφορικά με τα παραπάνω, το ερωτηματολόγιο μας ήταν απλό και κατανοητό και είχε προηγηθεί δοκιμή του από φοιτητές και παιδαγωγούς. Επίσης, στην εμπειρική μας έρευνα συμμετείχαν φοιτητές από πανεπιστήμια από Ελλάδα και Κύπρο. Παρόλα αυτά ο βαθμός ανταπόκρισης στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου δεν ήταν ο επιθυμητός. Συγκεκριμένα, απάντησαν στο ερωτηματολόγιο μας 38 φοιτητές από Ελλάδα και Κύπρο από τους 150 φοιτητές στους οποίους είχε αποσταλθεί ηλεκτρονικά μέσω των καθηγητών τους. Σύμφωνα με τον Javeau (2000, p.74), «όποιος και αν είναι ο τρόπος προσέγγισης... του μεγέθους του δείγματος,... κανένα δείγμα δεν πρέπει να περιλαμβάνει λιγότερα από 30 άτομα». Επομένως, το δείγμα μας παρόλο που αφορά μια μικρή αναλογία σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό, μπορεί να γίνει αποδεκτό σαν δείγμα ευκολίας (Javeau, 2000). Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι όσοι φοιτητές αποτέλεσαν το δείγμα αυτοεπιλέχθηκαν, εντούτοις προήλθαν μέσα από ένα

ευρύτερο πληθυσμό δικής μας επιλογής γιατί πληρούσε χαρακτηριστικά της έρευνας μας όπως, είδος ιδρύματος, σχολή και έδρα ιδρύματος.

Στη συνέχεια, ακολούθησε ο καθορισμός της διαδικασίας συλλογής δεδομένων. Στο στάδιο αυτό αξιολογούμε τον χρόνο και τα μέσα που διαθέτουμε για να διεξάγουμε την έρευνα, καθώς και τον πιο πρόσφορο τρόπο συλλογής των δεδομένων μας. Η εμπειρική έρευνα προγραμματίστηκε να γίνει προς το πέρας της βιβλιογραφικής, ώστε να είναι ξεκάθαρο το θεωρητικό πλαίσιο και να έχει αποσαφηνιστεί το υπό διερεύνηση πεδίο. Η βιβλιογραφική έρευνα ολοκληρώθηκε τον μήνα Απρίλιο. Είχαμε στη διάθεση μας λοιπόν ένα μήνα για τη διεξαγωγή της εμπειρικής έρευνας.

Για την επιλογή του δείγματος λειτούργησαν 2 παράγοντες. Να συμμετέχουν σε αυτό όσο γίνεται πιο πολλά ιδρύματα από Ελλάδα και Κύπρο και να είναι όσο το δυνατόν μεγαλύτερος ο πληθυσμός του δείγματος. Το δείγμα το αποτέλεσαν λοιπόν 38 φοιτητές από Ελλάδα και Κύπρο, ηλικίας έως 25 ετών (71%), στη πλειοψηφία του αποτελείται από φοιτητές παραδοσιακών ιδρυμάτων (86%) και υπάρχει σχετική ισότητα συμμετοχής μεταξύ των δύο φύλων.

Στη συνέχεια ακολούθησε η επιλογή του εργαλείου συλλογής δεδομένων. Σε αυτό το στάδιο της επιλογής του εργαλείου συλλογής δεδομένων έπαιξε σημαντικό ρόλο ο παράγοντας έλλειψης χρόνου και απευθείας πρόσβασης στους φοιτητές, εντούτοις η επιλογή του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου ανταποκρίθηκε επιτυχώς στην αμεσότητα, απλότητα και αξιοπιστία του ως μέσο συλλογής των δεδομένων.

Αφού έγινε η επεξεργασία των δεδομένων με την χρήση του στατιστικού πακέτου SPSS, ακολούθησε η παρουσίαση και ανάλυση των ευρημάτων με κατάλληλο τρόπο και μορφή, ώστε να είναι εύκολο να μας οδηγήσουν στην απάντηση των ερευνητικών μας ερωτημάτων και στην εξαγωγή συμπερασμάτων.

Μετά την περιγραφική επεξεργασία των δεδομένων, αποφασίστηκε η στατιστική μέθοδος συσχέτισης (χ^2), προκειμένου να απαντηθούν κάποια από τα ερευνητικά ερωτήματα που δεν απαντιούνται άμεσα από την περιγραφική επεξεργασία των δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της ανάλυσης αυτής ήταν να συσχετισθούν ερωτήσεις δημογραφικές και ερωτήσεις

συχρότητας χρήσης του facebook με ερωτήσεις καταγραφής στάσεων και απόψεων και χρήσης του facebook στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η διαδικασία χ^2 επιλέχθηκε διότι είναι από τις πιο διαδεδομένες τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την ανάλυση ποιοτικών δεδομένων και χρησιμοποιείται:

- για να καθορίσουμε αν υπάρχει μαρτυρία να συμπεράνουμε ότι δύο ονομαστικές μεταβλητές συσχετίζονται, και
- για να συμπεράνουμε ότι διαφορές υπάρχουν μεταξύ δύο ή περισσότερων πληθυσμών με ονομαστικές μεταβλητές.

Στην έρευνα μας οι περισσότερες μεταβλητές είναι ονομαστικές και για το λόγο αυτό χρησιμοποιούμε τον έλεγχο χ^2 (σημειώσεις του μαθήματος ΕΠΑ51 του ΑΠΚυ: *Εφαρμοσμένη Εκπαιδευτική Έρευνα*, Κ. Λουκαΐδης).

Στη συνέχεια, στο στάδιο της συζήτησης επί των ευρημάτων έγινε αξιολόγηση και κριτική ανάλυση των ευρημάτων και της στατιστικής ανάλυσης, προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα και να εξαχθούν τα συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΡΕΥΝΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ FACEBOOK ΣΤΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η έρευνα μας έχει σαν σκοπό την μελέτη της χρήσης των κοινωνικών δικτύων και ιδιαίτερα του facebook στη τριτοβάθμια εκπαίδευση τόσο από τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης όσο και από τους φοιτητές, εξετάζοντας τις επιδράσεις του συγκεκριμένου κοινωνικού δικτύου στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Η έρευνα αυτή έγινε με βάση την μελέτη και ανάλυση της διεθνούς βιβλιογραφίας σε θεωρητικό επίπεδο αλλά κυρίως μέσω εμπειρικών μελετών ανά τον κόσμο, από την Αμερική μέχρι την Ανατολή και από την Ευρώπη μέχρι τη Νότια Αφρική. Μελετήθηκαν περίπου 200 πηγές για το facebook στη τριτοβάθμια εκπαίδευση, από τις οποίες χρησιμοποιήθηκαν εντέλει οι 132 πηγές γιατί αυτές καλύπτουν τα ερευνητικά μας ερωτήματα και αφορούν σημαντικούς τομείς αξιοποίησης του facebook, όπως κοινότητες μάθησης στη τριτοβάθμια εκπαίδευση, φοιτητές και κοινωνικά δίκτυα, ανάπτυξη κοινωνικού κεφαλαίου και τυπική και άτυπη μάθηση.

3.1 ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ

Η χρήση των κοινωνικών δικτύων αυξάνεται αλματωδώς στην εποχή μας. Πολλοί πιστεύανε πως είναι μία τάση που με τον καιρό θα ξεθωριάσει. Εντούτοις η αντίληψη αυτή γρήγορα διαψεύστηκε αφού πλέον τα κοινωνικά δίκτυα έχουν εφαρμογές σε επαγγελματικούς, εκπαιδευτικούς, ενημερωτικούς, επικοινωνιακούς και ψυχαγωγικούς σκοπούς. Σύμφωνα με την O'Neill (2011), τα κοινωνικά δίκτυα κερδίζουν έδαφος με εκατοντάδες εκατομμύρια ανθρώπους να ενεργοποιούνται σε Facebook, Twitter και άλλα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Σύμφωνα με τον Selwyn (2012), τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν εφαρμογές του Internet που στηρίζονται σε ανοιχτό κοινόχρηστο ψηφιακό υλικό το οποίο αξιολογείται από ένα πλήθος χρηστών. Οι εφαρμογές των κοινωνικών δικτύων επιτρέπουν τη διαδραστικότητα μεταξύ των χρηστών, όπως επίσης δίνουν τη δυνατότητα στους χρήστες να δημιουργούν και να μοιράζονται νέες μορφές κειμένου και οπτικοακουστικό υλικό. Το κοινωνικό στοιχείο που

χαρακτηρίζει τα κοινωνικά δίκτυα υπήρχε στις εφαρμογές του Internet πολύ πριν εμφανιστεί το facebook. Σύμφωνα με τους Halpin & Tuffield (2010), το δίκτυο υπήρξε πάντα κοινωνικό.

Τα καινούρια εργαλεία κοινωνικής δικτύωσης γίνονται ένα είδος κοινωνικής κόλλας προς την ηλεκτρονική κοινωνικοποίηση (Shirky, 2008· Papacharissi, 2010) και όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά οι Christakis & Fowler (2009, p.30), «ενώνουμε με αυτά τις ζωές μας στα καλά και στα άσχημα». Επιπλέον, τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν στους χρήστες ένα είδος κοινωνικής αυτονομίας όπου τα νέα άτομα μέσα σε αυτό τον ψηφιακό καταγισμό της πληροφορίας ανταλλάσσουν πολύπλευρα τις απόψεις τους (Subrahmanyam & Smahel, 2011) και αποφασίζουν για το πώς, πού και πότε θα ανεβάσουν τα δικά τους κείμενα ή μηνύματα προκειμένου να υπάρξει διάλογος και κριτική με άλλους χρήστες (Tapscott & Williams, 2007).

Ενώ τα όσα αναφέραμε παραπάνω αφορούν χρήστες όλων των ηλικιών, τα κοινωνικά δίκτυα επηρεάζουν περισσότερο τα νέα άτομα και δη τους φοιτητές αφού οι τελευταίοι, όπως αναφέρει ο Bauman (2010, p.7) «δεν γνωρίζουν τίποτα άλλο παρά μια ζωή συνυφασμένη με το Internet, γεννημένοι μέσα σε ένα παγκόσμιο φούρνο καλωδιακής διασύνδεσης». Και η γενιά αυτή του δικτύου, όπως αναφέρουν οι Ulbrich et al. (2011), έχει μάθει να δουλεύει μέσω του δικτύου, να συνεργάζεται, να εκτελεί ταυτόχρονα διάφορες εργασίες, και όλα αυτά μέσω του δικτύου για να οδηγηθεί στη γνώση.

3.2 Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΙΚΤΥΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η χρήση των κοινωνικών δικτύων στα Πανεπιστήμια αιτιολογείται από το γεγονός ότι αυτά αποτελούν πλατφόρμες στις οποίες οι φοιτητές ψάχνουν για ενημέρωση, μοιράζονται μεταξύ τους σχόλια και περιεχόμενα και ανταλλάσσουν πληροφορίες για τη ζωή τους και τις δραστηριότητες τους (Smith, Rainie, & Zickuhr, 2011), χτίζοντας με αυτό τον τρόπο ηλεκτρονικές κοινότητες μάθησης και πρακτικής (DeSchryver et al., 2009). Τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν τη δυνατότητα στο άτομο να δημιουργήσει το δικό του περιεχόμενο που μπορεί να το μοιραστεί με ένα ευρύτερο κοινό (Lewis, 2010). Επομένως, οδηγούμαστε με τη

χρήση των κοινωνικών δικτύων στην Πανεπιστημιακή εκπαίδευση σε μια «νέα κουλτούρα μάθησης», όπως υποστηρίζουν οι Douglas & Seely-Brown (2011), σε μια μάθηση που στηρίζεται στις αρχές της συλλογικής ανακάλυψης, όποτε και εάν χρειάζεται. Οι εμπειρίες αυτές του συγκεκριμένου είδους μάθησης δημιουργούν στους χρήστες ευχάριστα συναισθήματα (Hung & Yuen, 2010).

Η αλήθεια είναι, σύμφωνα με τους Lovari & Giglietto (2012), ότι οι σχέσεις σε επικοινωνιακό επίπεδο μεταξύ Πανεπιστημίων και φοιτητών έχουν εκ βάθους αλλάξει εξαιτίας της μεγάλης εξάπλωσης του Internet και των κοινωνικών δικτύων. Χάρη σε αυτά τα περιβάλλοντα και τις υπηρεσίες που προσφέρουν, η πληροφορία διαδίδεται αστραπιαία και οι φοιτητές συνδέονται με αυτά καθ' όλη τη διάρκεια του πανεπιστημιακού κύκλου.

Αρκετοί ακαδημαϊκοί θεωρούν ότι τα Πανεπιστήμια είναι σε θέση να χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα για να υποστηρίξουν τη συλλογική δημιουργία της γνώσης (Moskaliuk et al., 2009· Conole & Alevizou, 2010). Τα Πανεπιστήμια δεν μπορούν παρά να ακολουθούν τις τεχνολογικές εξελίξεις και προκειμένου να ανταποκριθούν στις νέες ανάγκες για συνεχή ενημέρωση και διάδοση της γνώσης και στον αθέμιτο ανταγωνισμό για το ποιο πανεπιστήμιο παρέχει την καλύτερη πληροφόρηση στους φοιτητές, υιοθετούν τα κοινωνικά δίκτυα με κυρίαρχο το facebook για να φτιάξουν το προφίλ τους και να σχεδιάσουν την ιστοσελίδα τους. Σκοπός δεν είναι μόνο να διαδώσουν την ενημέρωση και να κάνουν εμφανή την παρουσία τους μέσα στον κυβερνοχώρο, αλλά παράλληλα να χρησιμοποιήσουν τα κοινωνικά δίκτυα για την εδραίωση της σχέσης μεταξύ αυτών και των φοιτητών (McAllister-Spooner & Kent, 2009) και από την άλλη για να προσελκύσουν νέο κοινό.

Σε μια έρευνα που έγινε σε 100 Πανεπιστήμια από το τμήμα έρευνας marketing του Πανεπιστημίου Massachusetts-Dartmouth, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 85% των Πανεπιστημίων χρησιμοποιεί τα κοινωνικά δίκτυα ως μέσο προσέλκυσης, με βάση την αναφορά του USA Today (Marklein, 2009).

Για την ενδυνάμωση των σχέσεων με τους φοιτητές τους αλλά και για να αισθάνονται οι τελευταίοι μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας, τα Πανεπιστήμια καταφεύγουν στη χρήση των κοινωνικών δικτύων προκειμένου να υπάρχει μια αμφίδρομη επικοινωνία ανάμεσα στις δύο

πλευρές που να οδηγεί σε αμοιβαία ικανοποίηση και εμπιστοσύνη (Gordon & Berhow, 2009· McAllister-Spooner, 2010).

Όσον αφορά τους φοιτητές, σύμφωνα με τους Smith, Rainie & Zickuhr (2011), οι τελευταίες τάξεις είναι αυτές που χρησιμοποιούν σε μεγάλο ποσοστό τα κοινωνικά δίκτυα, όχι μόνο στα Πανεπιστήμια της Αμερικής αλλά και στην ανώτατη εκπαίδευση στην Αγγλία και στην Ιταλία με κυρίαρχα κοινωνικά δίκτυα το facebook και το twitter (Istat, 2011). Η έρευνα των Lovari & Giglietto (2012) σε 95 Ιταλικά Πανεπιστήμια, έδειξε ότι σχεδόν τα μισά από αυτά (51.6%) έχουν ανοίξει επίσημη σελίδα σε ένα τουλάχιστον εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης. Ειδικότερα, τα ιδιωτικά καθώς και του μικρού μεγέθους ιταλικά Πανεπιστήμια έχουν ενσωματώσει στην καθημερινή τους επικοινωνία τη χρήση των κοινωνικών δικτύων. Τα ιταλικά Πανεπιστήμια σύντομα αισθάνθηκαν την ανάγκη να αναβαθμίσουν τις επικοινωνιακές τους στρατηγικές με σκοπό να προσελκύσουν νέο κοινό και να έχουν καλύτερη σχέση με αυτό (Aquilani & Lovari, 2008, 2009).

Χωρίς να αποτραβηχτεί από τις παραδοσιακές μεθόδους, ένας μεγάλος αριθμός ιταλικών Πανεπιστημίων χρησιμοποιεί στις επικοινωνιακές του στρατηγικές δραστικά εργαλεία και κοινωνικά μέσα (Karlan & Haenlein, 2010), όπως τα «blogs» και κοινωνικά δίκτυα προκειμένου να έχει επιτυχή σχέση με τους φοιτητές και κάθε άλλο ενδιαφερόμενο (Aquilani & Lovari, 2009, 2010). Από την άλλη, σύμφωνα με την έρευνα, οι ιταλοί φοιτητές χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα προκειμένου να επικοινωνούν με τους συμμαθητές τους και να έχουν συνεχή επαφή με θεσμούς και Πανεπιστήμια (Jenkins, 2009· Ito et al., 2010). Επομένως, τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν πρόκληση για τα ιταλικά Πανεπιστήμια προκειμένου αυτά να επιτύχουν και να διασφαλίσουν την επικοινωνία και τον ανοιχτό διάλογο όχι μόνο με ιταλούς φοιτητές αλλά και με φοιτητές από τον ευρύτερο παγκόσμιο πανεπιστημιακό χώρο.

Εξαιτίας του δημοφιλούς χαρακτήρα τους και την επίδραση τους στους φοιτητές, η ανώτατη εκπαίδευση άρχισε να προσεγγίζει τα κοινωνικά δίκτυα προκειμένου να προσελκύσει τους εν δυνάμει φοιτητές, να επικοινωνήσει με τους τωρινούς φοιτητές και να διατηρήσει επαφές με τους τελειόφοιτους (Education Insider, 2010· Pearson, 2011· Slover-Linett & Stoner, 2011).

Στην έρευνα των Aquilani & Lovari (2009,) που αφορούσε στην ανάλυση συζητήσεων που ανταλλάχθηκαν μεταξύ 125 facebook groups στο Πανεπιστήμιο La Sapienza στη Ρώμη της Ιταλίας, εξετάστηκε πώς αυτές οι συζητήσεις κάλυπταν μια ποικιλία θεμάτων με αναφορά στην ποιότητα των υπηρεσιών του Πανεπιστημίου, στις σχέσεις τους με το ακαδημαϊκό και διοικητικό προσωπικό και τέλος στη φήμη του Πανεπιστημίου. Οι ίδιοι φοιτητές χρησιμοποιήθηκαν ως δείγμα σε μια πρόσφατη έρευνα των Aquilani & Lovari (2010), όπου τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών απαιτεί να είναι το Πανεπιστήμιο τους στο facebook με επίσημη σελίδα για να μπορεί άμεσα να λαμβάνει την τρέχουσα ενημέρωση μέσα από αυτήν.

Επιπλέον, σύμφωνα με την από 2009 U.S. News & World Report, που αφορούσε μια έρευνα για τα 100 καλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου, περισσότερα από τα μισά έχουν επίσημη σελίδα στο facebook (McAllister-Spooner, 2012, in press) και μόνο το 15% αυτών των Πανεπιστημίων επιτρέπει στους φοιτητές να παρεμβαίνει και να ανεβάζει σχόλια στη σελίδα που αυτά διατηρούν στο facebook.

Ακολούθως, σύμφωνα με την από 2011 U.S. News & World Report, η ιταλική ανώτατη εκπαίδευση χαρακτηρίζεται από μία τάση για νέες επικοινωνιακές στρατηγικές με φοιτητές και στοχευόμενα κοινά που αιτιολογούν τη χρήση των εργαλείων κοινωνικής δικτύωσης στις πολιτικές των ιταλικών πανεπιστημίων και ιδιαίτερα του facebook.

3.3 ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ

Όσον αφορά στους φοιτητές, οι κυριότεροι λόγοι που αυτοί χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα είναι για να επικοινωνούν με τους παλιούς και καινούριους φίλους τους που έχουν από ήδη υπάρχουσες φιλίες, για να παίζουν παιχνίδια, για να μοιράζονται φωτογραφίες, για να σχεδιάζουν εκδηλώσεις και για αυτοέκφραση (Lewis, 2010).

Αυτό σημαίνει πως οι χρήστες αυτών των εργαλείων δημιουργούν το δικό τους περιεχόμενο, επεξεργάζονται ανά ομάδες με κοινά ενδιαφέροντα υλικό πολλαπλών μορφών αναπτύσσοντας την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση μεταξύ τους και όλα αυτά οδηγούν στην ενίσχυση των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ των μελών μιας κοινότητας (Dwyer, 2006· Mason &

Rennie, 2007). Σύμφωνα με τον Spinks, τα κοινωνικά δίκτυα βοηθούν τους φοιτητές «να δικτυωθούν, να συνεργαστούν, να επικοινωνήσουν και να ανταπεξέρχονται ευκολότερα στα καθημερινά φοιτητικά τους καθήκοντα» (Spinks, 2009, p.1).

Πέρα απ' όλα όσα αναφέραμε για τα κοινωνικά δίκτυα, η μεγαλύτερη προσφορά τους είναι η ανεύρεση εργασίας. Σύμφωνα με τον Loretto, από τη στιγμή που οι φοιτητές έχουν την περισσότερη εξοικείωση και γνώση στον τρόπο χρήσης των κοινωνικών δικτύων, οι εταιρείες ψάχνουν για φοιτητές που μπορούν να τους βοηθήσουν να μάθουν τι χρειάζεται για να προωθήσουν τους εαυτούς τους και τις εταιρείες τους μέσω των κοινωνικών δικτύων (Loretto, 2009).

Πιο συγκεκριμένα, οι χρήστες των κοινωνικών δικτύων έχουν τη δυνατότητα ανάπτυξης κριτικής και αναλυτικής σκέψης με στόχο την οικοδόμηση νέας γνώσης μέσα από το αλληλεπιδραστικό, κοινωνικό και πολυσυμμετοχικό χαρακτήρα των κοινωνικών δικτύων (Xie et al., 2008· Yang, 2008· Selwyn, 2012), όπου μιλάμε για εγκαθιδρυμένη μάθηση (Lave & Wenger, 1991), άτυπη, στηριγμένη πάνω στις αρχές του δομισμού (Jonassen & Land, 2000). Τα κοινωνικά δίκτυα ενισχύουν την αναστοχαστική μάθηση (Farmer et al., 2008) και βοηθούν τους χρήστες να περάσουν από το στάδιο της επιφανειακής μάθησης στο στάδιο της εμβάθυνσης της γνώσης (Williams & Jacobs, 2004) μέσω της αλληλεπίδρασης των μελών μιας ηλεκτρονικής μαθητικής κοινότητας και της συνεχούς και άμεσης ανατροφοδότησης της γνώσης, γεγονός που οδηγεί τελικά στην μάθηση.

Η αλληλεπίδραση αυτή αποδίδεται στο στοιχείο της κοινωνικής παρουσίας που χαρακτηρίζει τα κοινωνικά δίκτυα (Papacharissi, 2010· Halpin & Tuffield, 2010). Πιο συγκεκριμένα, η κοινωνική παρουσία αναφέρεται στην αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών μιας online κοινότητας που κάνει χρήση κοινωνικού δικτύου και της οποίας τα μέλη ανταλλάσσουν μεταξύ τους μηνύματα ή στηρίζουν την καθημερινή τους επαφή σε συνεχή διάλογο με στόχο τη συναισθηματική έκφραση, την ανοιχτή επικοινωνία, τα οποία και προϋποθέτουν τη συνεκτικότητα της ομάδας (Mason & Rennie, 2007· Αγγέλαινα & Τζιμογιάννης, 2010· Subrahmanyam & Smahel, 2011).

Όλα τα παραπάνω συνθέτουν την επεξεργασία της γνώσης μέσα σε μια ηλεκτρονική κοινότητα μάθησης και πρακτικής, στην οποία η γνωστική παρουσία (cognitive presence) εμφανίζεται μέσα σε ένα συνεργατικό περιβάλλον μάθησης όπως είναι οι ασύγχρονες συζητήσεις, όπου οι μαθητές μπορούν να οικοδομούν τη νέα γνώση μέσω της συνεργασίας, του διαλόγου και του αναστοχασμού (Garrison et al., 2001· Garrison & Cleveland-Innes, 2005). Το πιο δημοφιλές εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης το οποίο «γεννήθηκε» μέσα στον πανεπιστημιακό χώρο του Harvard στις αρχές του 2004 για να καλύψει τις εκπαιδευτικές ανάγκες των φοιτητών του κολλεγίου, είναι το Facebook.

3.4 ΓΙΑΤΙ ΞΕΧΩΡΙΖΕΙ ΤΟ FACEBOOK

Σύμφωνα με τον Downes (2007), το facebook ξεχωρίζει από τα άλλα κοινωνικά δίκτυα γιατί έχει γερές βάσεις στην ακαδημαϊκή κοινότητα και οι διαφορετικές του λειτουργίες του επιτρέπουν να δείχνει τον ξεχωριστό τρόπο με τον οποίο τα online εργαλεία μπορούν να χρησιμοποιούνται στις εκπαιδευτικές πρακτικές.

Πιο συγκεκριμένα, το κοινωνικό αυτό δίκτυο έχει τη δυνατότητα πολλών χρήσεων, όπως το να χρησιμοποιείται για να ενημερώνεται κάποιος για τα ενδιαφέροντα άλλων χρηστών (Dba & Karl, 2008), για τη διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου (Ellison, Steinfield, & Lampe, 2007· Keenan & Shiri, 2009) ή για να παρακολουθεί κάποιος την επικαιρότητα σχετικά με τους φίλους, το σχολείο, την τάξη (Mazman & Usluel, 2010). Το facebook αν και σχεδιάστηκε για κοινωνική χρήση, σύμφωνα με τους Roblyer et al. (2010), το δίκτυο αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για θέματα που σχετίζονται με τη φοιτητική ζωή (Beebe, 2010· Cabellon, Mann, Mills & Rocco, 2012· Beckingham, 2012· Community ebook, 2012).

Επιπλέον, κοινή αποδοχή όλων των φοιτητών είναι ότι το facebook τους δίνει τη δυνατότητα να επικοινωνούν με καθηγητές και συμφοιτητές άμεσα (Yu et al., 2010), μέσα σε ένα άτυπο και λιγότερο αγχωτικό online περιβάλλον, αφού τους επιτρέπει να θέτουν ερωτήσεις για τις οποίες δεν αισθάνονται άνετα να τις διατυπώσουν στη τάξη, επειδή στο facebook σε αντίθεση με την παραδοσιακή τάξη, υπάρχει «ένας σχετικός βαθμός ανωνυμίας που οφείλεται στην απουσία της πρόσωπο με πρόσωπο επαφής» (Bosch, 2009, p.195). Με ασπίδα την ανωνυμία, τα κοινωνικά δίκτυα όπως το facebook, χρησιμοποιούνται από τους φοιτητές για να

εισακουσθεί ο λόγος τους, «η φωνή του μαθητευόμενου», όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Selwyn, (2012).

Το facebook είναι από τα ευρύτερα χρησιμοποιούμενα κοινωνικά δίκτυα μεταξύ των φοιτητών (Spinks, 2009). Το 2006 το facebook χρησιμοποιούταν σε παραπάνω από 2000 αμερικάνικα Πανεπιστήμια και ήταν το έβδομο πιο διαδεδομένο κοινωνικό δίκτυο στον Παγκόσμιο Ιστό (Cassidy, 2006). Για παράδειγμα, ο Hargittai (2008) αναφέρει ότι είναι το αγαπημένο κοινωνικό δίκτυο των αμερικανών φοιτητών σε σύγκριση με τα άλλα δίκτυα. Οι φοιτητές χαλαρώνουν στο facebook στέλνοντας ο ένας στον άλλο ακόμα και απλά μηνύματα (Nicholas et al., 2009· Waycott et al., 2010· Lee & McLoughlin, 2010), δοσμένα με χιούμορ και βασισμένα στο προσωπικό ύφος του κάθε φοιτητή που αφορούν καθηγητές και μαθήματα. Το πιο σημαντικό είναι ότι οι φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook με τέτοιο τρόπο που τους κάνει να αντιμετωπίζουν τις απαιτήσεις της πανεπιστημιακής ζωής πιο χαλαρά και πιο αισιόδοξα, αφού το πνεύμα της ομαδικότητας που αναπτύσσεται με τη χρήση αυτού του εργαλείου τους βοηθάει να ξεπερνούν μαζί όποια δυσκολία και αν προκύψει (Madge, Meek, Wellens & Hooley, 2009).

Το ασύγχρονο είδος «chat» με ανταλλαγή σύντομων μηνυμάτων από «τοίχο» σε «τοίχο» (wall-to-wall exchanges) ανάμεσα στους χρήστες-φίλους, είναι το χαρακτηριστικότερο σημείο του facebook. Σύμφωνα με τον Pew (2007) και σύμφωνα με τους Mason and Rennie (2007), αυτό το είδος επικοινωνίας αποτελεί κίνητρο μάθησης για τους φοιτητές. Σύμφωνα με τον Stutzman (2006, p.2) «το facebook είναι το πιο διαδραστικό εργαλείο για τους φοιτητές που ξεκινούν μια καινούρια ζωή σε ένα καινούριο μέρος για να μπορέσουν να γνωρίσουν το νέο αυτό χώρο». Ενώ το facebook δείχνει να μοιάζει με τα άλλα κοινωνικά δίκτυα, η δυνατότητα που δίνεται σε κάθε χρήστη να ανεβάσει το προφίλ του και να παρουσιάσει τον εαυτό του στους άλλους, είναι σίγουρα αυτό που αρέσει στους φοιτητές όταν μπαίνουν στη σελίδα του facebook, σύμφωνα με τον Stutzman (2005). Όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν οι Smith & Peterson (2007, p.278) «η γνώση στα κοινωνικά δίκτυα δεν έχει ατομικό χαρακτήρα αλλά κοινωνικό χάρη στην επικοινωνία και στις ανταλλαγές απόψεων». Αυτό αρκεί για να τονίσει τη σημαντικότητα των κοινωνικών δικτύων στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με τους Smith & Peterson (2007), οι φοιτητές κατά την επικοινωνία τους στο facebook, όταν αναφέρονται στη διδασκαλία των καθηγητών τους μέσα στην τάξη, μεταφέρουν τα λόγια τους με τέτοιο τρόπο

στους συμμαθητές τους δίνοντας οι ίδιοι ένα προσωπικό χαρακτήρα στη μετάδοση της πληροφορίας μέσω σχολίων και σκέψεων, ώστε να μιλάμε για αναδόμηση των πληροφοριών (Selwyn, 2012). Οι Smith & Peterson (2007) αναφέρουν πως η επανάληψη και η αναδόμηση της πληροφορίας βελτιώνουν την μάθηση.

Υπό αυτές τις συνθήκες, το facebook βοηθάει τους φοιτητές στην επεξεργασία της γνώσης και δεν τους αφήνει να είναι παθητικοί παρατηρητές στην εκπαιδευτική διαδικασία (Ziegler, 2007· Tapscott & Williams, 2007· Lee & McLoughlin, 2010). Αν παρατηρήσουμε προσεκτικά το λεκτικό κομμάτι της επικοινωνίας μέσω των μηνυμάτων που ανταλλάσσουν οι φοιτητές μεταξύ τους στους «τοίχους» του facebook, τότε θα δούμε πως η αυτοέκφραση δημιουργεί συναισθήματα που αναπτύσσουν ισχυρούς δεσμούς (social ties) μεταξύ των χρηστών-φίλων, οι οποίοι επιδιώκουν να διατηρήσουν μεταξύ τους αυτό το είδος σχέσης και παρά μόνο με αυτούς με τους οποίους τους ενώνουν ισχυροί δεσμοί φιλίας (Wellman, 2002· McMillan & Morrison, 2006· Ellison et al., 2007).

Το facebook χρησιμοποιείται επομένως για τη διατήρηση επαφής μεταξύ των φοιτητών κυρίως από το στενό πανεπιστημιακό χώρο, όπως είναι η τάξη και όχι τόσο από τον ευρύτερο πανεπιστημιακό χώρο. Το facebook δεν είναι επομένως μόνο εργαλείο επικοινωνίας αλλά και σημαντικό εργαλείο για ηλεκτρονική κοινωνικοποίηση (Golder, Wilkinson & Huberman, 2007· Shirky, 2008).

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, παρουσιάζουμε ενδεικτικά κάποιες ενδιαφέρουσες εμπειρικές μελέτες για την αξιοποίηση του facebook στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, θα δούμε τις στάσεις των φοιτητών και των Πανεπιστημίων απέναντι στο κοινωνικό αυτό δίκτυο και θα αποκτήσουμε μια άποψη για το πώς χρησιμοποιείται το facebook στην ακαδημαϊκή ζωή, σε διάφορα μέρη του κόσμου. Θα δούμε πώς το facebook λειτουργεί ως επικοινωνιακό και κοινωνικό εργαλείο στα αγγλικά Πανεπιστήμια, ως εργαλείο διασκέδασης και χαλάρωσης στα Πανεπιστήμια της Τουρκίας ή ως κοινωνικό και εκπαιδευτικό εργαλείο συνυφασμένο με εθνογραφικούς παράγοντες στα Πανεπιστήμια της Νότιας Αφρικής.

Η επιλογή των συγκεκριμένων εμπειρικών μελετών έγινε, όπως έχουμε ήδη αναφέρει στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας, με βάση τη γεωγραφική τους κατανομή. Ουσιαστικό ρόλο όμως έπαιξε το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες εμπειρικές μελέτες αφορούν τον ακαδημαϊκό χώρο και περιέχουν σημαντικές εμπειρικές αναλύσεις που απαντούν στα δικά μας ερευνητικά ερωτήματα για το facebook ως εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης και γιατί μας οδηγούν σε εμπειριστατωμένα πορίσματα για τους άξονες έρευνας που θέσαμε εμείς οι ίδιοι για το facebook στη διπλωματική μας διατριβή. Τα πορίσματα αφορούν το κοινωνικό αυτό δίκτυο ως μέσο ψυχαγωγίας και την απήχηση του στους φοιτητές, μέσα στα πλαίσια της ενσωμάτωσης τους στην πανεπιστημιακή ζωή και τη διατήρηση των επαφών με το στενό τους περιβάλλον, αλλά και τη σχέση του facebook με την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου. Επομένως, οι συγκεκριμένες εμπειρικές μελέτες που επιλέξαμε μας βοήθησαν στην υποστήριξη των δικών μας ερευνητικών ερωτημάτων. Οι κοινές τους γενικεύσεις και η σύγκλιση απόψεων με τη δική μας εμπειρική μελέτη ήταν ένα σημαντικό στοιχείο προς την ισχυροποίηση της εγκυρότητας των αποτελεσμάτων της έρευνας μας.

3.5 Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ FACEBOOK ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Όπως αναφέραμε παραπάνω, μία από τις μεγάλες προσφορές του facebook είναι η ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο αποτελεί έναν ελαστικό όρο με ποικιλία ορισμών σε πάρα πολλά πεδία (Adler & Kwon, 2002), και φέρει τη σχέση αιτίας-αποτελέσματος (Resnick, 2001· Williams, 2006). Το facebook χάρη στις τεχνολογικές δυνατότητες που διαθέτει, μπορεί να γεφυρώνει «online» και «offline» διασυνδέσεις ή ακόμα και μεταξύ τους. Οι «offline» διασυνδέσεις είναι οι επαφές που έχει ο φοιτητής με παλιούς φίλους πριν την είσοδο του στο Πανεπιστήμιο και την οικογένεια του, ενώ οι «online» διασυνδέσεις αφορούν τις νέες γνωριμίες του φοιτητή με τους συμμαθητές του από το Πανεπιστήμιο και σε απειροελάχιστο ποσοστό με εντελώς άγνωστα άτομα (Lampe, Ellison, & Steinfield, 2006) .

Η ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη ψυχολογική κατάσταση του ατόμου. Αποδεικνύεται βιβλιογραφικά ότι η χρήση του facebook επηρεάζει την ψυχολογική κατάσταση του ατόμου αφού μπορεί να επηρεάσει θετικά τους χρήστες με

αίσθημα χαμηλής αυτοπεποίθησης και χαμηλής ικανοποίησης για τη ζωή (Bargh & McKenna, 2004· Helliwell & Putnam, 2004).

Θεωρούμε πως η τεχνολογική δυνατότητα του συγκεκριμένου κοινωνικού δικτύου ενώνει άτομα από γεωγραφικά απομακρυσμένες περιοχές, τα οποία ήδη γνωρίζονται μεταξύ τους (offline επαφές), σε μία online επικοινωνία με τα προφίλ του καθενός ανοιχτά και το κατέβασμα μηνυμάτων στις σελίδες του facebook, γεγονός που ενδυναμώνει το κοινωνικό κεφάλαιο μεταξύ τους. Με αυτό τον τρόπο αναπτύσσονται κοινότητες επικοινωνίας επομένως και μάθησης μεταξύ των φοιτητών (Hampton & Wellman, 2003· Kavanaugh, Carroll, Rosson, Zin, & Reese, 2005· Mason and Rennie, 2007). Επομένως, το facebook βοηθάει τεχνολογικά φοιτητές που σπουδάζουν μακριά από τον τόπο τους, να διατηρήσουν επαφές με παλιούς τους φίλους αλλά και να δημιουργήσουν νέες φιλίες μέσα από το Πανεπιστήμιο, αναφερόμενοι στο διττό ρόλο του συγκεκριμένου εργαλείου. Χάρη στο ηλεκτρονικό στήσιμο των σελίδων του facebook και στην ανταλλαγή πληροφοριών και μηνυμάτων μεταξύ των χρηστών με κοινά πεδία ενδιαφέροντος, ανοίγεται όλο και περισσότερο η ομπρέλα των κοινωνικών επαφών και των κοινωνικών διασυνδέσεων, οι οποίες χάρη στη τεχνολογία μπορούν να γεφυρωθούν, να εδραιωθούν και να διατηρηθούν φθηνά, γρήγορα και εύκολα (Donath & Boyd, 2004).

Η ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου έχει πολλές θετικές κοινωνικές εισφορές, όπως καλύτερη δημόσια υγεία, χαμηλή εγκληματικότητα επομένως και πιο ανθηρή οικονομία (Ellison, Steinfield & Lampe, 2007). Αντίθετα, η απουσία κοινωνικού κεφαλαίου επιφέρει κοινωνική αναταραχή, περιορισμένη συμμετοχή σε δημόσιες δραστηριότητες και έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ μελών κοινοτήτων. Όσο πιο ενισχυμένο είναι το κοινωνικό κεφάλαιο τόσο περισσότερο λειτουργεί το αίσθημα εμπιστοσύνης και δέσμευσης μεταξύ των μελών μιας κοινότητας, υπάρχει περισσότερη κινητικότητα σε συλλογικές δραστηριότητες αλλά η κυριότερη προσφορά του είναι στη θετική αλληλοεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων σε ένα κοινωνικό δίκτυο (Putnam, 2004· Ulbrich et al., 2011)¹.

---

¹ Μια ενδιαφέρουσα video-παρουσίαση της θετικής επίδρασης του κοινωνικού κεφαλαίου μέσω των δυνατοτήτων του facebook, μπορούμε να δούμε στη διεύθυνση:
<http://www.youtube.com/watch?v=pFTL8PBomUE>

Συνεχίζοντας, ο βαθμός χρήσης του facebook από τους φοιτητές εξαρτάται από το πώς αυτοί αντιλαμβάνονται τη δόμηση του κοινωνικού κεφαλαίου. Η ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου μεταξύ των ατόμων εξαρτάται από το πόσο καλά είναι η ψυχολογική κατάσταση του ατόμου, δηλαδή από το πόσο υψηλό είναι το αίσθημα της αυτοεκτίμησης και το πόσο ικανοποιημένο από τη ζωή του νιώθει το άτομο προκειμένου να επιδιώκει το κοινωνικό δέσιμο με τα άλλα άτομα (Bargh & McKenna, 2004· Helliwell & Putnam, 2004), με τα οποία να το ενώνουν κοινά ενδιαφέροντα ή κοινοί σκοποί (Ellison, Heino & Gibbs, 2006).

Το αξιοσημείωτο είναι ότι, εάν στην επικοινωνία μεταξύ των ατόμων δεν υπάρχει συναισθηματική υποστήριξη παρά μόνο ανταλλαγή πληροφοριών, τότε το κοινωνικό δέσιμο αποδυναμώνεται, το ίδιο και το κοινωνικό κεφάλαιο (Chatti et al., 2010). Αντιθέτως, το κοινωνικό κεφάλαιο αναπτύσσεται και εδραιώνεται όταν υπάρχουν ισχυροί συναισθηματικοί δεσμοί, όπως είναι αυτοί μεταξύ της οικογένειας και στενών φίλων.

Το ερώτημα που απασχολεί τους ερευνητές είναι να αποδειχθεί εάν τα κοινωνικά δίκτυα όπως το facebook, δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα που αναγκάζονται να απομακρυνθούν από αυτούς τους ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς, όπως οι φοιτητές που αποχωρίζονται την οικογένεια και το στενό τους περιβάλλον για να σπουδάσουν σε απομακρυσμένες περιοχές, να διατηρήσουν έντονο το κοινωνικό κεφάλαιο και να αναπτύξουν νέους ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς στη διάρκεια της φοιτητικής τους πορείας αλλά και να τους διατηρήσουν μετέπειτα (Chatti et al., 2010).

Στο ερώτημα εάν τα κοινωνικά δίκτυα αποδυναμώνουν ή ενδυναμώνουν το κοινωνικό κεφάλαιο λόγω έλλειψης της πρόσωπο με πρόσωπο επαφής, αποδείχθηκε εμπειρικά ότι η αλληλοεπίδραση με τον υπολογιστή είχε θετικά αποτελέσματα στη ζωή της κοινότητας και στο κοινωνικό κεφάλαιο (Hampton & Wellman, 2003· Kavanaugh, Carroll, Rosson, Zin, & Reese, 2005). Επειδή τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν τεχνολογική υποστήριξη χάρη στην οποία μπορούμε να ανεβάσουμε φωτογραφίες, άρθρα, video, όπως συμβαίνει στον «τοίχο» του facebook, το κοινωνικό κεφάλαιο, χάρη στον τρόπο αυτό και τη μορφή μετάδοσης της πληροφορίας, μπορεί να αποκτήσει νέες μορφές που αναπτύσσουν το κοινωνικό δέσιμο ανάμεσα στα άτομα και το διατηρούν αναλλοίωτο ακόμα και όταν δεν υπάρχει η πρόσωπο με πρόσωπο επαφή (Donath & Boyd, 2004).

Στην ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου μέσω facebook, προσπάθησε να απαντήσει η έρευνα που έγινε στο Michigan State University (MSU) (Ellison, Steinfield & Lampe, 2007), η οποία αφορούσε δείγμα 800 τελειόφοιτων φοιτητών. Η όλη έρευνα στηρίχθηκε σε συγκεκριμένες υποθέσεις οι οποίες διαμόρφωσαν και το ερωτηματολόγιο που δόθηκε στους φοιτητές του MSU. Η πρώτη υπόθεση αφορά το ρυθμό χρήσης του facebook και την άμεση σχέση του με το πώς τα άτομα αντιλαμβάνονται τη γεφύρωση του κοινωνικού κεφαλαίου.

Όπως αναφέραμε προηγουμένως, η γεφύρωση του κοινωνικού κεφαλαίου παράγει ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των φοιτητών και την οικογένεια τους ή τους στενούς τους φίλους που μπορούν να προσφέρουν στους πρώτους συναισθηματική και ψυχολογική υποστήριξη. Είναι φανερό πως η τεχνολογία και πιο συγκεκριμένα τα δίκτυα, όπως το Internet, ενισχύουν αυτούς τους ισχυρούς δεσμούς, παρόλο που σύμφωνα με τη βιβλιογραφική επισκόπηση δεν έχει γίνει αρκετή έρευνα που να το αποδεικνύει, γιατί διευκολύνουν τη σύναψη νέων γνωριμιών με κοινά ενδιαφέροντα και στόχους (Parks & Floyd, 1996· Horrigan, 2002· Ellison, Heino, & Gibbs, 2006). Ακόμα και αυτό μπορεί να θεωρηθεί μορφή κοινωνικού κεφαλαίου.

Σύμφωνα με έρευνα που έγινε το 2006 για τη χρησιμότητα του Internet, διαπιστώθηκε ότι οι χρήστες δικτύων αναπτύσσουν πιο δυνατούς συναισθηματικούς δεσμούς με άλλους χρήστες που μοιράζονται τα ίδια ενδιαφέροντα από ότι τα άτομα που δεν χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα και συνάπτουν πρόσωπο με πρόσωπο φιλίες (Boase, Horrigan, Wellman & Rainie, 2006). Παρόλο που οι έρευνες για το κοινωνικό κεφάλαιο στηρίζονται πρώτα σε υποθέσεις που μετέπειτα προσπαθούν να αποδειχθούν, δημιουργείται το ερώτημα εάν μπορούν να συλλειτουργήσουν οι «online» με τις «offline» επαφές στα κοινωνικά δίκτυα, όπως είναι το facebook. Έτσι, πηγαίνουμε στη δεύτερη υπόθεση, που αφορά το ρυθμό χρήσης του facebook με την αντίληψη που έχουν τα άτομα για την εδραίωση του κοινωνικού κεφαλαίου. Το ερώτημα που αναπτύσσεται εδώ είναι πώς το facebook βοηθάει στη διατήρηση και πιθανότατα στη συνταύτιση «δυνατών και αδύναμων» επαφών.

Αποτελέσματα εμπειρικών ερευνών έχουν δείξει ότι το διαδίκτυο βοηθάει τα άτομα με χαμηλό ηθικό εξαιτίας του ότι στις online επικοινωνίες εδραιώνονται ισχυρές φιλίες που μπορούν να επηρεάσουν θετικά τα άτομα με χαμηλή αυτοπεποίθηση και ικανοποίηση από τη

ζωή (Bargh & McKenna, 2004). Γι' αυτό το λόγο, η έρευνα στο Michigan State University προσπαθεί να δείξει εάν η σχέση ανάμεσα στη χρήση του Facebook και το κοινωνικό κεφάλαιο διαφέρει στα άτομα με διαφορετικές βαθμίδες αυτοεκτίμησης και ικανοποίησης από τη ζωή. Αυτό οδηγεί στα ακόλουθα ζευγάρια υποθέσεων που αναφέρονται στη συγκεκριμένη έρευνα:

- Η σχέση ανάμεσα στο βαθμό χρήσης του facebook και στη γεφύρωση του κοινωνικού κεφαλαίου εξαρτάται από το πόσο κάποιος εκτιμάει τον εαυτό του
- Η σχέση ανάμεσα στο βαθμό χρήσης του facebook και στη γεφύρωση του κοινωνικού κεφαλαίου εξαρτάται από το πόσο κάποιος νιώθει ικανοποιημένος με τη ζωή του
- Η σχέση ανάμεσα στο βαθμό χρήσης του facebook και στην εδραίωση του κοινωνικού κεφαλαίου εξαρτάται από το πόσο κάποιος εκτιμάει τον εαυτό του
- Η σχέση ανάμεσα στο βαθμό χρήσης του facebook και στην εδραίωση του κοινωνικού κεφαλαίου εξαρτάται από το πόσο κάποιος νιώθει ικανοποιημένος με τη ζωή του

Σύμφωνα με τον Granovetter (1982), οι «αδύναμες» επαφές, όπως αυτές με παλιούς φίλους από το σχολείο, αποφέρουν περισσότερα οφέλη όταν δεν συνδυάζονται με «δυνατές» επαφές όπως αυτές με καινούριους φίλους από το Πανεπιστήμιο. Επομένως, οδηγούμαστε σε ένα γεγονός που έχει να κάνει με το πώς τα άτομα αντιλαμβάνονται το κοινωνικό κεφάλαιο καθώς και τη διατήρησή του. Από το γεγονός αυτό εξαρτάται και ο βαθμός χρήσης του facebook, στην περίπτωση μας από τους φοιτητές της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Αναφερόμενοι πάλι στα ευρήματα της συγκεκριμένης έρευνας στο Michigan State University, αποδεικνύεται ότι όσοι φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook, έχουν ένα είδος εξάρτησης από αυτό, νιώθουν «ψυχολογικά ανεβασμένοι» εκφράζοντας την επιθυμία τους να διαδίδουν ότι έχουν σελίδα στο facebook, νιώθουν τους εαυτούς τους κομμάτι της παραπάνω κοινότητας και θα στεναχωριόντουσαν εάν το συγκεκριμένο δίκτυο σταματούσε κάποτε να υπάρχει.

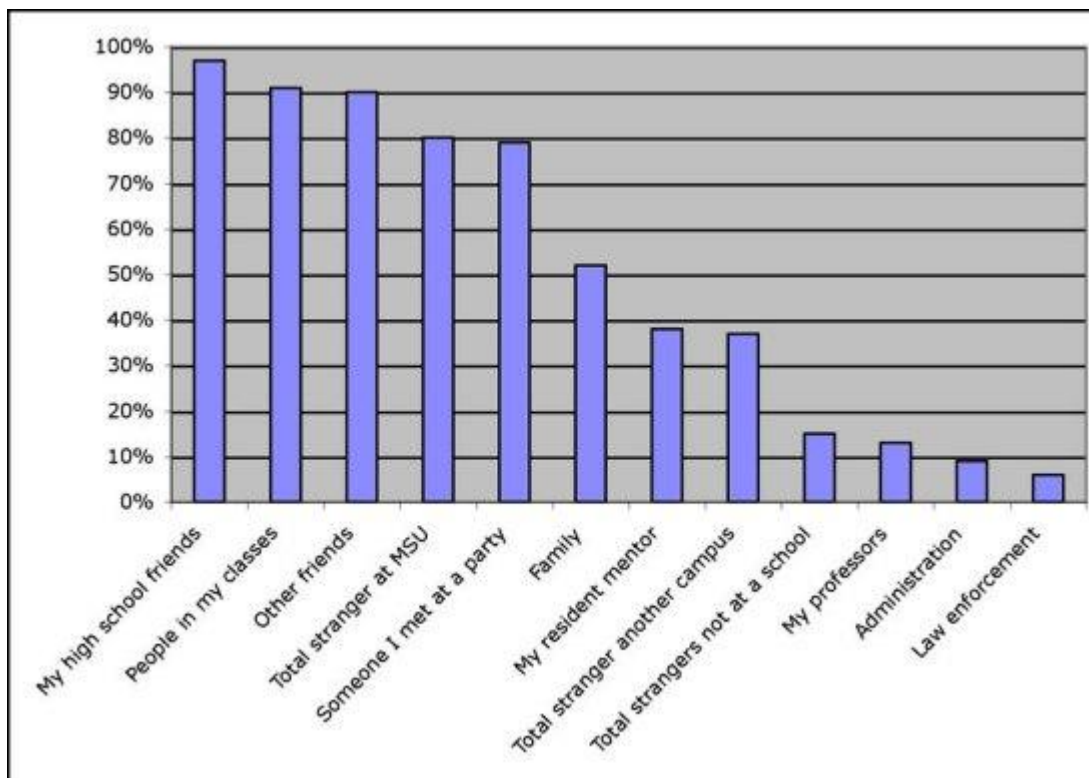
Αναφορικά με το κοινωνικό κεφάλαιο και τη διαβάθμιση του στα στάδια της γεφύρωσης, εδραίωσης και διατήρησης του κοινωνικού κεφαλαίου, αποδεικνύεται από το δείγμα της συγκεκριμένης έρευνας ότι οι φοιτητές στο MSU όσο περισσότερο κάνουν χρήση του facebook τόσο περισσότερο είναι ικανοποιημένοι από τη ζωή στο συγκεκριμένο

πανεπιστήμιο, από τον κοινωνικό περίγυρο και από τα άτομα που τον αποτελούν. Επίσης, έχουν έντονο το συναίσθημα της συμμετοχής σε δραστηριότητες της πανεπιστημιακής κοινότητας, γεγονός που κρατά σε υψηλό ποσοστό το αίσθημα του κοινωνικού κεφαλαίου στο MSU, το οποίο σύμφωνα με την παραπάνω έρευνα έχει άμεση σχέση με το βαθμό χρήσης του facebook. Όσον αφορά στο στάδιο της διατήρησης του κοινωνικού κεφαλαίου, η έρευνα έδειξε ότι ένας από τους βασικούς λόγους χρήσης του facebook είναι η συνέχιση των επαφών με τους φίλους από το Πανεπιστήμιο. Επίσης, το γεγονός ότι οι ερωτηθέντες φοιτητές του δείγματος δήλωσαν ότι πολλά από τα ονόματα που βρίσκονται στη λίστα επικοινωνίας που έχουν στο facebook είναι συμφοιτητές τους, δείχνει για ποιο λόγο ιδιαίτερα οι φοιτητές χρησιμοποιούν αυτό το κοινωνικό εργαλείο.

Ακόμα και αν στην αρχή των σπουδών τους οι πρωτοετείς φοιτητές ξεκίνησαν τη χρήση του facebook με σκοπό να κάνουν νέες φιλίες πέρα από τις ήδη υπάρχουσες, στην πορεία της πανεπιστημιακής τους ζωής και μέχρι την ολοκλήρωση των σπουδών τους ο σκοπός άλλαξε, με πρώτη τώρα προτεραιότητα να διατηρήσουν τις ήδη υπάρχουσες φιλίες είτε από το στενό τους περιβάλλον είτε αυτές που επισυνάφθηκαν στην πορεία της πανεπιστημιακής τους ζωής με συμφοιτητές τους κυρίως και λιγότερο με άτομα που γνώρισαν σε δραστηριότητες και εκδηλώσεις του πανεπιστημίου. Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι οι φοιτητές στο MSU χρησιμοποιούν σε πάρα πολύ μικρότερο βαθμό το facebook για να επικοινωνούν με καθηγητές και τη διοίκηση του Πανεπιστημίου ή με εντελώς άγνωστα άτομα, όπως δείχνει το Γράφημα 1 (Ellison, Steinfield & Lampe, 2007).

Γράφημα 1

Κατηγορίες ατόμων με τις οποίες επικοινωνούν οι φοιτητές μέσω facebook στο MSU

3.6 ΤΟ FACEBOOK ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΤΥΠΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΤΥΠΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Από πολλούς ερευνητές έχει τεθεί το ερώτημα εάν το facebook πέρα από τα κοινωνικά του χαρακτηριστικά βοηθάει στην μάθηση. Η έρευνα σε αυτόν τον τομέα είναι περιορισμένη. Παρόλο που οι γνώμες δίστανται, υπάρχουν ερευνητές που υποστηρίζουν τη χρήση των κοινωνικών δικτύων στην εκπαίδευση (Tynes, 2007· Greenhow & Robelia, 2009a, 2009b) αναφέροντας μέσα από την έρευνά τους για το facebook ότι είναι το πιο διαδεδομένο κοινωνικό εργαλείο και αυτό που προτιμούν οι φοιτητές από τα υπόλοιπα κοινωνικά δίκτυα (Smith, Salaway, Caruso & Katz, 2009· ebrary's 2011 Global Student E-book Survey – Social Media Addendum 2012) περνώντας καθημερινά σε αυτό αρκετό χρόνο (Stutzman, 2009).

Το facebook, όπως φαίνεται από τις παραπάνω εμπειρικές μελέτες είναι ένα κατεξοχήν κοινωνικό εργαλείο, εντούτοις πολύ λίγη εμπειρική έρευνα έχει διεξαχθεί για το εάν το

συγκεκριμένο εργαλείο προσφέρεται και για τυπική μάθηση. Στον χώρο της έρευνας οι γνώμες για το εάν το facebook μπορεί να επηρεάσει τις εκπαιδευτικές πρακτικές, συγκεκριμένα στη τριτοβάθμια εκπαίδευση, με τον ίδιο τρόπο που επιδρά στη ψυχολογική κατάσταση του ατόμου ως μέλος μιας κοινότητας, κάποιοι ερευνητές απάντησαν θετικά (Tynes, 2007· Greenhow & Robelia, 2009a, 2009b).

Σύμφωνα με τους Orphus & Abbitt (2009), λίγοι ερευνητές ασχολήθηκαν με τον τρόπο που το facebook πρέπει να χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση. Όπως επίσης και το θέμα της στάσης των εκπαιδευτών στη χρήση των κοινωνικών δικτύων στην εκπαίδευση έχει τύχει ακόμα λιγότερης ερευνητικής προσοχής (Roblyer et al., 2010). Σε πρώτο λόγο, το γεγονός ότι το facebook επιτρέπει τη συμμετοχή σε ποικίλες μικρο-κοινότητες, μας κάνει να θεωρούμε ότι αυτό το εργαλείο έχει και εκπαιδευτικό σκοπό (Bosch, 2009). Σύμφωνα με την έρευνα των Madge et al., (2009), το 46% των φοιτητών χρησιμοποιεί το facebook για να συζητά εκπαιδευτικά θέματα. Το 2007, η Kosik με περιορισμένο δείγμα στην έρευνα της, βρήκε ότι ορισμένοι φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook για ακαδημαϊκούς λόγους, ειδικότερα για να επικοινωνούν με άλλα άτομα από τις τάξεις τους για να ενημερώνονται για τις εργασίες, δηλώνοντας ότι προτιμούν το facebook από τα πανεπιστημιακά εκπαιδευτικά λογισμικά λόγω άμεσης και γρήγορης πληροφόρησης. Η επικοινωνία με τους καθηγητές μέσω αυτού του δικτύου επιδιώκεται σε πολύ μικρό ποσοστό από τους φοιτητές. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την Educause έρευνα (2008), μόνο το 5.5% των φοιτητών επικοινωνούν με τους καθηγητές τους χρησιμοποιώντας τα κοινωνικά δίκτυα (Salaway et al., 2008).

Σύμφωνα με εμπειρικές μελέτες, το facebook χρησιμοποιείται από τους φοιτητές για να επικοινωνούν με άλλους φοιτητές και για τα πανεπιστημιακά εκπαιδευτικά θέματα που αφορούν καθηγητές, εργασίες και ύλη μαθημάτων (Chu & Meulemans, 2008). Ωστόσο, οι εκπαιδευτικές συζητήσεις αφορούν κυρίως την άτυπη μάθηση, όπως για παράδειγμα έδειξε η έρευνα των Madge et al. (2009), όπου το 46% των φοιτητών που αναφέραμε παραπάνω, χρησιμοποιεί σε καθημερινή ή εβδομαδιαία βάση το facebook για άτυπη εκπαιδευτική συνομιλία πάνω στα ακαδημαϊκά ζητήματα σε αντίθεση με ένα 7% των φοιτητών που το χρησιμοποιεί για τυπική μάθηση, όπως δηλαδή, για επικοινωνία με τους καθηγητές ή για συζήτηση με συμμαθητές πάνω σε συγκεκριμένο περιεχόμενο ύλης για το οποίο θέτονται απορίες ή ζητείται αλληλοϋποστήριξη για τη συγγραφή ακαδημαϊκών εργασιών.

Σύμφωνα με την εμπειρική έρευνα των Towner and Munoz (2011), προκύπτει ότι το facebook χρησιμοποιείται πρώτιστα για εκπαιδευτικούς σκοπούς άτυπης μάθησης αλλά μπορεί να αποτελέσει και ένα ιδανικό «forum» για τυπική μάθηση για ό,τι αφορά φοιτητές και μαθήματα. Επιπλέον, προκύπτει ότι το συγκεκριμένο δίκτυο πέρα από το ότι αποτελεί κοινωνικό εργαλείο, επεκτείνει τις δυνατότητες του στις εκπαιδευτικές μαθησιακές διεργασίες προσφέροντας τυπική και άτυπη μάθηση όπου η επικοινωνία αυτή αφορά κυρίως τους φοιτητές μεταξύ τους και σε ένα πολύ μικρό ποσοστό, μόλις 12%, αφορά φοιτητές με ακαδημαϊκό και διοικητικό προσωπικό.

Σύμφωνα με τους Roblyer et al. (2010), μόλις ένα 6.5% του πανεπιστημιακού προσωπικού και ένα 4.2% των φοιτητών μιλούν για πανεπιστημιακές εργασίες και ζητήματα τάξης μέσα από το facebook. Το ποσοστό αν και είναι μικρό, εντούτοις δηλώνει την επιθυμία των ακαδημαϊκών να προσεγγίσουν το φοιτητικό τους κοινό μέσω ενός εργαλείου που είναι ιδιαίτερα αγαπητό στους νέους και να δώσουν μια άλλη μορφή στην εκπαιδευτική μεθοδολογία και στην οργάνωση του μαθήματος.

Στη διάρκεια μιας ποσοτικής έρευνας στο Πανεπιστήμιο Yale (Duboff, 2005), το πανεπιστημιακό προσωπικό που διατηρούσε και αυτό λογαριασμό στο facebook, προσπαθούσε να περάσει το μήνυμα στους φοιτητές ότι αποτελεί και αυτό μέρος της ίδιας ακαδημαϊκής κοινότητας και ότι πρέπει να ξεπεραστούν τα εμπόδια μεταξύ των καθηγητών και των φοιτητών. Οι εταιρείες λογισμικού δεν άφησαν απαρατήρητη την πρωτοβουλία των καθηγητών να προσεγγίσουν περισσότερο τους φοιτητές τους ενσωματώνοντας τις νέες τεχνολογίες στις εκπαιδευτικές τους μεθόδους και η εταιρεία Lookabee κατασκεύασε μια πλατφόρμα για καθηγητές για να φτιάχνουν τις δικές τους εφαρμογές στο facebook και να τις εφαρμόζουν στην τάξη. Η εφαρμογή αυτή τους βοηθάει να κατασκευάζουν βοηθητικό υλικό για τους φοιτητές που αφορά εργασίες μαθήματος ή σημειώσεις που μπορούν να κατεβάσουν και οι φοιτητές (Nicole, 2007).

Εντούτοις, οι γνώμες των καθηγητών για τη χρήση των κοινωνικών δικτύων στην εκπαίδευση δίστανται καθώς υπάρχουν και καθηγητές όχι τόσο δεκτικοί στη χρήση των νέων τεχνολογιών. Σύμφωνα με αυτούς, οι φοιτητές περνούν αντιπαραγωγικό χρόνο στο facebook

αντί να επικεντρώνονται στα μαθήματα τους υποστηρίζοντας τις απόψεις του Bugeja (2006), κατά τον οποίο η τεχνολογία στην τάξη είναι εν δυνάμει καταστροφική, δεν προωθεί την κριτική σκέψη και ότι οι νέοι αντιμετωπίζουν την τεχνολογία κυρίως ως μέσο διασκέδασης. Πιο συγκεκριμένα, ο Carr (2010), αναφέρει ότι οι χρήστες των κοινωνικών δικτύων μπορούν να μετατραπούν από καλλιεργητές της προσωπικής γνώσης σε κυνηγούς και συλλέκτες πληροφοριών χάνοντας πολλές φορές την ουσία και αυτό που κάνει κάτι να φαντάζει διαφορετικό. Η χρήση των κοινωνικών δικτύων στην εκπαίδευση υποδηλώνει ότι οι μαθητεύομενοι πρέπει να είναι ενεργοί αναπαραγωγοί της γνώσης και όχι παθητικοί καταναλωτές του περιεχομένου και η μάθηση πρέπει να υπάγεται στις αρχές της συλλογικής διαδικασίας (Lee & McLoughlin, 2010).

Όσον αφορά τους φοιτητές και τις απόψεις τους για τη χρήση του facebook για τυπική μάθηση ή τη χρήση του από τους καθηγητές για εκπαιδευτικό σκοπό, είναι ενδεικτική η έρευνα των Towner & Munoz (2011), σύμφωνα με την οποία οι φοιτητές υποστηρίζουν, σε ποσοστό 69%, την ιδέα να έχουν οι καθηγητές τους παρουσία στο facebook. Επίσης, το 85% δηλώνει ότι θα του άρεσε να χρησιμοποιούν οι καθηγητές το κοινωνικό αυτό δίκτυο για επικοινωνία με τους φοιτητές, για αναγγελίες ή για άλλου είδους γρήγορη ενημέρωση, όπως εξάλλου είχαν υποστηρίξει οι Ophus & Abbitt (2009).

Για την τυπική μάθηση, το facebook μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο διδασκαλίας. Οι περισσότεροι φοιτητές το χρησιμοποιούν καθημερινά ανεβάζοντας αρχεία, φωτογραφίες, βίντεο και γενικά εκπαιδευτικό υλικό που έχουν άμεση σχέση με τις εργασίες τους και τα μαθήματα τους. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει και συλλογικά μέσω ανταλλαγής πληροφοριών και υλικού μεταξύ συμφοιτητών (Osborne, 2012)². Για το facebook έχουν αναπτυχθεί εκπαιδευτικές εφαρμογές που ενσωματώνονται σε αυτό και μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν εργαλεία τυπικής μάθησης (Dunn, 2012). Για παράδειγμα, θα μπορούσε κάλλιστα να χρησιμοποιηθεί η εφαρμογή «Ημερολόγιο» με τέτοιο τρόπο ώστε ο καθηγητής να αναθέτει και να υπενθυμίζει στους φοιτητές τις επερχόμενες εργασίες, τα τεστ και γενικά οτιδήποτε πρέπει να γίνει μέχρι κάποια συγκεκριμένη ημερομηνία, ούτως ώστε να διατηρείται ευκολότερα το χρονοδιάγραμμα του μαθήματος. Επίσης, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η

---

² Παράδειγμα αποτελεί η σελίδα του facebook School of Visual Arts in New York, όπου οι φοιτητές ανταλλάσσουν εκπαιδευτικό υλικό.

εφαρμογή “Make a Quiz”, η οποία δίνει τη δυνατότητα στους καθηγητές να δημιουργήσουν, με μεγάλη ευκολία, κουίζ με τα οποία μπορούν να εξετάσουν τις γνώσεις των φοιτητών τους και να δουν έπειτα τη βαθμολογία τους (Παπαβασιλείου, 2011).

Εντούτοις, όπως αναφέρει η εμπειρική έρευνα των Towner & Munoz (2011), οι φοιτητές είναι κατηγορηματικά αντίθετοι στη χρήση του facebook ως μέσο διδασκαλίας μέσα στην τάξη. Για να ενισχύσουν την παραπάνω άποψη, οι φοιτητές υποστηρίζουν, βάσει της συγκεκριμένης έρευνας, ότι το facebook δε θα πρέπει να χρησιμοποιείται για πράγματα που μπορεί να επηρεάσουν το βαθμό του φοιτητή στα μαθήματα ή που να έχουν επίπτωση επάνω του σε οποιοδήποτε άλλο ζήτημα μέσα στην τάξη.

Ο αρνητισμός αυτός χαρακτηρίζει και τους καθηγητές από τους οποίους μόνο το 13%, το χρησιμοποιεί ως διδακτικό εργαλείο στην τάξη. Η αλήθεια όμως είναι για το ακαδημαϊκό προσωπικό που το χρησιμοποιεί, ότι έχει άγνοια για τα εκπαιδευτικά οφέλη του συγκεκριμένου κοινωνικού δικτύου και θεωρεί ότι το facebook ως εκπαιδευτικό εργαλείο χρησιμοποιείται καλύτερα από τους φοιτητές παρά από τους καθηγητές. Η αντίληψη αυτή η οποία σύμφωνα με τους Towner & Munoz (2011), οφείλεται στην άγνοια και στην έλλειψη εμπειρίας τόσο των καθηγητών όσο και των φοιτητών για τη χρήση του facebook ως εργαλείο διδακτικής υποστήριξης της μαθησιακής διαδικασίας, περιορίζει το δίκτυο αυτό στο διττό του ρόλο, που είναι αυτός της κοινωνικής δικτύωσης και της προσφοράς του στην τυπική και κυρίως στην άτυπη μάθηση.

Είναι αλήθεια πως για τη χρήση του facebook ως εργαλείο διδακτικής υποστήριξης μέσα στην πανεπιστημιακή αίθουσα, δεν υπάρχει μεγάλη εμπειρία στον ακαδημαϊκό χώρο, σύμφωνα με τους Towner & Munoz (2011). Εντούτοις, πολλά Πανεπιστήμια έχουν εισάγει τη χρήση των κοινωνικών δικτύων στις εκπαιδευτικές τους πρακτικές, μια ιδέα που πολύ σύντομα θα ακολουθήσουν και άλλα Πανεπιστήμια. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα του North Carolina University, όπου οι φοιτητές και οι καθηγητές ανεβάζουν μέσω των κοινωνικών δικτύων εκπαιδευτικά βίντεο. Τα βίντεο μπορούν να χρησιμεύσουν ως εκπαιδευτικό εργαλείο διδασκαλίας για τους καθηγητές και μαθησιακής υποστήριξης για τους φοιτητές (Αυγουστίδης, 2012).

3.7 ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ FACEBOOK ΣΤΗ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΠΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ, ΑΝΑΤΟΛΗΣ, ΝΟΤΙΟΥ ΑΦΡΙΚΗΣ

3.7.1 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ MIDLANDS ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ

Σύμφωνα με την έρευνα των Madge, Meek, Wellens & Hooley (2009), που έγινε σε 213 πρωτοετείς φοιτητές στο Πανεπιστήμιο Midlands της Αγγλίας, έδειξε ότι πάνω από το 95% βρετανών φοιτητών συχνά χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα χωρίς όμως να έχουμε πολλές πληροφορίες για το πώς αυτό το φαινόμενο επηρεάζει την κοινωνική τους ενσωμάτωση μέσα στην πανεπιστημιακή ζωή. Η έρευνα έδειξε ότι οι βρετανοί φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook για δύο λόγους. Για να κάνουν καινούριους φίλους στο Πανεπιστήμιο και δεύτερον για να είναι σε επαφή με τους παλιούς τους φίλους και την οικογένεια τους. Η έρευνα που έγινε στους πρωτοετείς φοιτητές είχε ως άξονα τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Πώς χρησιμοποιούν οι πρωτοετείς φοιτητές το facebook για υποστήριξη και κοινωνικοποίηση στο πανεπιστήμιο;
- Το facebook μπορεί να υποστηρίξει το ρόλο που παίζουν οι υπηρεσίες του πανεπιστημίου και τα ακαδημαϊκά τμήματα στην κοινωνική και ακαδημαϊκή ενσωμάτωση των φοιτητών;

Οι απαντήσεις στα ερωτηματολόγια έδειξαν ότι αρκετοί φοιτητές ήδη χρησιμοποιούσαν το facebook προτού ξεκινήσουν το πανεπιστήμιο. Στην ερώτηση που τους τέθηκε «ποιος ήταν ο πρωταρχικός λόγος που γραφήκατε στο facebook», η απάντηση αφορούσε το διττό ρόλο του facebook. Δηλαδή, για να δημιουργήσουν καινούριες φιλίες με άτομα που συναντούν καθημερινά και με τα οποία έρχονται σε πρόσωπο με πρόσωπο επαφή στην τάξη και στους διαδρόμους του πανεπιστημίου και σε πολύ μικρό ποσοστό με αγνώστους, και δεύτερον για να διατηρήσουν την επαφή με παλιούς τους φίλους και την οικογένεια τους.

Σημειωτέο, ότι ένας σημαντικός λόγος που αρκετοί φοιτητές ανοίγουν σελίδα στο facebook λίγο διάστημα προτού ξεκινήσουν τις πανεπιστημιακές τους σπουδές, είναι για να γνωρίσουν

άτομα που πάνε στο ίδιο πανεπιστήμιο με εξαιρετικές περιπτώσεις κάποιοι από τους πρωτοετείς να είχαν μέχρι 260 online φίλους πριν την είσοδο τους στο πανεπιστήμιο.

Από την έρευνα προκύπτει επίσης κάτι πολύ σημαντικό που αφορά το διττό ρόλο του facebook. Οι δύο παραπάνω τύποι επαφών στο facebook συνυπάρχουν και χρησιμοποιούνται από τους φοιτητές διαφορετικά, δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα και έκταση στον τρόπο επικοινωνίας και περιεχομένου στις online επαφές με τους καινούριους πανεπιστημιακούς φίλους. Η χρήση του facebook, με βάση την έρευνα των Madge, Meek, Wellens & Hooley (2009), επικεντρώνεται σε τρεις σκοπούς:

- Το facebook χρησιμοποιείται από τους φοιτητές για να είναι σε επαφή με παλιούς τους φίλους στους οποίους μεταφέρουν τις εμπειρίες τους στο πανεπιστήμιο μέσω φωτογραφιών και συζητήσεων. Θεωρείται ο πιο οικονομικός τρόπος επικοινωνίας, σε σύγκριση με το τηλέφωνο και ο πιο αποτελεσματικός για το σύνδρομο «friendsickness» όταν οι φοιτητές αποχωρίζονται φίλους και οικογένεια για να πάνε να σπουδάσουν.
- Το facebook χρησιμοποιείται από τους φοιτητές σαν τρόπος ενημέρωσης για κάθε είδους κοινωνική εκδήλωση στο πανεπιστήμιο. Το facebook γίνεται ένα δωρεάν online εργαλείο πληροφόρησης αλλά και οργάνωσης κοινωνικών εκδηλώσεων και μετατρέπεται σε μια ηλεκτρονική πηγή εύρεσης στοιχείων για τη σύνθεση του προφίλ ατόμων με τα οποία έχει ήδη προϋπάρξει γνωριμία μέσω των κοινωνικών εκδηλώσεων.
- Το facebook χρησιμοποιείται από τους φοιτητές κυρίως για την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου.

Σημαντικό είναι μέσα από αυτήν την έρευνα ότι, ενώ το facebook αποδεικνύεται απαραίτητο για τη διεύθυνση του φοιτητή στην πανεπιστημιακή ζωή και στην εύρεση φίλων με κοινά ενδιαφέροντα, στην ερώτηση που τους τέθηκε «χωρίς το facebook, η απόλυτη μοναξιά», η πλειοψηφία των φοιτητών διαφώνησε θεωρώντας το facebook ως υποστηρικτικό εργαλείο της ενσωμάτωσης του φοιτητή στην πανεπιστημιακή ζωή και στην κοινωνικοποίηση του αλλά όχι τόσο σημαντικό όσο η επισύναψη της πρόσωπο με πρόσωπο φιλίας στους χώρους του πανεπιστημίου.

Όσον αφορά στο εκπαιδευτικό κομμάτι, η έρευνα έδειξε ότι το facebook είναι ένα εν δυνάμει χρήσιμο εργαλείο για αποτελεσματική πρακτική της ακαδημαϊκής γνώσης. Πολύ λίγοι φοιτητές το χρησιμοποιούν για να ανταλλάσσουν απόψεις με άλλους φοιτητές σε καθημερινή βάση για ακαδημαϊκή δουλειά, ενώ οι περισσότεροι το χρησιμοποιούν καθημερινά για να ενημερωθούν για τις κοινωνικές εκδηλώσεις της σχολής. Αυτό που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι το facebook λειτουργεί για μερικούς μόνο φοιτητές που έχουν ήδη εγκλιματιστεί στο πανεπιστημιακό περιβάλλον, ως ένα εκπαιδευτικό εργαλείο για επικοινωνία με άλλους φοιτητές και για ανταλλαγή πληροφοριών στα πλαίσια αλληλοϋποστήριξης και αλληλοβοήθειας για τις ακαδημαϊκές εργασίες. Βάσει της έρευνας, το δίκτυο αυτό παραμένει στις προτιμήσεις των φοιτητών ως εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης, αφού θεωρούν ότι το facebook δεν πρέπει να σχετίζεται με τις εκπαιδευτικές πρακτικές αλλά να λειτουργεί ως μέσο φυγής από την πανεπιστημιακή καθημερινότητα και τα μαθήματα.

Αυτό σημαίνει, ότι σύμφωνα με τις απαντήσεις των φοιτητών, το facebook αντιμετωπίζεται περισσότερο ως εργαλείο για «κοινωνικές συναντήσεις», για ενημέρωση για κοινωνικές εκδηλώσεις εντός πανεπιστημίου, για chat για τις ακαδημαϊκές εργασίες και ανταλλαγή ιδεών σε άτυπη μορφή και πολύ λιγότερο χρησιμοποιείται για διαδικασίες τυπικής μάθησης στο Πανεπιστήμιο. Οι φοιτητές θεωρούν επίσης, ότι το facebook μπορεί να λειτουργήσει ως πίνακας ανακοινώσεων όπως οι πίνακες σημειώσεων στα πανεπιστήμια, για γρήγορη ενημέρωση λόγω της ευρείας χρήσης του από τους φοιτητές. Σε καμία περίπτωση δεν το βλέπουν σαν μέσο επικοινωνίας με τους καθηγητές αλλά ούτε και με το υπόλοιπο πανεπιστημιακό προσωπικό παρά μόνο στην περίπτωση ενημέρωσης για αλλαγή στις ώρες των μαθημάτων ή άλλες αλλαγές στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα λόγω καθημερινής χρήσης του facebook από ότι το email του πανεπιστημίου.

3.7.2 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ANADOLU ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Η έρευνα στο Πανεπιστήμιο Anadolu της Τουρκίας σύμφωνα με τους Akyildiz and Argan (2011), σε δείγμα 1300 φοιτητών, επικεντρώνεται στο να εξετάσει πόσο πολύ, γιατί και πώς οι φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook, το πιο χρηστικό εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης (Scale, 2008· Onat & Alikilic, 2008· Dba & Karl, 2008· Pempek et al., 2009· Roblyer et al., 2010·

Calvi et al., 2010· Mazman & Usluel, 2010· Hew, 2011), καθώς και στο να κατανοήσει τις επιρροές που μπορεί αυτό να ασκεί στην εκπαίδευση και στην κοινωνική αλληλοεπίδραση.

Η έρευνα έδειξε ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό φοιτητών, μόλις το 6,2%, δεν είχε λογαριασμό στο facebook. Από την άλλη, οι χρήστες του facebook δήλωναν πως χρησιμοποιούσαν το κοινωνικό αυτό εργαλείο από δύο έτη και πάνω, έκαναν log in αρκετές φορές την ημέρα και ο σκοπός χρήσης ήταν περισσότερο για κοινωνική δικτύωση και λιγότερο για τις εκπαιδευτικές πρακτικές. Έτσι, το να περνούν καλά, να επικοινωνούν με φίλους και να παρακολουθούν τα νέα στο facebook, είναι από τις πρώτες προτεραιότητες των τούρκων φοιτητών. Παρόλο που το facebook είναι το πιο δημοφιλές κοινωνικό δίκτυο τα τελευταία χρόνια, εντούτοις δεν είναι ξεκάθαρο το ποσοστό των τούρκων φοιτητών που το χρησιμοποιούν για κοινωνική αλληλεπίδραση, καθημερινές δραστηριότητες ή για εκπαιδευτικό σκοπό.

Ακόμα και για τα ερευνητικά ερωτήματα «πόσο», «γιατί» και «πώς» οι τούρκοι φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook, λίγη σχετική εμπειρική έρευνα έχει διεξαχθεί στην Τουρκία. Όπως αναφέρει η παραπάνω έρευνα στο Anadolu University, παρόλο που το συγκεκριμένο εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης είναι το πιο δημοφιλές στην Τουρκία, το παράδοξο είναι ότι πολύ λίγη ακαδημαϊκή έρευνα έχει διεξαχθεί για το προφίλ των χρηστών, για το πόσο χρόνο καθημερινά περνούν στο facebook οι τούρκοι φοιτητές, τον αριθμό των φίλων μέσω αυτού του δικτύου και τους λόγους χρήσης του δικτύου.

Σήμερα, όπως αναφέρει η έρευνα, ο συνολικός αριθμός χρηστών στο facebook ανέρχεται περίπου στα 29 εκατομμύρια στην Τουρκία, γεγονός που την τοποθετεί στην κορυφή των πέντε πρώτων χωρών στη χρήση του facebook με 29,6 εκατομμύρια χρήστες, με πρώτη την Αμερική (151 εκατομμύρια χρήστες), ακολουθεί η Ινδονησία με 39 εκατομμύρια χρήστες, η Ινδία με 30 εκατομμύρια χρήστες και τέλος στην τέταρτη θέση η Αγγλία με 29,8 εκατομμύρια χρήστες (<http://www.checkfacebook.com/>). Τα παραπάνω ποσοστά ανεβάζουν το ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο, όχι μόνο για το μεγάλο αριθμό χρηστών στη Τουρκία αλλά επίσης και για τον ουσιαστικό του ρόλο στη ζωή των χρηστών του στο να στηρίζει προϋπάρχουσες κοινωνικού είδους επαφές.

Τη μεγάλη χρήση του facebook στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Τουρκία, την επιβεβαιώνουν τα πορίσματα της έρευνας στο Πανεπιστήμιο Anadolu στο Eskişehir, της Τουρκίας, τα οποία έδειξαν ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό φοιτητών δεν έχει λογαριασμό στο facebook θεωρώντας ότι το συγκεκριμένο εργαλείο δεν τους προσφέρει ουσιαστικά τίποτα, σε αντίθεση με ένα πολύ μεγάλο ποσοστό τούρκων φοιτητών που παραμένουν ενεργοί χρήστες και πιστοί στο facebook. Αναφορικά με τα παραπάνω, η συγκεκριμένη έρευνα έδειξε ότι οι τούρκοι φοιτητές χρησιμοποιούν το δίκτυο κυρίως πρώτα για να ανεβάζουν και να ανταλλάσσουν φωτογραφίες και εικόνες βίντεο και για να ενημερώνονται για κοινωνικά δρώμενα, κατά δεύτερο λόγο για να επικοινωνούν με μακρινούς τους φίλους λόγω γεωγραφικής απόστασης και τρίτον επειδή περνούν ωραία χρησιμοποιώντας το facebook.

Οι ποσοστιαίες διαφορές για τους τρεις αυτούς σκοπούς χρήσης είναι πολύ μικρές, γεγονός που τους φέρνει πρώτους στις προτιμήσεις των Τούρκων φοιτητών και όπου φαίνεται ξεκάθαρα ότι δίνουν προτεραιότητα στους κοινωνικούς λόγους όταν χρησιμοποιούν το facebook και όχι τόσο στην εξυπηρέτηση των εκπαιδευτικών τους αναγκών. Επιπλέον, οι απαντήσεις των τούρκων φοιτητών στο εάν χρησιμοποιούν το facebook για να επικοινωνούν με τους καθηγητές τους στο Πανεπιστήμιο πάνω στα εκπαιδευτικά ζητήματα των σπουδών τους, ήταν αποκαρδιωτικές αφού μάλιστα αποτελεί και τον τελευταίο λόγο για τον οποίο οι φοιτητές στην Τουρκία χρησιμοποιούν αυτό το κοινωνικό πέρα ως πέρα εργαλείο.

Συμπεραίνουμε επομένως, ότι με βάση την έρευνα στο Anadolu University της Τουρκίας, οι φοιτητές χρησιμοποιούν κυρίως το facebook για να διασκεδάζουν, για να επικοινωνούν με φίλους, για να ανεβάζουν φωτογραφίες και βίντεο, γεγονός που αναφέρεται στη χρήση του facebook κυρίως για κοινωνικούς σκοπούς, όπως υποστηρίζουν προηγούμενες έρευνες (Ellison et al., 2007· Pempek et al., 2009) σε αντιπαράθεση με τους Bosch (2009) και Roblyer et al. (2010), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι το συγκεκριμένο εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιείται εξίσου και για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Το facebook γενικά δεν χρησιμοποιείται σαν εργαλείο από τον φοιτητή για να ανταλλάξει πληροφορίες που αφορούν τη σχολική ύλη και τα εκπαιδευτικά θέματα ή για να επικοινωνήσει με τους καθηγητές για τη δουλειά του Πανεπιστημίου, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τη γενικότερη αντίληψη που θέλει το facebook να σχετίζεται με εκπαιδευτικά ζητήματα που αφορούν φοιτητές και πανεπιστήμιο.

Επομένως, βάσει των πρόσφατων εμπειρικών μελετών στην Τουρκία (Erdogmus, 2009· Mazman and Usluel, 2010· Ergenc, 2011) και σύμφωνα με την Kalpidou et al. (2011), το κοινωνικό αυτό εργαλείο ολοκληρώνει τον σκοπό για τον οποίο φτιάχτηκε, να υποστηρίζει δηλαδή τα κοινωνικά δίκτυα. Οι πρόσφατες ποσοτικές έρευνες στη τριτοβάθμια τουρκική εκπαίδευση έδειξαν ακόμη ότι το facebook δεν χρησιμοποιείται από τους φοιτητές γενικά για καινούριες γνωριμίες, αλλά κυρίως για διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου με παλιούς φίλους γεωγραφικά απομακρυσμένους, με συμφοιτητές από την ίδια τάξη ή με άτομα που γνώρισαν σε κοινωνικές εκδηλώσεις του Πανεπιστημίου και σε πάρα πολύ μικρό ποσοστό με εντελώς άγνωστα άτομα, όπως ακριβώς είναι και τα πορίσματα της εμπειρικής μελέτης στο Michigan State University των Ηνωμένων Πολιτειών.

3.7.3 ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΥ CAPE TOWN ΣΤΗ Ν. ΑΦΡΙΚΗ

Στην έρευνα που έγινε στο University of Cape Town στη Ν. Αφρική, το 2009 (Bosch, 2009), τα πορίσματα δεν απέχουν πολύ από εκείνα που ανέδειξαν οι ποσοτικές έρευνες στο Michigan State University της Αμερικής και στο Anadolu University της Τουρκίας. Η έρευνα αφορούσε στην ανάλυση 200 προφίλ φοιτητών στο University of Cape Town που είχαν λογαριασμό στο facebook, όπου η βαρύτητα έπεσε κυρίως στους τελειόφοιτους φοιτητές, αφού αυτοί σύμφωνα με τον Stutzman (2008) χρησιμοποιούν περισσότερο το κοινωνικό αυτό εργαλείο. Τα ερευνητικά ερωτήματα της ποσοτικής αυτής έρευνας είναι τα παρακάτω:

- Πώς και για ποιο λόγο οι UCT φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook
- Εάν οι UCT φοιτητές χρησιμοποιούν τα πανεπιστημιακά δίκτυα για την μεταξύ τους επικοινωνία
- Εάν τα εθνογραφικά στοιχεία καθρεφτίζονται στο προφίλ τους στο facebook
- Ποια η στάση των καθηγητών προς τους φοιτητές που χρησιμοποιούν το facebook
- Τι δυνατότητες έχει το facebook για τη δημιουργία κοινοτήτων μάθησης (στο UCT)

Πρέπει να τονίσουμε πως η ποσοτική αυτή έρευνα δεν επιχειρεί να γενικεύσει τα στοιχεία των αποτελεσμάτων της, καθότι έγινε σε ένα μόνο πανεπιστήμιο της Νότιας Αφρικής, αλλά δίνει το έναυσμα για μελλοντικές έρευνες στη χρήση των κοινωνικών δικτύων και συγκεκριμένα

του facebook από τους φοιτητές στα πανεπιστήμια της Ν. Αφρικής (Bosch, 2009, p.187). Εντούτοις, τα πορίσματα της παραπάνω έρευνας αναφέρονται γιατί δείχνουν πώς οι εθνογραφικοί παράγοντες, όπως η γλώσσα και η φυλή, μπορούν να σχετίζονται με το βαθμό χρήσης του facebook, στοιχείο που δεν συναντήσαμε στις προηγούμενες έρευνες.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι φοιτητές στο UCT χρησιμοποιούν αρκετά το κοινωνικό αυτό εργαλείο αλλά όχι όλοι με τον ίδιο τρόπο. Δηλαδή, κάποιοι το χρησιμοποιούν αλλά όχι σε καθημερινή βάση. Άλλοι, μπαίνουν στο facebook χωρίς να συμμετέχουν ενεργά, απλά παρατηρούν, διαβάζουν τα σχόλια και τις παρατηρήσεις που «ανεβάζουν» οι φίλοι τους και κάποιοι άλλοι συμμετέχουν ενεργά, «ανεβάζουν» και «κατεβάζουν» πληροφορίες και υλικό, κυρίως για κοινωνικούς σκοπούς. Αυτό που πρέπει να τονίσουμε είναι ότι οι φοιτητές στο UCT αντιλαμβάνονται το facebook ως πέρασμα στην πανεπιστημιακή ζωή και οι πρωτοετείς φοιτητές αμέσως ανοίγουν λογαριασμό με την είσοδο τους στο Πανεπιστήμιο. Ο κύριος λόγος χρήσης του, βάσει της έρευνας, είναι για κοινωνική δικτύωση και υποστήριξη μεταξύ των φοιτητών.

Οι UCT φοιτητές χρησιμοποιούν πολύ λιγότερο το δίκτυο Vula του Πανεπιστημίου παρόλο που αυτό προσφέρεται για σύγχρονες και ασύγχρονες online συζητήσεις, ενώ αντίθετα προτιμούν το facebook. Με αυτό τον τρόπο υποστηρίζεται η μελέτη των Ellison et al. (2007), η οποία τονίζει την κοινωνική πλευρά του συγκεκριμένου δικτύου για διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου και τις θετικές του επιπτώσεις στη ψυχολογική κατάσταση του ατόμου, ιδιαίτερα όταν τα άτομα τα χαρακτηρίζει το αίσθημα της χαμηλής αυτοεκτίμησης και της χαμηλής ικανοποίησης από τη ζωή.

Παρόλο που το facebook στο UCT δεν «μπλοκάρεται» όπως στα άλλα Πανεπιστήμια της Ν. Αφρικής, εντούτοις το 2009, οι χρήστες του στο Πανεπιστήμιο του Cape Town λάμβαναν ενημέρωση από τη διοίκηση ότι η είσοδος τους στο facebook μπορεί να χαμηλώσει τη ταχύτητα του πανεπιστημιακού δικτύου, γεγονός όμως που δεν πτοούσε τους φοιτητές οι οποίοι το χρησιμοποιούσαν άφοβα και απροκάλυπτα. Αυτό εξηγείται διότι σύμφωνα με την έρευνα, οι UCT φοιτητές νιώθουν την ανάγκη να «ενώνονται» σε ομάδες με συμφοιτητές τους που όμως έχουν τα ίδια εθνογραφικά στοιχεία (π.χ. φυλή, γλώσσα) και μοιράζονται τα ίδια ενδιαφέροντα, να φτιάχνουν online κοινότητες για ασύγχρονες συζητήσεις και διάδοση

πληροφοριών όχι μόνο μεταξύ τους αλλά και με άτομα που έχουν ήδη γνωρίσει σε κοινωνικές δραστηριότητες του Πανεπιστημίου, όπως εξάλλου αναφέρεται και στις προηγούμενες έρευνες. Εξάλλου, την επιρροή των εθνογραφικών στοιχείων στο άτομο και την αντανάκλαση τους στα εργαλεία κοινωνικής δικτύωσης (Ellison, 2007), οι ερευνητές δεν την αφήνουν να περάσει απαρατήρητη στη διεξαγωγή των πορισμάτων σε εμπειρικές μελέτες. Η επιλογή του συγκεκριμένου κοινωνικού εργαλείου από τους UCT δεν είναι τυχαία. Το facebook είναι ένα υπερμεσικό εργαλείο που χάρη στην πολυμορφία του οι φοιτητές του Cape Town διαχέουν την προσωπική πληροφόρηση σε όλους τους φίλους τους χωρίς να έχουν το φόβο του να εκτεθούν, γιατί ακριβώς επιδιώκουν τη διατήρηση της επικοινωνίας μεταξύ μιας ή περισσότερων online ομάδων (hyperpublic communication) με γρήγορο και οικονομικό τρόπο.

Επιπλέον, μέσω του facebook οι UCT φοιτητές έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνούν με φοιτητές και από μεγαλύτερα τμήματα, κάτι το οποίο το επιδιώκουν, προκειμένου να «μάθουν» από αυτούς. Το είδος αυτό επικοινωνίας έχει κοινωνικό αλλά και εκπαιδευτικό χαρακτήρα, αναφερόμενοι στην τυπική μάθηση (formal learning) μέσω του facebook. Τη δυνατότητα αυτή της online επικοινωνίας όχι μόνο με συμφοιτητές από το ίδιο τμήμα αλλά και με φοιτητές από μεγαλύτερες τάξεις με κοινά ακαδημαϊκά ενδιαφέροντα, δεν την προσφέρει το πανεπιστημιακό δίκτυο Vula. Όπως αναφέρει η έρευνα, στο facebook οι φοιτητές δρουν ελεύθερα και όχι περιοριστικά πάντα όμως επηρεασμένοι από τον εθνογραφικό τους χαρακτήρα. Στο facebook οι UCT φοιτητές τολμούν να ρωτήσουν και να εκφράσουν απορίες γιατί εκεί δεν υπάρχει η πρόσωπο με πρόσωπο επαφή, σε αντίθεση με την τάξη.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι οι UCT φοιτητές, όπως και οι φοιτητές στα Πανεπιστήμια της Αμερικής, της Ευρώπης και της Ανατολής, διατηρούν μέσω του facebook τις offline και τις online επαφές με αριθμό να κυμαίνεται από 50 έως 200 φίλους, μέσα στους οποίους συγκαταλέγονται και φίλοι από το δημοτικό και το γυμνάσιο. Όλους αυτούς τους συνδέουν πολιτισμικά και γλωσσολογικά στοιχεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Το δεύτερο μέρος της έρευνας αφορά στην καταγραφή των απόψεων των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών ως προς τη χρήση του κοινωνικού λογισμικού facebook στην κοινωνική τους ζωή αλλά και στην ακαδημαϊκή τους ζωή, ως εργαλείο επικοινωνίας και πληροφόρησης αλλά και ως εργαλείο συνεργασίας για τα μαθήματα τους. Παράλληλος σκοπός της εμπειρικής έρευνας είναι να αξιολογήσει κατά πόσο είναι έτοιμη η κοινότητα της ελληνικής και κυπριακής ανώτατης εκπαίδευσης να εισάγει και να αξιοποιήσει στην εκπαιδευτική διαδικασία τα εργαλεία κοινωνικού λογισμικού και ιδιαίτερα το facebook.

4.1 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Για την γρήγορη διάδοση του ερωτηματολογίου και την εύκολη συλλογή των απαντήσεων, προτιμήθηκε λόγω του περιορισμού του χρόνου η μορφή του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, το οποίο σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε με την βοήθεια των εργαλείων του google. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μεταξύ 20/3 και 8/5 του 2012. Οι φοιτητές που συμμετείχαν στη διεξαγωγή της έρευνας, ενημερώθηκαν με την αποστολή ενός ηλεκτρονικού μηνύματος (e-mail), το οποίο εξηγούσε και τους λόγους της μελέτης. Το ηλεκτρονικό μήνυμα προωθήθηκε από καθηγητές τους σε πανεπιστήμια και ΑΤΕΙ στην Ελλάδα και στην Κύπρο.

4.2 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Η έρευνα αφορά δείγμα πλήθους 38 φοιτητών (δείγμα ευκολίας) από Ελλάδα και Κύπρο. Το δείγμα αποτελείται κυρίως από ερωτώμενους, ηλικίας έως 25 ετών (71%), στη πλειοψηφία του αποτελείται από φοιτητές παραδοσιακών ιδρυμάτων (86%) και υπάρχει σχετική ισότητα συμμετοχής μεταξύ των δύο φύλων. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες ήταν θετικής κατεύθυνσης (δηλαδή φυσικομαθηματικών σχολών, ιατρικής κτλ.), όπως φαίνεται παρακάτω στην ανάλυση των δημογραφικών στοιχείων.

Η συμμετοχή του δείγματος στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε αυθόρμητα από τους φοιτητές και ύστερα από παρότρυνση από τους καθηγητές τους μέσω e-mail. Για τη

συμπλήρωση του, δόθηκε παράταση μέχρι τις 8 Μαΐου από τις 20 Απριλίου που ήταν το αρχικό χρονοδιάγραμμα, ώστε να συμπληρωθεί ένας αριθμός πάνω από 30 ερωτηματολόγια για επεξεργασία, όπως εξηγήθηκε στο κεφάλαιο της Μεθοδολογίας.

4.3 ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε σχεδιάστηκε μέσω των Google εγγράφων και είχε σαν σκοπό την καταγραφή των στάσεων Ελλήνων και Κυπρίων φοιτητών ως προς τη χρήση του facebook στην κοινωνική και την ακαδημαϊκή τους ζωή. Για το σχεδιασμό του, βασιστήκαμε στα πεδία μελέτης των εμπειρικών ερευνών των Πανεπιστημίων Michigan State University της Αμερικής, Midlands University της Αγγλίας, Anadolu University της Τουρκίας και University of Cape Town στη Νότια Αφρική. Από την Ελλάδα, του Πανεπιστημίου Πειραιά. Όλες οι αναφερόμενες εμπειρικές μελέτες αναλύθηκαν διεξοδικά στην έρευνα μας.

Για να συλλεχθούν οι απαραίτητες πληροφορίες, το ερωτηματολόγιο χωρίστηκε σε 5 μέρη. Στο πρώτο μέρος, ζητήθηκαν τα απαραίτητα δημογραφικά στοιχεία, το δεύτερο μέρος αφορά τις στάσεις των φοιτητών ως προς το facebook στην κοινωνική τους ζωή, το τρίτο μέρος αφορά την χρήση του στην κοινωνική ζωή των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών και το τέταρτο και πέμπτο μέρος αφορούν την στάση και την χρήση του στην ακαδημαϊκή τους ζωή. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει ερωτήσεις κλειστού τύπου, με την μορφή *ναι /όχι*, κυρίως για ευκολία του ερωτώμενου, ώστε να απαιτείται λιγότερος χρόνος για τη συμπλήρωση του και οι απαντήσεις να δίνονται αυθόρμητα. Μόνο για το τμήμα του ερωτηματολογίου που αφορά την καταγραφή των στάσεων στην εκπαίδευση εκτιμήθηκε ότι πρέπει να έχουμε πιο λεπτομερή άποψη, εφόσον αφορά όλο το δείγμα αλλά και αποτελεί τον πυρήνα της έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο στις ερωτήσεις αυτές είναι σχεδιασμένο σε αύξουσα πεμπτοβάθμια κλίμακα Likert ΚΛΙΜΑΚΑ 1-5: 1: ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ 5: ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ. Το ερωτηματολόγιο δοκιμάστηκε σε δείγμα φοιτητών και παιδαγωγών και οι παρατηρήσεις τους έπαιξαν ρόλο στην τελική του διαμόρφωση. **Το ερωτηματολόγιο επισυνάπτεται στο Παράρτημα.**

4.4 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

Η παρουσίαση των ευρημάτων είναι κατά σειρά εμφάνισης των σχετικών ερωτήσεων στο ερωτηματολόγιο και φέρει την εξής λογική: παρατηρούμε την ταυτότητα του δείγματος, και εξετάζουμε εάν οι ερωτηθέντες είναι μέλη του facebook. Στη συνέχεια, καταγράφουμε τις απόψεις τους ως προς το κοινωνικό αυτό δίκτυο και πώς το χρησιμοποιούν στην κοινωνική και ακαδημαϊκή τους ζωή.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ - ΠΡΟΦΙΛ ΣΠΟΥΔΩΝ

Σε σύνολο 38 ερωτώμενων, το 53% είναι άνδρες και το 47% γυναίκες (Βλ. παράρτημα Γράφημα 2). Όσον αφορά στις σπουδές τους περίπου τρεις στους τέσσερις ερωτώμενους (74%) έχουν σπουδές με πρακτική κατεύθυνση (Αρχιτεκτονικές, Πολυτεχνικές, Μηχανολογικές Σχολές κτλ.), ενώ περίπου ένας στους τέσσερις (26%) έχει θεωρητική κατεύθυνση (Ανθρωπιστικών, Νομικών και Κοινωνικών Επιστημών κτλ.) (Βλ. παράρτημα Γράφημα 3). Σχετικά με την κατανομή της ηλικιακής κατηγορίας των ερωτώμενων, παρατηρούμε ότι η πλειονότητα (71,1 %) ήταν ηλικίας 18 έως 25 ετών. Το 15,8 % ήταν 25-38 ετών και το 13,2 % ηλικίας από 38 ετών και άνω (Βλ. παράρτημα Γράφημα 4).

Όσον αφορά στο είδος του ιδρύματος στο οποίο σπουδάζουν, από τους 38 ερωτώμενους, μόλις 5 (13,2%) είναι στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο και οι υπόλοιποι 33 (86,8 %) σε Πανεπιστήμιο και ΑΤΕΙ (Βλ. παράρτημα Γράφημα 5). Ως προς την έδρα του πανεπιστημίου στο οποίο σπουδάζουν οι ερωτώμενοι, λίγο παραπάνω από τα μισά Πανεπιστήμια (52,6%) που φοιτούν οι ερωτώμενοι είναι στην Ελλάδα ενώ τα υπόλοιπα (47,4 %) είναι στην Κύπρο (Βλ. παράρτημα Γράφημα 6). Σχετικά με τη βαθμίδα εκπαίδευσης στην οποία βρίσκονται οι ερωτώμενοι, περίπου έξι στους δέκα ερωτώμενους (60,5%) είναι στο πτυχίο ενώ περίπου τέσσερις στους δέκα (39,5 %) είναι σε μεταπτυχιακό τμήμα (Βλ. παράρτημα Γράφημα 7).

ΧΡΗΣΗ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Όσον αφορά στην χρήση του διαδικτύου που κάνουν οι ερωτώμενοι παρατηρούμε πως περίπου δύο στους τρεις (65,8 %) κάνουν καθημερινή χρήση Internet για παραπάνω από μία

ώρα ενώ περίπου ένας στους τρεις ερωτώμενους (31,6 %) κάνει καθημερινή χρήση Internet έως μία ώρα (Βλ. παράρτημα Γράφημα 8).

Σχετικά με το αν είναι μέλη του Facebook ή του Twitter το 76% των ερωτώμενων απάντησαν πως είναι μέλη του Facebook εν αντιθέσει με το 24% των ερωτώμενων που δεν έχουν λογαριασμό στο Facebook (Βλ. παράρτημα Γράφημα 9). Αντίθετα, όσον αφορά στο Twitter, περίπου τρεις στους τέσσερις ερωτώμενους (76,3%) είναι μέλη του Twitter ενώ περίπου ένας στους τέσσερις (23,7%) δεν έχει λογαριασμό στο Twitter (Βλ. παράρτημα Γράφημα 10).

ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ FACEBOOK ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Πίνακας 1

Στάσεις απέναντι στην χρήση του Facebook στην κοινωνική ζωή

		Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ
10.ΤΟ FACEBOOK ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ Ή ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΜΟΥ	Count	38	28	10
	%	100,0%	73,7%	26,3%
12.ΕΙΜΑΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΜΕΝΟΣ ΠΟΥ ΕΙΜΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ FACEBOOK	Count	38	27	11
	%	100,0%	71,1%	28,9%
13.ΑΙΣΘΑΝΟΜΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ FACEBOOK	Count	38	19	19
	%	100,0%	50,0%	50,0%

Όσον αφορά στις στάσεις απέναντι στην χρήση του Facebook στην κοινωνική ζωή από τα παραπάνω αποτελέσματα παρατηρούμε ότι το 73% χρησιμοποιεί πολύ συχνά το Facebook. Η πλειονότητα μάλιστα (71,1 %) των μελών του facebook δηλώνει ευχαριστημένη από αυτό. Ακόμη, υπάρχει η αίσθηση στο 50% του δείγματος (19 στους 38 ερωτώμενους) ότι έχει δεσμούς κοινότητας με το facebook.

Πίνακας 2

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 14 ΕΩΣ 19 : ΛΟΓΟΙ ΧΡΗΣΗΣ FACEBOOK

(ΜΟΝΟ ΟΣΟΙ ΕΧΟΥΝ ΛΟΓΑΡΙΣΜΟ ΣΤΟ FACEBOOK – 27 ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΙ)

		Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ
14.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACEBOOK ΓΙΑ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΩ ΜΕ ΤΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΜΟΥ	Count	27	27	0
	%	100,0%	100,0%	,0%
15.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACEBOOK ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΝΩ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΜΕ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ	Count	27	21	6
	%	100,0%	77,8%	22,2%
16.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACE BOOK ΓΙΑ ΝΑ ΕΙΜΑΙ ΣΕ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΠΑΛΙΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ Η ΦΙΛΟΥΣ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΜΑΚΡΙΑ	Count	27	27	0
	%	100,0%	100,0%	,0%
17.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACEBOOK ΓΙΑ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΧΝΙΔΙ	Count	27	18	9
	%	100,0%	66,7%	33,3%
18.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACEBOOK ΓΙΑ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΩ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΜΟΥ	Count	27	11	16
	%	100,0%	40,7%	59,3%
19.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACE BOOK ΓΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ (PRESTIGE, ΓΝΩΡΙΜΙΕΣ ΚΛΠ)	Count	27	7	20
	%	100,0%	25,9%	74,1%

Σχετικά με τους λόγους χρήσης του facebook παρατηρείται πως όλοι όσοι έχουν λογαριασμό στο facebook επικοινωνούν με τους φίλους τους μέσω αυτού. Η πλειονότητα (77,8%) που έχει λογαριασμό στο facebook, το χρησιμοποιεί για να κάνει καινούριους φίλους με κοινά ενδιαφέροντα. Επίσης, όλοι όσοι έχουν λογαριασμό στο facebook, το χρησιμοποιούν για να διατηρήσουν επαφές με παλιούς φίλους ή φίλους που είναι μακριά. Ένα ακόμα σημαντικό ποσοστό (66,7%) χρησιμοποιεί το facebook για διασκέδαση και παιχνίδι. Ένα μικρότερο ποσοστό το χρησιμοποιεί για να επικοινωνεί με τους συνεργάτες του και γενικότερα για επαγγελματικούς λόγους.

Πίνακας 3

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 20 ΕΩΣ 25 : ΜΕΣΕΣ ΤΙΜΕΣ ΣΤΗΝ 5ΒΑΘΜΙΑ ΚΛΙΜΑΚΑ

(1= ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ ΚΑΙ 5 =ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ)

	N	ΜΕΣΗ ΤΙΜΗ
20.ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΣΑΝ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ	38	1,87
21.ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΓΙΑ ΝΑ ΜΟΙΡΑΖΕΣΤΕ ΥΛΙΚΟ, ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ , ΙΔΕΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ	38	2,45
22.ΤΟ FACE BOOK ΣΑΣ ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΝΑ ΣΥΝΕΡΓΑΖΕΣΤΕ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ	38	2,24
23.ΤΟ FACEBOOK ΣΑΣ ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΕ ΟΜΑΔΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ	38	2,34
24.ΤΟ FACEBOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΔΙΝΟΝΤΑΣ ΣΑΣ ΕΦΟΔΙΑ ΚΑΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	38	2,42
25.ΤΟ FACEBOOK ΣΑΣ ΒΟΗΘΑΕΙ ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	38	4,29

Η πλειονότητα των ερωτώμενων συμφωνεί ότι το facebook μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο επικοινωνίας με τους συμφοιτητές. Αυτό φαίνεται από τη μέση τιμή (1,87) που είναι κοντά στην τιμή 1 που αντιπροσωπεύει το «Συμφωνώ απόλυτα». Αρκετοί πιστεύουν ότι το facebook μπορεί να βοηθήσει στην εκπαίδευση τους, για να μοιράζονται υλικό, πληροφορίες, ιδέες με τους συμφοιτητές τους. Η μέση τιμή (2,45) είναι κοντά στο 3 οπότε έχουμε μια «ουδέτερη και όχι πολύ ισχυρή συμφωνία». Η μεγάλη πλειονότητα επίσης έχει θετική στάση για το ρόλο του facebook στην εκπαίδευση, ως μέσο συνεργασίας, οργάνωσης και επικοινωνίας. Οι μέσες τιμές στις παραπάνω ερωτήσεις είναι πολύ κοντά μεταξύ τους (2,24-2,34-2,42 για τις ερωτήσεις 22-23-24 αντίστοιχα) και που δηλώνουν μια σχετική συμφωνία. Ωστόσο, η συντριπτική πλειονότητα είναι κατηγορηματικά αντίθετη ως προς τη χρήση του facebook για επικοινωνία με τους καθηγητές για εκπαιδευτικά ζητήματα. Είναι χαρακτηριστική η μέση τιμή (4,29) που είναι πολύ κοντά στο 5 που δηλώνει την απόλυτη διαφωνία.

Πίνακας 4

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 26 και 27

(ΜΟΝΟ ΟΣΟΙ ΕΧΟΥΝ ΛΟΓΑΡΙΣΜΟ ΣΤΟ FACEBOOK – 27 ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΙ)

		Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ
26.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΤΟ FACEBOOK ΗΔΗ ΓΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Η ΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΣΑΣ	Count	27	3	24
	%	100,0%	11,1%	88,9%
27.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΤΟ FACEBOOK ΗΔΗ ΓΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Η ΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ	Count	27	27	0
	%	100,0%	100,0%	,0%

Όλοι όσοι έχουν λογαριασμό στο facebook παρατηρείται πως έχουν συνεργασία ή επικοινωνία με τους συμφοιτητές τους για εκπαιδευτικά ζητήματα (και τα 27 άτομα) και ένα πολύ μικρό ποσοστό (μόλις 3 στους 27, το 11,1% των ερωτώμενων) το χρησιμοποιεί για επαφή με τους καθηγητές.

Πίνακας 5

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ 28 – 38

		Σύνολο	ΝΑΙ	ΟΧΙ
28.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACEBOOK ΓΙΑ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΩ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΤΡΟΠΟ	Count	27	27	0
	%	100,0%	100,0%	,0%
29.ΤΟ FACEBOOK ΜΕ ΒΟΗΘΑΕΙ ΝΑ ΕΧΩ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΣΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ	Count	27	14	13
	%	100,0%	51,9%	48,1%
30.ΤΟ FACEBOOK ΜΟΥ ΕΠΙΤΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΧΩ ONLINE ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ ΑΠΟ Ο,ΤΙ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΟ ΜΕ ΠΡΟΣΩΠΟ ΕΠΑΦΗ	Count	27	9	18
	%	100,0%	33,3%	66,7%
31.ΤΟ FACEBOOK ΜΕ ΒΟΗΘΑΕΙ ΝΑ ΑΝΑΠΤΥΣΣΩ ΙΔΕΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΑΣ	Count	27	17	10
	%	100,0%	63,0%	37,0%
32.ΤΟ FACEBOOK ΜΕ ΒΟΗΘΑΕΙ ΝΑ ΒΡΙΣΚΩ ΚΑΙ ΝΑ ΜΟΙΡΑΖΟΜΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΥΛΙΚΟ ΑΠΟ ΑΛΛΟΥΣ ΠΙΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ	Count	27	8	19
	%	100,0%	29,6%	70,4%
33.ΤΟ FACEBOOK ΒΟΗΘΑΕΙ ΝΑ ΑΙΣΘΑΝΟΜΑΣΤΕ ΜΙΑ ΟΜΑΔΑ ΕΓΩ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ	Count	27	17	10
	%	100,0%	63,0%	37,0%
34.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACEBOOK ΓΙΑ ΝΑ ΑΝΤΑΛΛΑΣΣΩ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΥΛΙΚΟ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ	Count	27	20	7
	%	100,0%	74,1%	25,9%
36. ΈΧΕΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ ΣΤΟ FACEBOOK ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΣΠΟΥΔΑΖΕΤΕ;	Count	27	25	2
	%	100,0%	92,6%	7,4%
37. ΚΑΝΕΤΕ ΠΙΟ ΣΥΧΝΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ FACEBOOK ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΣΠΟΥΔΑΖΕΤΕ;	Count	27	27	0
	%	100,0%	100,0%	,0%
38. ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΤΟ FACEBOOK ΣΥΜΒΑΛΛΕΙ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΑΣ;	Count	27	25	2
	%	100,0%	92,6%	7,4%

Από τα παραπάνω αποτελέσματα παρατηρείται πως όλοι οι φοιτητές που έχουν λογαριασμό στο facebook, το χρησιμοποιούν για να επικοινωνούν με τους συμφοιτητές τους πέρα από τον παραδοσιακό τρόπο. Λίγο περισσότεροι από τους μισούς φοιτητές (51,9%) που έχουν λογαριασμό στο facebook συζητούν εμβαθύνοντας στην μαθησιακή διαδικασία. Αντίθετα, μόλις ένας στους τρεις ερωτώμενους (33,3%) δίνει μεγάλη βαρύτητα στην online συνεργασία σε σύγκριση με την πρόσωπο με πρόσωπο επαφή.

Από την άλλη ένα μεγάλο ποσοστό φοιτητών (63%) πιστεύει ότι το facebook βοηθάει στη συνεργατική μάθηση. Αντίθετα, ένα μικρό ποσοστό των φοιτητών (29,6 %) βοηθιέται καλύτερα μέσω facebook για να βρει εκπαιδευτικό υλικό σε σύγκριση με τους παραδοσιακούς τρόπους. Ακόμη, για ένα μεγάλο ποσοστό φοιτητών (63%), το facebook τους βοηθάει έντονα να αισθάνονται μία ομάδα (μικροκοινότητα) και χρησιμοποιεί (το 74,1 %) το facebook ως εργαλείο ανταλλαγής υλικού για τα μαθήματα τους και πιο συγκεκριμένα για τις εργασίες τους.

Ακόμη παρατηρείται πως οι 25 από τους 27 φοιτητές απέκτησαν περισσότερους online φίλους με τη χρήση του facebook κατά την ακαδημαϊκή τους ζωή. Γενικότερα όλοι οι φοιτητές χρησιμοποιούν πιο συχνά το facebook τώρα που σπουδάζουν και σχεδόν όλοι οι φοιτητές (92,6 %) πιστεύουν ότι το facebook είναι ένα εργαλείο που θα τους βοηθήσει στην περαιτέρω κοινωνικοποίηση τους.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ Χ²

Η στατιστική ανάλυση βασίστηκε στη διασταύρωση βασικών ερωτήσεων που απαντούν στο τέταρτο ερευνητικό ερώτημα. Το τελευταίο αφορά τη σχέση της χρήσης του facebook για επικοινωνία, συνεργασία και ανταλλαγή πληροφοριών και εκπαιδευτικού υλικού μεταξύ των φοιτητών με την έδρα του Πανεπιστημίου και τη συχνότητα χρήσης του. Η ανάλυση αυτή έγινε σύμφωνα με τη στατιστική επεξεργασία δεδομένων με τη χρήση του IBM SPSS (Λουκαΐδης, 2011).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ 1

20.ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΣΑΝ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ * ΕΔΡΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ Crosstabulation

20.ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΣΑΝ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ			ΕΔΡΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ		Total
			ΕΛΛΑΔΑ	ΚΥΠΡΟΣ	
1	Count	9	10	19	
	%	45,0%	55,6%	50,0%	
2	Count	5	6	11	
	%	25,0%	33,3%	28,9%	
3	Count	3	1	4	
	%	15,0%	5,6%	10,5%	
4	Count	2	0	2	
	%	10,0%	,0%	5,3%	
5	Count	1	1	2	
	%	5,0%	5,6%	5,3%	
Total		Count	20	18	38
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,047(a)	4	,550
Likelihood Ratio	3,857	4	,426
N of Valid Cases	38		

Η παραπάνω ανάλυση δείχνει συσχέτιση απόψεων για το facebook ως επικοινωνιακό εργαλείο, με την έδρα του Πανεπιστημίου. Από τον παραπάνω έλεγχο δεν παρατηρούμε διαφορές στις απαντήσεις των ερωτώμενων με έδρα πανεπιστημίου την Ελλάδα ή την Κύπρο σε σχέση με τις απόψεις τους για τη χρήση του facebook ως επικοινωνιακό εργαλείο, διότι στον έλεγχο χ^2 ($p=0,550$).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ 2

21.ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΓΙΑ ΝΑ ΜΟΙΡΑΖΕΣΤΕ ΥΛΙΚΟ, ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ, ΙΔΕΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ * ΕΔΡΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ Crosstabulation

21.ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΓΙΑ ΝΑ ΜΟΙΡΑΖΕΣΤΕ ΥΛΙΚΟ, ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ , ΙΔΕΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ		ΕΔΡΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ		Total	
		ΕΛΛΑΔΑ	ΚΥΠΡΟΣ		
	1	Count	2	6	8
		%	10,0%	33,3%	21,1%
	2	Count	8	6	14
		%	40,0%	33,3%	36,8%
	3	Count	4	5	9
		%	20,0%	27,8%	23,7%
	4	Count	5	0	5
		%	25,0%	,0%	13,2%
	5	Count	1	1	2
		%	5,0%	5,6%	5,3%
Total		Count	20	18	38
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,312(a)	4	,120
Likelihood Ratio	9,317	4	,054
N of Valid Cases	38		

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει η συσχέτιση απόψεων για το facebook ως συνεργατικό εργαλείο, με την έδρα του Πανεπιστημίου. Από τον παραπάνω έλεγχο δεν παρατηρούμε διαφορές στις απαντήσεις των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών για τη χρήση του facebook ως εργαλείο ανταλλαγής πληροφοριών και εκπαιδευτικού υλικού ($p=0,120$).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ 3

27.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΤΟ FACEBOOK ΗΔΗ ΓΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Η ΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ * ΕΔΡΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ Crosstabulation

27.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΤΟ FACEBOOK ΗΔΗ ΓΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Η ΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ			ΕΔΡΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ		Total
			ΕΛΛΑΔΑ	ΚΥΠΡΟΣ	
	NAI	Count	15	12	27
		%	75,0%	66,7%	71,1%
	ΟΧΙ	Count	5	6	11
		%	25,0%	33,3%	28,9%
Total		Count	20	18	38
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,320(b)	1	,572
Likelihood Ratio	,320	1	,572
N of Valid Cases	38		

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει η συσχέτιση χρήσης του facebook ως συνεργατικό εργαλείο σε σχέση με την έδρα του Πανεπιστημίου. Από τον παραπάνω έλεγχο δεν παρατηρούμε διαφορές στις απαντήσεις των ελλήνων και κύπριων φοιτητών που χρησιμοποιούν ήδη το facebook ως εργαλείο επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ τους, ($p=0,572$).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ 4

20.ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΣΑΝ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ * 10.ΤΟ FACEBOOK ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ Ή ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΜΟΥ Crosstabulation

20.ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΣΑΝ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ			10.ΤΟ FACEBOOK ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ Ή ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΜΟΥ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
	1	Count	18	1	19
			64,3%	10,0%	50,0%
	2	Count	7	4	11
			25,0%	40,0%	28,9%
	3	Count	2	2	4
			7,1%	20,0%	10,5%
	4	Count	1	1	2
			3,6%	10,0%	5,3%
	5	Count	0	2	2
			,0%	20,0%	5,3%
Total		Count	28	10	38
			100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,251(a)	4	,016
Likelihood Ratio	13,228	4	,010
N of Valid Cases	38		

Η παραπάνω ανάλυση δείχνει συσχέτιση απόψεων για το facebook ως επικοινωνιακό εργαλείο, με τη συχνότητα χρήσης του. Οι απόψεις των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών για τη χρήση του facebook ως επικοινωνιακό εργαλείο με τους συμφοιτητές τους, σχετίζονται με τη συχνότητα χρήσης του facebook (($p=0,016$). Πιο συγκεκριμένα, όσο περισσότερο χρησιμοποιούν το facebook ως μέρος της καθημερινής ή εβδομαδιαίας δραστηριότητας τους τόσο περισσότερο συμφωνούν ότι το facebook βοηθάει ή θα μπορούσε να βοηθήσει στην εκπαίδευση τους σαν εργαλείο επικοινωνίας με τους συμφοιτητές τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ 5

21.ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΓΙΑ ΝΑ ΜΟΙΡΑΖΕΣΤΕ ΥΛΙΚΟ, ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ, ΙΔΕΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ * 10.ΤΟ FACEBOOK ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ Ή ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΜΟΥ Crosstabulation

21.ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Ή ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΓΙΑ ΝΑ ΜΟΙΡΑΖΕΣΤΕ ΥΛΙΚΟ, ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ , ΙΔΕΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ			10.ΤΟ FACEBOOK ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ Ή ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΜΟΥ		Total	
			ΝΑΙ	ΟΧΙ		
	1	Count	7	1	8	
		%	25,0%	10,0%	21,1%	
	2	Count	13	1	14	
		%	46,4%	10,0%	36,8%	
	3	Count	5	4	9	
		%	17,9%	40,0%	23,7%	
	4	Count	3	2	5	
		%	10,7%	20,0%	13,2%	
	5	Count	0	2	2	
		%	,0%	20,0%	5,3%	
	Total		Count	28	10	38
			%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,050(a)	4	,026
Likelihood Ratio	11,473	4	,022
N of Valid Cases	38		

Η παραπάνω ανάλυση δείχνει συσχέτιση απόψεων για το facebook ως συνεργατικό εργαλείο, με τη συχνότητα χρήσης του. Οι απόψεις των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών για τη χρήση του facebook ως εργαλείο ανταλλαγής πληροφοριών και εκπαιδευτικού υλικού με τους συμφοιτητές, σχετίζονται με τη συχνότητα χρήσης του facebook ($p=0,026$). Πιο συγκεκριμένα, όσο περισσότερο χρησιμοποιούν το facebook ως μέρος της καθημερινής ή εβδομαδιαίας δραστηριότητας τους τόσο περισσότερο συμφωνούν ότι το facebook βοηθάει ή θα μπορούσε να βοηθήσει στην εκπαίδευσή τους για να μοιράζονται υλικό, πληροφορίες, ιδέες με τους συμφοιτητές τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ 6

27.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΤΟ FACEBOOK ΗΔΗ ΓΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Η ΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ * 10.ΤΟ FACEBOOK ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ Ή ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΜΟΥ
Crosstabulation

27.ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΤΟ FACEBOOK ΗΔΗ ΓΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Η ΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ			10.ΤΟ FACEBOOK ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ Ή ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΜΟΥ		Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
	ΝΑΙ	Count	27	0	27
		%	96,4%	,0%	71,1%
	ΟΧΙ	Count	1	10	11
		%	3,6%	100,0%	28,9%
Total		Count	28	10	38
		%	100,0%	100,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	33,312(b)	1	,000
Likelihood Ratio	37,099	1	,000
N of Valid Cases	38		

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει η συσχέτιση χρησιμοποίησης του facebook ως συνεργατικό εργαλείο, με τη συχνότητα χρήσης του. Παρατηρούμε το ότι οι έλληνες και κύπριοι φοιτητές χρησιμοποιούν ήδη το facebook ως εργαλείο επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ τους, σχετίζεται απόλυτα με τη συχνότητα χρήσης του ($p=0,000$). Πιο συγκεκριμένα, σε όσους το facebook αποτελεί μέρος της καθημερινής ή εβδομαδιαίας δραστηριότητας τους τόσο περισσότερο το χρησιμοποιούν ως εργαλείο επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην έρευνα μας προσπαθήσαμε να δώσουμε απαντήσεις στα ερευνητικά μας ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των κοινωνικών δικτύων από τους φοιτητές και τα Πανεπιστήμια για τη δημιουργία κοινοτήτων μάθησης, τις προτιμήσεις των φοιτητών για ένα συγκεκριμένο εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης, το facebook, το ρόλο του τελευταίου στο κοινωνικό κεφάλαιο και τη χρήση του για τυπική και άτυπη μάθηση στη τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Η απάντηση για το ρόλο των κοινωνικών δικτύων στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση στην ανάπτυξη μικρο-κοινοτήτων μάθησης στις διαδικτυακές επικοινωνίες προκύπτει από τα παρακάτω.

Τα κοινωνικά δίκτυα στους καιρούς της ψηφιακής πληροφόρησης και της γρήγορης ενημέρωσης, έχουν τα τελευταία χρόνια κερδίσει ένα πολύ μεγάλο αριθμό φοιτητών του Internet. Βοηθούν τους φοιτητές πιο εύκολα και πιο γρήγορα να ελίσσονται στον Παγκόσμιο Ιστό της ενημέρωσης και της δικτύωσης (Shirky, 2008· Papacharissi, 2010). Οι φοιτητές λειτουργούν μεταξύ τους σε μικρο-κοινότητες (micro-communities), γεγονός που οδηγεί στην κοινωνικοποίηση μέσω του διαδικτύου (DeSchryver et al., 2009). Μέσα σε αυτές τις κοινότητες, οι φοιτητές ανταλλάσσουν πολύπλευρα τις απόψεις τους προκειμένου να υπάρξει διάλογος και κριτική μεταξύ τους (Smith, Rainie, & Zickuhr, 2011).

Εξαιτίας του αλληλεπιδραστικού, κοινωνικού και πολυσυμμετοχικού τους χαρακτήρα (Xie et al., 2008· Yang et al., 2009· Selwyn, 2012) , τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν τη δυνατότητα στους φοιτητές να ανοικοδομούν τη νέα γνώση αφού την έχουν επεξεργαστεί και να την παρουσιάζουν με τον δικό τους προσωπικό τρόπο στους άλλους, γεγονός που οδηγεί τελικά στη μάθηση (Farmer et al., 2008· Lewis, 2010).

Η αλληλεπίδραση και η διαδραστικότητα που αναπτύσσονται μεταξύ των φοιτητών κατά τη χρήση των κοινωνικών δικτύων οφείλονται στην κοινωνική πλευρά των τελευταίων (Papacharissi, 2010· Halpin and Tuffield, 2010), η οποία και προάγει τα συνεργατικά περιβάλλοντα μάθησης στις online επικοινωνίες (Mason & Rennie, 2007· Αγγέλαινα & Τζιμογιάννης, 2010· Subrahmanyam & Smahel, 2011). Όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν οι Smith & Peterson (2007) ότι η γνώση στα κοινωνικά δίκτυα δεν έχει ατομικό χαρακτήρα αλλά κοινωνικό χάρη στην επικοινωνία και στις ανταλλαγές απόψεων, αρκεί για να μας τονίσει τη σημαντικότητα των κοινωνικών δικτύων. Αναφερόμαστε σε μια «νέα κουλτούρα μάθησης», η οποία στηρίζεται στις αρχές της συλλογικής ανακάλυψης. Το γεγονός αυτό δημιουργεί στους φοιτητές ευχάριστα συναισθήματα καθώς η γενιά αυτή της ψηφιακής ενημέρωσης έχει μάθει να δουλεύει μέσω του δικτύου, να συνεργάζεται, να εκτελεί ταυτόχρονα διάφορες εργασίες, και όλα αυτά μέσω του δικτύου για να οδηγηθεί στη γνώση (Bauman, 2010· Ulbrich et al., 2011).

Η απάντηση στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα της μελέτης μας, για το πώς τα Πανεπιστήμια και οι φοιτητές αντιμετωπίζουν τα κοινωνικά δίκτυα, προκύπτει από τα παρακάτω.

Οι φοιτητές στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα για να χαλαρώνουν, για να επικοινωνούν με παλιούς αλλά και με καινούριους φίλους από το Πανεπιστήμιο, για να παίζουν παιχνίδια, για να ανεβάζουν φωτογραφίες και βίντεο (Ellison et al., 2007· Pempek et al., 2009· Akyildiz & Argan, 2011). Κυρίως όμως τα χρησιμοποιούν για να εκφραστούν, να πουν την άποψη τους, να σχολιάσουν με το δικό τους τρόπο και στη δική τους γλώσσα βιώματα από το Πανεπιστήμιο μέσα σε ένα ασύγχρονο είδος «chat» με ανταλλαγή μηνυμάτων. Το είδος αυτό επικοινωνίας αποτελεί για αυτούς κίνητρο μάθησης (Lewis, 2010).

Από την άλλη, τα Πανεπιστήμια χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα για λόγους αναγκαιότητας που τους επιβάλλουν οι τεχνολογικές εξελίξεις. Προκειμένου να αντέξουν στον ανταγωνισμό με άλλα Πανεπιστήμια για προσέλκυση νέου κοινού (Marklein, 2009) αλλά και για να εδραιώσουν τη σχέση τους με τους φοιτητές τους (McAllister-Spooner & Kent, 2009), υιοθετούν τα κοινωνικά δίκτυα με κυρίαρχο το facebook (McAllister-Spooner,

2012, in press). Σκοπός είναι η ενημέρωση και η γρήγορη διάδοση της γνώσης αλλά και η αμφίδρομη επικοινωνία που οδηγεί σε αμοιβαία ικανοποίηση και εμπιστοσύνη μεταξύ των Πανεπιστημίων και των φοιτητών τους (Gordon & Berhow, 2009· McAllister-Spooner, 2010).

Αρκετοί καθηγητές θεωρούν ότι τα Πανεπιστήμια είναι σε θέση να χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα για να υποστηρίξουν τη συλλογική δημιουργία της γνώσης μέσα στα πλαίσια νέων τρόπων μάθησης μεταξύ των φοιτητών (T. Douglas & J. Seely-Brown, 2011), γεγονός που δημιουργεί ευχάριστα συναισθήματα και στις δύο πλευρές (Hung & Yuen, 2010). Από την άλλη, οι φοιτητές δεν είναι αρνητικοί στη χρήση των κοινωνικών δικτύων από τα Πανεπιστήμια. Σύμφωνα με την εμπειρική μελέτη των Aquilani & Lovari (2010), οι φοιτητές των ιταλικών πανεπιστημίων, για ότι αφορά τα εκπαιδευτικά ζητήματα, προτιμούν να ενημερώνονται γρήγορα και άμεσα από τη σχολή τους μέσω facebook και όχι ιδιαίτερα μέσα από την επικοινωνία με τους συμφοιτητές τους στο κοινωνικό δίκτυο.

Η απάντηση στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα της μελέτης μας, γιατί οι φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook, συνάγεται από τα παρακάτω.

Από τα κοινωνικά δίκτυα, το facebook είναι το πιο πολυσυζητημένο εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης (Onat & Alikilic, 2008· Dbā & Karl, 2008· Scale, 2008· Pempek et al., 2009· Calvi et al., 2010· Mazman & Usluel, 2010· Roblyer et al., 2010· Hew, 2011), και το πιο αγαπημένο στους φοιτητές και στην ακαδημαϊκή κοινότητα (Hargittai, 2008· Spinks, 2009· Smith, Salaway, Caruso & Katz, 2009). Το γεγονός ότι οι φοιτητές προτιμούν το facebook έναντι των άλλων κοινωνικών δικτύων όπως είναι το Ning, το Twitter ή το Google+, είναι ξεκάθαρο στη μελέτη *ebRARY's 2011 Global Student E-book Survey – Social Media Addendum* (2012), όπου το facebook υπερτερεί συντριπτικά σε σύγκριση με τα υπόλοιπα κοινωνικά δίκτυα στις προτιμήσεις των φοιτητών.

Πιο συγκεκριμένα, το facebook προσφέρεται για πολλές χρήσεις, όπως για απλή ενημέρωση με γρήγορο και οικονομικό τρόπο (Dbā & Karl, 2008), για χαλάρωση συζητώντας με φίλους, για διασκέδαση (Nicholas et al., 2009· Waycott et al., 2010· Lee & McLoughlin, 2010), για ανάπτυξη και διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου (Ellison, Steinfield, & Lampe, 2007·

Keenan & Shiri, 2009), για παρακολούθηση της επικαιρότητας (Mazman & Usluel, 2010) ή ακόμα για εκπαιδευτικό σκοπό (Roblyer et al., 2010).

Αυτό που προσφέρει το facebook και αποτελεί πόλο έλξης για τους φοιτητές, είναι το άτυπο και λιγότερο αγχωτικό online περιβάλλον που προσφέρει στους χρήστες του σε σύγκριση με αυτό της παραδοσιακής τάξης, όπου ο φοιτητής μέσα σε ένα σχετικό βαθμό ανωνυμίας λόγω απουσίας της πρόσωπο με πρόσωπο επαφής, τολμάει να εκφράσει τις απόψεις του ελεύθερα, να ασκήσει κριτική στους καθηγητές του ή για το υπόλοιπο διοικητικό προσωπικό του Πανεπιστημίου, και τις απόψεις αυτές τις κοινοποιεί σε όσους φίλους αυτός θέλει χωρίς να τις δουν οι υπόλοιποι (Bosch, 2009).

Τη δυνατότητα αυτή της άμεσης πληροφόρησης σε «όποιον θέλω», «όποτε το θέλω», «όπως το θέλω», που προσφέρει το συγκεκριμένο εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης, τη λάτρεψαν οι φοιτητές στα Πανεπιστήμια της Αμερικής (Hargittai, 2008) και όχι μόνο όπως εξάλλου δείχνουν οι εμπειρικές μελέτες στα Πανεπιστήμια της Αγγλίας (Madge, Meek, Wellens, Hooley, 2009), της Ιταλίας (Jenkins, 2009· Ito et al., 2010), της Τουρκίας (Akyildiz & Argan, 2011) και στο Πανεπιστήμιο του Cape Town (Bosch, 2009), καθιστώντας το facebook εργαλείο αυτοέκφρασης και συλλογικής μάθησης μέσα στις μικρο-κοινότητες που σχηματίζουν οι χρήστες μεταξύ τους με κοινά ενδιαφέροντα (Pew, 2007· Mason & Rennie, 2007). Μέσα σε αυτές τις μικρο-κοινότητες, αναπτύσσεται έντονα το πνεύμα της ομαδικότητας που βοηθάει τους φοιτητές να αντιμετωπίζουν θετικά και συλλογικά τις απαιτήσεις της πανεπιστημιακής ζωής (Madge, Meek, Wellens, Hooley, 2009).

Το στοιχείο της αυτοέκφρασης στην πληροφορία που ανταλλάσσεται μεταξύ των χρηστών του συγκεκριμένου κοινωνικού δικτύου (Selwyn, 2012), δείχνει πως οι φοιτητές δεν λειτουργούν παθητικά αλλά ενεργητικά στη γνώση, την οποία επεξεργάζονται και αναδομούν στην μεταξύ τους επικοινωνία (Ziegler, 2007· Tapscott & Williams, 2007· Lee & McLoughlin, 2010). Οι δεσμοί που αναπτύσσονται μεταξύ των χρηστών (social ties) είναι τόσο ισχυροί που οι ίδιοι επιδιώκουν να τις διατηρήσουν και μετά την ολοκλήρωση των πανεπιστημιακών τους σπουδών (Chatti et al., 2010). Το facebook επομένως προσφέρεται για κοινωνικοποίηση (Golder, Wilkinson & Huberman, 2007· Shirky, 2008), αλλά και για την ανάπτυξη και

διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου (Ellison, Steinfield, & Lampe, 2007· Keenan & Shiri, 2009).

Όπως απέδειξαν οι εμπειρικές μελέτες στα παραπάνω αναφερόμενα Πανεπιστήμια, οι φοιτητές χρησιμοποιούν το κοινωνικό αυτό δίκτυο με διττό ρόλο. Αποχωριζόμενοι το σπίτι τους, την οικογένεια τους και τους παλιούς τους φίλους και υποχρεωμένοι τις περισσότερες φορές να μετακινηθούν γεωγραφικά για τις σπουδές τους στην ανώτατη εκπαίδευση, οι φοιτητές πάσχουν από το σύνδρομο «friendsickness». Αυτό τους οδηγεί να γίνονται άμεσα με την είσοδο τους στη Σχολή, χρήστες στο facebook προκειμένου να επικοινωνούν καθημερινά με τους δικούς τους ανθρώπους. Αν και ένα μεγάλο ποσοστό φοιτητών έχει από πριν ανοίξει σελίδα στο facebook για να προετοιμαστεί κατάλληλα για την ομαλή του ενσωμάτωση στην πανεπιστημιακή ζωή αλλά και για να γνωρίσει το ακαδημαϊκό και διοικητικό προσωπικό της Σχολής, προκειμένου να εδραιώσει με το Πανεπιστήμιο μία σχέση που να βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη.

Ο δεύτερος λόγος για τον οποίο οι φοιτητές ανοίγουν σελίδα στο facebook, είναι για να δημιουργήσουν καινούριες φιλίες με άτομα που συναντούν καθημερινά και με τα οποία έρχονται σε πρόσωπο με πρόσωπο επαφή στην τάξη και στους διαδρόμους του Πανεπιστημίου. Όπως έδειξαν οι εμπειρικές μελέτες, σε πολύ μικρό ποσοστό οι φοιτητές επιδιώκουν επικοινωνία στο facebook με εντελώς άγνωστα άτομα (Ellison, Steinfield, & Lampe, 2007).

Κοινό συμπέρασμα των εμπειρικών μελετών είναι ότι οι φοιτητές διατηρούν ξεχωριστά τους δύο αυτούς τύπους επαφών, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στις σχέσεις τους με τους καινούριους πανεπιστημιακούς φίλους. Επομένως, το κοινωνικό αυτό δίκτυο χρησιμοποιείται από τους φοιτητές για να είναι σε επαφή με παλιούς τους φίλους στους οποίους μεταφέρουν εμπειρίες από τη Σχολή μέσω φωτογραφιών και συνεχούς «chat», γιατί η επικοινωνία αυτή τους στοιχίζει λιγότερο από ότι το τηλέφωνο και είναι ο πιο γρήγορος και αποτελεσματικός τρόπος για να αποβάλλουν το σύνδρομο «friendsickness».

Από την άλλη, χάρη σε αυτό οι φοιτητές ενημερώνονται άμεσα για όλα τα δρώμενα και τις αλλαγές στο πανεπιστήμιο, λαμβάνοντας πληροφόρηση για την πιο απλή κοινωνική

εκδήλωση μέχρι τις αλλαγές που κοινοποιεί η Διοίκηση μέσω facebook στους φοιτητές και που αφορούν καθηγητές, αλλαγή ωρών διδασκαλίας, εκπαιδευτικής ύλης. Με άλλα λόγια, το facebook παίζει το ρόλο του παραδοσιακού πίνακα ανακοινώσεων στους διαδρόμους της Σχολής (Selwyn, 2007), μόνο που αυτή τη φορά η ενημέρωση δεν γίνεται με post it αλλά με τη χρήση ενός γρήγορου και φτηνού κοινωνικού δικτύου. Χάρη σε αυτό, η πληροφόρηση διαχέεται σε όλους αστραπιαία με τη σιγουριά ότι όλοι οι φοιτητές έγιναν αποδέκτες αυτής της ενημέρωσης λόγω καθημερινής πρόσβασης στο facebook.

Πιο πολύ όμως οι φοιτητές το χρησιμοποιούν για να χαλαρώσουν, για να ξεφύγουν από την πανεπιστημιακή καθημερινότητα και για να κάνουν τις καθημερινές «κοινωνικές συναντήσεις», σύμφωνα με τις αναφερόμενες εμπειρικές μελέτες. Οι κοινωνικές αυτές συναντήσεις δεν αφορούν καθηγητές και υπόλοιπο πανεπιστημιακό προσωπικό ή το αφορούν σε πολύ μικρό ποσοστό σύμφωνα με την μελέτη *ebrary's 2011 Global Student E-book Survey – Social Media Addendum* (2012), αφού οι φοιτητές έχουν ξεκαθαρίσει για ποιους συγκεκριμένους λόγους χρησιμοποιούν το facebook.

Το facebook επομένως αποτελεί σημαντικό πέρασμα του φοιτητή από την παλιά του ζωή με τους φίλους του και την οικογένεια του σε μια καινούρια ζωή με καινούριους φίλους στο Πανεπιστήμιο. Το κοινωνικό αυτό δίκτυο γίνεται απαραίτητο εργαλείο για να διατηρεί ο φοιτητής το χθες ζωντανό με το σήμερα, αλλά παράλληλα και για να διασκεδάζει με τους online φίλους του, όντας ο ίδιος μέλος μιας ή περισσότερων μικρο-ομάδων (hyperpublic communication) που τους συνδέουν κοινά ενδιαφέροντα ή έχουν τα ίδια εθνογραφικά στοιχεία, όπως στην περίπτωση του Πανεπιστημίου του Cape Town. Οι φοιτητές διαχέουν την πληροφόρηση εκεί που θέλουν, όποτε και σε όποιον θέλουν, ή ακόμα και σε όλους ανεξαιρέτως και επειδή το facebook λειτουργεί ως αγκυλωτικό και χαλαρωτικό μέσο για να εκφραστεί ελεύθερα ο φοιτητής και γίνεται η φωνή του μαθητευόμενου (Selwyn, 2012), έχει θετικές επιπτώσεις στη ψυχολογική κατάσταση του ατόμου, ιδιαίτερα όταν αυτό διακατέχεται από το αίσθημα χαμηλής αυτοεκτίμησης και ικανοποίησης από τη ζωή (Bargh & McKenna, 2004· Helliwell & Putnam, 2004).

Η απάντηση στο ερευνητικό ερώτημα της μελέτης μας, πώς το facebook βοηθάει στην ανάπτυξη και διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου, παρουσιάζεται παρακάτω.

Το facebook ως εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης προωθεί την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου και ο βαθμός ανάπτυξης σχετίζεται με τη ψυχολογική κατάσταση του ατόμου. Η διατήρηση των παλιών σχέσεων (offline επαφές) και η σύναψη καινούριων φιλιών (online επαφές) αλλά και η ανταλλαγή μηνυμάτων μέσα σε αυτό το διαδραστικό περιβάλλον που προσφέρει το συγκεκριμένο εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης, ενδυναμώνουν το κοινωνικό κεφάλαιο μεταξύ των ατόμων που το χρησιμοποιούν, αναπτύσσοντας με αυτόν τον τρόπο κοινότητες επικοινωνίας, επομένως και μάθησης (Mason & Rennie, 2007· DeSchryver et al., 2009). Το facebook γίνεται εργαλείο κοινωνικοποίησης, καθώς αναπτύσσει κοινωνικές επαφές και κοινωνικές διασυνδέσεις με σκοπό αυτές να γεφυρωθούν, να εδραιωθούν και να διατηρηθούν φθηνά, γρήγορα και εύκολα (Spinks, 2009). Όσο πιο ενισχυμένο είναι το κοινωνικό κεφάλαιο, τόσο περισσότερο λειτουργεί το αίσθημα εμπιστοσύνης και δέσμευσης μεταξύ των μελών μιας κοινότητας, υπάρχει περισσότερη επιθυμία για συλλογικές δραστηριότητες, επομένως περισσότερη θετική αλληλεπίδραση μεταξύ των χρηστών του facebook (Mason & Rennie, 2007· Αγγέλαινα & Τζιμογιάννης, 2010· Subrahmanyam & Smahel, 2011· Ulbrich et al., 2011).

Το κοινωνικό κεφάλαιο αναπτύσσεται και εδραιώνεται όταν υπάρχουν ισχυροί συναισθηματικοί δεσμοί, όπως είναι αυτοί μεταξύ των φοιτητών και της οικογένειάς τους και αυτοί μεταξύ των φοιτητών και των παλιών τους φίλων. Οι δεσμοί αυτοί είναι τόσο δυνατοί λόγω κοινών βιωμάτων και εμπειριών που όταν οι φοιτητές αναγκάζονται να μετακινηθούν μακριά για τις σπουδές τους σε ανώτατο ίδρυμα, η αυτόματη απώλεια αυτών των δεσμών τους οδηγεί στο σύνδρομο του «friendsickness», γεγονός που λειτουργεί ανασταλτικά για την ομαλή τους ένταξη στον πανεπιστημιακό βίο (Ellison, Steinfield, & Lampe, 2007). Η ισορροπία επέρχεται όταν οι φοιτητές μέσω του facebook μπορούν να διατηρήσουν τις offline διασυνδέσεις ζωντανές και αναλλοίωτες ακόμα και όταν αυτές χαρακτηρίζονται από την έλλειψη δια ζώσης επαφής. Η θετική αυτή αξιοποίηση του facebook συνάδει στην ομαλή κοινωνικοποίηση του φοιτητή στην ακαδημαϊκή ζωή και στην ανάκαμψη της ψυχολογίας του, γεγονός που τον βοηθάει να ανασυντάσσει τις δυνάμεις του και να προχωρεί στην επισύναψη καινούριων φιλιών μέσα στο campus. Για να μπορέσει να γεφυρώσει, να εδραιώσει και να

διατηρήσει τις καινούριες φιλίες, ο φοιτητής τις κατατάσσει στις online επαφές του στο facebook και αλληλεπιδρά μαζί τους σε καθημερινή επικοινωνία, γεγονός που οδηγεί στην ανάπτυξη των κοινωνικών επαφών και στην ενδυνάμωση του κοινωνικού κεφαλαίου (Ellison, Steinfield & Lampe, 2007).

Ακόμα και οι φοιτητές με χαμηλό αίσθημα αυτοεκτίμησης και ικανοποίησης από τη ζωή επωφελούνται από τη θετική αλληλοεπίδραση μεταξύ των μελών μιας ηλεκτρονικής κοινότητας και οι ισχυροί δεσμοί που αναπτύσσονται μεταξύ τους δημιουργούν ένα κλίμα συνεργασίας, συνεκτικότητας και ομαδικότητας που τους βοηθάει να ξεπερνούν συλλογικά την όποια δυσκολία που τους προκύπτει (Madge, Meek, Wellens & Hooley, 2009). Η εμπειρική μελέτη στο Michigan State University, στην Αμερική (Ellison, Steinfield, & Lampe 2007), έδειξε ότι ο βαθμός χρήσης του κοινωνικού αυτού δικτύου έχει να κάνει με το πώς οι φοιτητές αντιλαμβάνονται το χτίσιμο του κοινωνικού κεφαλαίου. Όταν το άτομο έχει υψηλό το αίσθημα της αυτοεκτίμησης και νιώθει ικανοποιημένο από τη ζωή του, τότε επιδιώκει τις κοινωνικές επαφές με άλλα άτομα και στην περίπτωση μας που αφορά το βαθμό χρήσης των κοινωνικών δικτύων και συγκεκριμένα του facebook, η χρήση του ολοένα και αυξάνεται. Σύμφωνα με την εμπειρική μελέτη, ένας από τους βασικούς λόγους χρήσης του facebook είναι η συνέχιση των επαφών με τους φίλους από το Πανεπιστήμιο.

Το αξιοσημείωτο είναι ότι εάν η επικοινωνία στο facebook γίνεται μόνο για λόγους σκοπιμότητας, π.χ. για ανταλλαγή και μόνο πληροφοριών χωρίς να υπάρχει συναισθηματική υποστήριξη από τους χρήστες, τότε το κοινωνικό δέσιμο αποδυναμώνεται, το ίδιο και το κοινωνικό κεφάλαιο (Chatti et al., 2010). Αυτό το γεγονός δικαιολογεί και την επιθυμία των φοιτητών να βρουν τρόπο για να διατηρούν την επαφή με την οικογένεια και τους παλιούς φίλους όταν αρχίζουν τις σπουδές τους και τις φιλίες που κάνουν στο Πανεπιστήμιο ενδιαφέρονται να τις διατηρήσουν και μετέπειτα στη ζωή τους. Θεωρούν ότι το facebook ικανοποιεί αυτές τις σημαντικές ανάγκες και παρόλο που δεν υπάρχει η πρόσωπο με πρόσωπο επαφή, το κοινωνικό δέσιμο παραμένει αναλλοίωτο χάρη στον τρόπο και την μορφή μετάδοσης της πληροφορίας (Wang et al., 2010) και των ισχυρών δεσμών που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών των ηλεκτρονικών μικρο-κοινοτήτων, όπως εξάλλου δείχνει η έρευνα στο Πανεπιστήμιο του Cape Town στη Ν. Αφρική (Bosch, 2009).

Στο τελευταίο ερευνητικό ερώτημα της μελέτης μας, εάν το facebook λειτουργεί ως εργαλείο τυπικής μάθησης, απαντούν τα παρακάτω.

Το facebook όπως υποστηρίχθηκε μέχρι τώρα είναι ένα κατεξοχήν κοινωνικό εργαλείο (Kalpidou et al., 2011), και όπως αποδεικνύεται από την έρευνα στο Πανεπιστήμιο Anadolu της Τουρκίας (Akyildiz & Argan, 2011). Είναι επίσης εκπαιδευτικό εργαλείο γιατί προσφέρει άτυπη μάθηση με την συνεχή ανταλλαγή πληροφορήσης δημιουργώντας κοινότητες μάθησης (Bosch, 2009), εντούτοις λίγη εμπειρική έρευνα έχει διεξαχθεί για το εάν προσφέρεται και για τυπική μάθηση (Ophus & Abbitt, 2009). Η αλληλοδραστικότητα του facebook στην οποία έχουμε ήδη αναφερθεί και η συλλογικότητα στην οποία το συγκεκριμένο εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης προωθεί τους φοιτητές, αποδεικνύουν ότι το εργαλείο αυτό δεν είναι μόνο κοινωνικό αλλά και εκπαιδευτικό (Greenhow & Robelia, 2009a, 2009b· Roblyer et al., 2010· Towner & Munoz, 2011).

Πρέπει όμως να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι και να καθορίσουμε ποιο είδος εκπαιδευτικών σκοπών εξυπηρετεί η χρήση του facebook. Οι λίγες εμπειρικές μελέτες πάνω σε αυτό το είδος χρήσης, έδειξαν ότι όντως το facebook χρησιμοποιείται από τους φοιτητές για να επικοινωνούν με τους συμφοιτητές τους και για πανεπιστημιακά εκπαιδευτικά ζητήματα που αφορούν καθηγητές, εργασίες και ύλη μαθημάτων (Chu & Meulemans, 2008· Madge et al., 2009· Towner & Munoz, 2011). Ωστόσο, οι εκπαιδευτικές αυτές συζητήσεις αφορούν κυρίως την άτυπη μάθηση με ένα πάρα πολύ μικρό ποσοστό φοιτητών να το χρησιμοποιεί για τυπική μάθηση, όπως δηλαδή για επικοινωνία με τους καθηγητές ή για συζήτηση με τους συμμαθητές πάνω σε συγκεκριμένο περιεχόμενο της ύλης με σκοπό να λυθούν απορίες ή να υπάρξει αλληλοϋποστήριξη για τις εργασίες (Madge et al., 2009· Towner & Munoz, 2011).

Παρόλο που οι φοιτητές επιθυμούν την επικοινωνία με τους καθηγητές μέσω του facebook για αναγγελίες ή για άλλου είδους γρήγορη ενημέρωση (Ophus & Abbitt, 2009· Towner & Munoz, 2011), εντούτοις μέσα τους έχουν ξεκαθαρίσει ότι το κοινωνικό αυτό δίκτυο χρησιμοποιείται από τους φοιτητές και για λόγους που τους ξεκουράζουν και τους χαλαρώνουν μακριά από το άγχος της τάξης και των πανεπιστημιακών απαιτήσεων , όπως εξάλλου έδειξαν οι έρευνες στο Πανεπιστήμιο Anadolu της Τουρκίας (Akyildiz & Argan, 2011) και στο Πανεπιστήμιο Midlands της Αγγλίας (Madge, Meek, Wellens & Hooley,

2009). Δεν επιθυμούν να «ελέγχονται» από το ακαδημαϊκό σύστημα και δεν θέλουν το facebook να λειτουργεί ως εργαλείο τυπικής μάθησης ή να λειτουργούν κάτω από το φόβο να γίνει αυτό το κατεξοχήν κοινωνικό εργαλείο, εργαλείο αξιολόγησης μέσα στην τάξη (Towner & Munoz, 2011).

Όσον αφορά τη γνώμη των καθηγητών για τη χρήση του facebook στην εκπαίδευση, οι απόψεις δίστανται. Υπάρχουν καθηγητές που επιθυμούν να χρησιμοποιούν το κοινωνικό αυτό δίκτυο για να επικοινωνούν με τους συμφοιτητές τους ή να το χρησιμοποιούν στην τάξη ως ευέλικτο εργαλείο για τυπική μάθηση, όντας και οι ίδιοι ανοιχτοί στην ενσωμάτωση νέων μεθόδων στην παραδοσιακή διδασκαλία (Duboff, 2005· Moskaliuk et al., 2009· Conole & Alevizou, 2010). Μολονότι το ποσοστό αυτό των καθηγητών είναι πολύ μικρό, εντούτοις δηλώνει την επιθυμία τους να προσεγγίζουν το φοιτητικό τους κοινό μέσω ενός εργαλείου που είναι ιδιαίτερα αγαπητό στους νέους και να δώσουν μια άλλη μορφή στην εκπαιδευτική τους μεθοδολογία και στην οργάνωση του μαθήματος (Roblyer et al., 2010).

Από την άλλη, υπάρχει ένα επίσης πολύ μικρό ποσοστό καθηγητών που αντιμετωπίζει το facebook αρνητικά, θεωρώντας ότι η ασυλλόγιστη χρήση του μπορεί να μετατρέψει τους φοιτητές από ενεργούς αναπαραγωγούς της γνώσης σε παθητικούς καταναλωτές του περιεχομένου (Carr, 2010). Τέλος, ο αρνητισμός αυτός και από τις δύο πλευρές, φοιτητών και καθηγητών, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δηλώνει άγνοια και έλλειψη εμπειρίας για τη χρήση του facebook ως εργαλείο διδακτικής υποστήριξης της μαθησιακής διαδικασίας (βλ. κεφ. 3, σελ. 46), για αυτό και ο ρόλος του για τους περισσότερους είναι εκείνος της κοινωνικής δικτύωσης (Towner & Munoz, 2011).

5.2 ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τα αποτελέσματα της εμπειρικής μελέτης θα αναλυθούν με τη σειρά που ακολουθείται στο ερωτηματολόγιο και που αντιστοιχούν με τη σειρά των ερευνητικών ερωτημάτων, όπως αυτά τέθηκαν στην μεθοδολογία. Πιο συγκεκριμένα, πρώτα θα μελετηθούν οι απόψεις των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών ως προς το facebook, καθώς και οι λόγοι που το χρησιμοποιούν στην κοινωνική τους ζωή. Έπειτα, θα αναλυθούν τα ευρήματα της βασικότερης πτυχής της έρευνας μας, που αφορούν τις στάσεις και απόψεις των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών ως προς τη χρήση του facebook στην ακαδημαϊκή τους ζωή. Τέλος, θα αναλυθούν οι απαντήσεις για τη χρήση του συγκεκριμένου δικτύου στην εκπαίδευση, στην ελληνική και κυπριακή φοιτητική κοινότητα. Πρέπει να αναφέρουμε όμως, ότι το πλήθος των συμμετεχόντων είναι μικρό γι' αυτό το δεχθήκαμε ως δείγμα ευκολίας, ως εκ τούτου δεν μπορούμε καθόλου να γενικεύσουμε τα ευρήματα μας τα οποία αποτελούν ενδείξεις. Εντούτοις, η εμπειρική μας έρευνα μπορεί να χρησιμεύσει σαν οδηγός για περαιτέρω έρευνες.

Η ανάλυση των απαντήσεων των ερωτηθέντων θα γίνει μέσω των συχνοτήτων για κάθε ερώτημα και στη συνέχεια, θα μελετήσουμε τη διασταύρωση διαφόρων ερωτήσεων (Crosstabs) και με το στατιστικό έλεγχο X^2 θα διερευνήσουμε πιθανές αιτιατές σχέσεις. Τέλος, θα συγκρίνουμε τα αποτελέσματα της έρευνας μας με αυτά της έρευνας του Πανεπιστημίου του Πειραιά, η οποία περιγράφεται αμέσως παρακάτω, και των πορισμάτων από την μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας. Πρέπει να αναφέρουμε ότι, παρόμοια έρευνα με τη δική μας είναι η πρόσφατη έρευνα από το Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς (A. Vrocharidou, F. Asderaki, K. Korres, 2011), για την ακαδημαϊκή χρησιμότητα του Facebook, όπως την αντιλαμβάνονται οι πανεπιστημιακοί φοιτητές, και η οποία πραγματοποίησε μία εμπειρική μελέτη με σκοπό να διερευνήσει: (α) Τις απόψεις των φοιτητών σχετικά με τη χρησιμότητα του Facebook για την ικανοποίηση των ακαδημαϊκών τους αναγκών, (β) Το βαθμό στον οποίο οι απόψεις των φοιτητών συσχετίζονται με την αίσθηση κοινότητας με το Τμήμα τους και (γ) Ομοιότητες και διαφορές στις απόψεις των φοιτητών αναφορικά με το φύλο τους, την εμπειρία στους υπολογιστές και τη συχνότητα χρήσης του Facebook. Σχετικά με τη δική μας εμπειρική έρευνα, για την ανάλυση των

απαντήσεων στο ερωτηματολόγιο, υπάρχουν χαρακτηριστικά ικανοποιητικά στο δείγμα λόγω συμμετοχής φοιτητών από πολλά πανεπιστήμια, λόγω ισότιμης συμμετοχής μεταξύ ανδρών (53%) και γυναικών (47%) και μεταξύ ελληνικών (53%) και κυπριακών πανεπιστημίων (47%).

Η απάντηση στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα της εμπειρικής μας έρευνας για τις στάσεις των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών ως προς το facebook, καθώς και τους λόγους που το χρησιμοποιούν στην κοινωνική τους ζωή, συνάγεται από τα παρακάτω.

Υπάρχει ένα ικανό μέρος του δείγματος που έχει λογαριασμό στο facebook (76%), το οποίο χρησιμοποιεί το κοινωνικό αυτό δίκτυο συχνά και έχει θετική στάση απέναντι του, γιατί η πληρότητα του δείγματος δηλώνει ευχαριστημένη που είναι μέλος της κοινότητας του facebook. Για τη χρήση του facebook στην κοινωνική τους ζωή που αφορά τους τομείς της επικοινωνίας και επαφής με παλιούς και νέους φίλους, υπάρχει πάλι πληρότητα του δείγματος ενώ στο ερώτημα περί απόκτησης νέων φίλων με κοινά ενδιαφέροντα μέσω του facebook, το ποσοστό είναι υψηλό (58%). Επιπλέον, μεγάλα είναι και τα ποσοστά (50%) που αφορούν τη χρήση του facebook ως εργαλείο διασκέδασης, ενώ σε μικρότερα ποσοστά κυμαίνονται οι απαντήσεις για χρήση στη δουλειά και συνεργασία.

Επομένως, το facebook τους βοηθάει στην κοινωνική τους ζωή με την διατήρηση παλιών και υπάρχοντων φιλιών (ερωτήσεις 14,16) και με τη δημιουργία νέων (ερώτηση 15), τους χαρίζει ένα αίσθημα ικανοποίησης και συμμετοχής σε κοινότητα (ερωτήσεις 12,13), τους χαλαρώνει και τους διασκεδάζει μέσω παιχνιδιών (ερώτηση 17) αλλά και τους βοηθάει και σε τυχόν επαγγελματικές συνεργασίες τους (ερωτήσεις 18,19).

Στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα της εμπειρικής μας έρευνας για τις στάσεις και απόψεις των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών ως προς τη χρήση του facebook στην ακαδημαϊκή τους ζωή, η απάντηση δίνεται από τα παρακάτω.

Για τις στάσεις των ερωτηθέντων σχετικά με την εφαρμογή του facebook στην ακαδημαϊκή τους ζωή, μπορούμε να δούμε από τις συχνότητες των ερωτήσεων 20 έως 24, ότι η πλειοψηφία των απαντήσεων ανήκει στις επιλογές 1,2 που αντιστοιχούν στο *συμφωνώ*

απόλυτα της κλίμακας likert, ενώ οι εντελώς αρνητικές 4,5 είναι κάτω από το 10%. Υπάρχει θετική απόκριση και στάση και από αυτούς που δεν έχουν λογαριασμό στο facebook.

Πιο συγκεκριμένα, στην ερώτηση που τους τέθηκε για το εάν το facebook βοηθάει ή θα μπορούσε να βοηθήσει στην εκπαίδευση τους ως εργαλείο επικοινωνίας με τους συμφοιτητές, οι θετικές απαντήσεις κυμαίνονται στο 79%. Για το εάν το κοινωνικό αυτό δίκτυο τους βοηθάει ή θα μπορούσε να βοηθήσει στην εκπαίδευση τους με διαμοιρασμό υλικού, πληροφοριών και ιδεών με τους συμφοιτητές, οι θετικές απαντήσεις αγγίζουν το 58%. Το ίδιο ποσοστό θετικών απαντήσεων αφορά και τις ερωτήσεις 22,23 που αναφέρονται στο εάν το facebook τους βοηθάει ή θα μπορούσε να βοηθήσει στη συνεργασία με τους συμφοιτητές τους ή στην οργάνωση σε ομάδες με τους συμφοιτητές τους. Στην ερώτηση 24, για το εάν πιστεύουν πως το facebook τους δίνει περισσότερα εφόδια και ευκαιρίες στην εκπαίδευση τους σε σύγκριση με τους παραδοσιακούς τρόπους επικοινωνίας, οι θετικές απαντήσεις φτάνουν στο 61%. Τέλος, στο ερώτημα 25, εάν το facebook τους βοηθάει στην επικοινωνία τους με τους καθηγητές τους πάνω σε εκπαιδευτικά ζητήματα, οι θετικές απαντήσεις αγγίζουν μόλις το 16%.

Επομένως, τα ποσοστά των απαντήσεων στην πλειοψηφία τους εμπεριέχουν θετικές στάσεις των ερωτηθέντων για την προσφορά του κοινωνικού αυτού δικτύου στην εκπαίδευση τους. Πιο συγκεκριμένα, οι έλληνες και κύπριοι φοιτητές θεωρούν ότι το facebook είναι σημαντικό εργαλείο επικοινωνίας με τους συμφοιτητές τους, σημαντικό επίσης για ανταλλαγή υλικού, πληροφοριών και ιδεών με τους συμφοιτητές τους, που προάγει τη συνεργασία σε μικρο-ομάδες και τους παρέχει περισσότερα εφόδια και κίνητρα στην μάθηση από τους παραδοσιακούς τρόπους επικοινωνίας και όλα μαζί λειτουργούν ως υποστηρικτικό εργαλείο για την εκπαίδευση τους στη διάρκεια της ακαδημαϊκής ζωής. Εξάιρεση αποτελεί η στάση των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών ως προς τη χρήση του facebook για επικοινωνία με τους καθηγητές τους (ερώτηση 25), όπου τα ποσοστά είναι πολύ αρνητικά.

Στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα, για το εάν οι έλληνες και κύπριοι φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook για εκπαιδευτικούς σκοπούς (οτιδήποτε σχετίζεται με τις σπουδές τους), οι απαντήσεις ποικίλουν ανάλογα με το είδος εφαρμογής.

Για τη χρήση του facebook στην εκπαίδευση, οι απαντήσεις κυμαίνονται ανάλογα με το ερώτημα. Οι ερωτήσεις που αφορούν την άτυπη μάθηση μέσω facebook (ερωτήσεις 28 & 34) μας δείχνουν πολύ θετικές απαντήσεις (71% & 52% αντίστοιχα). Η ερώτηση που αφορά την τυπική μάθηση και αναφέρεται στη χρήση του δικτύου αυτού για λεπτομερέστερη και σε βάθος συζήτηση για τα μαθήματα με τους συμφοιτητές (ερώτηση 29), έχει λιγότερες θετικές απαντήσεις από τις αρνητικές. Στην ερώτηση 30, όπου συγκρίνεται η συνεργασία μέσω facebook με τη συνεργασία στη δια ζώσης επαφή, υπερτερεί η τελευταία με ποσοστό 60%. Αλλά και στην ερώτηση 32, φαίνεται ότι οι φοιτητές προτιμούν τους παραδοσιακούς τρόπους διαμοιρασμού του εκπαιδευτικού υλικού με τους συμφοιτητές σε ποσοστό 65%.

Οι ερωτήσεις που αφορούν την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου (ερωτήσεις 33 ,36 και 38) μέσω facebook, σχετικά με τη δημιουργία συναισθημάτων ομαδικότητας με τους συμφοιτητές και την ανάγκη για κοινωνικοποίηση έχοντας περισσότερους φίλους κατά τη διάρκεια των πανεπιστημιακών σπουδών, ανέρχονται σε πολύ θετικά ποσοστά (47%, 66% και 71% αντίστοιχα).

Όσον αφορά την προσφορά του facebook στην ανάπτυξη της συνεργατικής μάθησης (ερωτήσεις 27, 31, 34), τα ποσοστά των απαντήσεων είναι πολύ υψηλά (71%, 47% και 53% αντίστοιχα). Η ερώτηση 37 που αφορά τη συχνότητα χρήσης του facebook από τους έλληνες και κύπριους φοιτητές τώρα που σπουδάζουν, αγγίζει την ολότητα του δείγματος που έχει λογαριασμό στο κοινωνικό αυτό δίκτυο. Τέλος, η ερώτηση 26 που αφορά την επικοινωνία και συνεργασία με τους καθηγητές μέσω του facebook, είχε μόνο 8% θετικές απαντήσεις.

Για όλες όμως τις παραπάνω απαντήσεις στο τρίτο ερευνητικό μας ερώτημα, πρέπει να τονίσουμε ότι αυτές ποικίλουν ανάλογα με τη σκοπιμότητα τους. Εάν δηλαδή η χρήση του facebook αφορά τυπική μάθηση, τα ποσοστά είναι χαμηλότερα σε σύγκριση με εκείνα που αφορούν τη χρήση του για άτυπη μάθηση. Είναι επίσης πολύ σημαντικό το πώς οι έλληνες και κύπριοι φοιτητές χρησιμοποιούν το κοινωνικό αυτό δίκτυο για την ανάπτυξη της ομαδικότητας με τους συμφοιτητές τους, γεγονός που τους οδηγεί στην ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου και στην επισύναψη νέων φιλιών κατά τη διάρκεια των σπουδών τους, με έντονο το αίσθημα της κοινωνικοποίησης. Παρόλα αυτά, οι έλληνες και κύπριοι φοιτητές θεωρούν ότι το facebook δεν αντικαθιστά την πρόσωπο με πρόσωπο επαφή για να

συνεργάζονται και να μοιράζονται εκπαιδευτικό υλικό με τους συμφοιτητές τους. Εντούτοις, χρησιμοποιούν πολύ το κοινωνικό αυτό δίκτυο τώρα που σπουδάζουν και σε πολύ μικρό ποσοστό το χρησιμοποιούν για συνεργασία και επικοινωνία με τους καθηγητές τους πάνω σε εκπαιδευτικά ζητήματα.

Για το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα, εάν οι απόψεις των φοιτητών του δείγματος ως προς το facebook ως εκπαιδευτικό εργαλείο αλλά και η χρήση του στην εκπαίδευση, εξαρτώνται από τα δημογραφικά στοιχεία, οι απαντήσεις δίνονται από τα παρακάτω.

Επιλέξαμε ως ενδιαφέρον δημογραφικό στοιχείο την έδρα του Πανεπιστημίου και κατά δεύτερο λόγο τη συχνότητα χρήσης του facebook. Η επιλογή του δημογραφικού στοιχείου έγινε με σκοπό να δούμε εάν υπάρχει διαφορά απόψεων αλλά και στη χρήση του facebook ως εκπαιδευτικό εργαλείο μεταξύ των φοιτητών των ελληνικών και κυπριακών πανεπιστημίων. Όπως επίσης και για το εάν η συχνότητα χρήσης του facebook επηρεάζει τις απόψεις και τις στάσεις των δύο αυτών φοιτητικών κοινοτήτων ως προς το facebook. Σαν αντιπροσωπευτικές ερωτήσεις που καθορίζουν τις απόψεις για τη χρήση του facebook στην εκπαίδευση, επιλέξαμε τις ερωτήσεις 20, 21. Για τη χρήση του facebook στην εκπαίδευση, επιλέξαμε την ερώτηση 27.

Τα αποτελέσματα αυτών των συσχετίσεων έδειξαν ότι οι έλληνες και κύπριοι φοιτητές έχουν αναλογικά τις ίδιες απόψεις και στάσεις για τη χρήση του facebook στην εκπαίδευση και το χρησιμοποιούν με παρόμοιο τρόπο. Ενώ αντίθετα, η συχνότητα χρήσης επηρεάζει πάρα πολύ τις απόψεις και τη χρήση του facebook στις εκπαιδευτικές πρακτικές.

Συνοψίζοντας και συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της εμπειρικής μας έρευνας σε έλληνες και κύπριους φοιτητές σε σχέση με εκείνα της διεθνούς βιβλιογραφίας που παρουσιάσαμε κατά τη βιβλιογραφική επισκόπηση και εκείνα του Πανεπιστημίου Πειραιά, παρατηρούμε πάρα πολλές συγκλίσεις στα ευρήματα μας.

Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα της μελέτης του Πανεπιστημίου Πειραιά είναι τα εξής: Η πλειοψηφία των φοιτητών χρησιμοποιεί το Facebook κάθε μέρα (68,7%). Όσον αφορά τη χρησιμότητα του facebook στην ακαδημαϊκή κοινότητα, βρέθηκε ότι οι φοιτητές επιδιώκουν

τη χρήση του περισσότερο για επικοινωνία με τους συμμαθητές τους για θέματα που αφορούν μαθήματα, εκδηλώσεις και ειδήσεις του Πανεπιστημίου και λιγότερο για επικοινωνία με τους καθηγητές τους και το υπόλοιπο διοικητικό προσωπικό. Τα ίδια πορίσματα προκύπτουν και από τη βιβλιογραφική έρευνα, όπου το facebook ως εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης λειτουργεί περισσότερο για επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ των φοιτητών, γεγονός που βοηθάει στην αλληλεπίδραση μεταξύ τους, στην ανάπτυξη της ομαδικότητας και συμβάλλει ενεργά στο σχηματισμό κοινοτήτων μάθησης (DeSchryver et al., 2009· Smith, Rainie, & Zickuhr, 2011). Τα ίδια συμπεράσματα συνάγουν και από τη δική μας εμπειρική έρευνα ως προς τη χρησιμότητα του facebook στο κομμάτι της επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των φοιτητών, τα οποία φαίνονται από την ανάλυση και παρουσίαση των ευρημάτων του τέταρτου και πέμπτου μέρους του ερωτηματολογίου μας.

Για την προσφορά του facebook στην άτυπη και τυπική μάθηση, που εξέτασε η δική μας εμπειρική έρευνα και η έρευνα βιβλιογραφικής επισκόπησης, τα πορίσματα ήταν κοινά. Από τη σύγκλιση των ευρημάτων προκύπτει ότι το facebook χρησιμοποιείται περισσότερο από τους φοιτητές ως εργαλείο άτυπης μάθησης και σε μικρότερο ποσοστό για τυπική μάθηση στις εκπαιδευτικές τους πρακτικές (Towner & Munoz, 2011).

Επιπλέον, ο βαθμός χρήσης του σχετίζεται με την ανάπτυξη και διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου με παλιούς και νέους φίλους, και η συνεργασία σε ηλεκτρονικές μικρο-ομάδες προάγει το αίσθημα της ομαδικότητας και της εσωτερικής πληρότητας, οδηγώντας στο υψηλό αίσθημα της κοινωνικοποίησης και της συλλογικής μάθησης, γεγονός που αφορά τη σκοπιμότητα του facebook στην εκπαίδευση γενικότερα (Bosch, 2009· Chatti et al., 2010· Ulbrich et al., 2011). Τα παραπάνω συμπεράσματα συγκλίνουν μεταξύ της βιβλιογραφικής έρευνας και της εμπειρικής μας έρευνας.

Τέλος, από τη βιβλιογραφική έρευνα και την εμπειρική μας έρευνα προέκυψε ένα πολύ σημαντικό πόρισμα. Οι φοιτητές παρόλο που θεωρούν ότι το facebook είναι ένα ευρηματικό επικοινωνιακό εργαλείο για την μεταξύ τους επαφή και συνεργασία, εντούτοις δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη βαρύτητα και σημασία που αποδίδουν οι ίδιοι στην ύπαρξη της πρόσωπο με πρόσωπο επαφής (Madge, Meek, Wellens, Hooley, 2009).

5.3 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ

Τα αποτελέσματα των ευρημάτων της έρευνάς μας είναι σημαντικά γιατί αφορούν το πιο διαδεδομένο και το πιο αγαπητό κοινωνικό δίκτυο στους φοιτητές, σύμφωνα με την μελέτη *ebrary's 2011 Global Student E-book Survey – Social Media Addendum* (2012). Αναφέρονται στο κοινωνικό αυτό δίκτυο σε όλες του τις μορφές, δηλαδή, ως εργαλείο κοινωνικής δικτύωσης, ως εργαλείο συνεργατικής μάθησης με την ανάπτυξη μικρο-κοινοτήτων μάθησης, ως εργαλείο χαλάρωσης και διασκέδασης, ως εργαλείο ψυχολογικής υποστήριξης του φοιτητή, ως εργαλείο ανάπτυξης και διατήρησης του κοινωνικού κεφαλαίου και τέλος ως εργαλείο για τυπική και άτυπη μάθηση.

Η έρευνα μας διασταυρώνει αποτελέσματα εμπειρικών μελετών ανά τον κόσμο που έχουν εξετάσει ορισμένες πτυχές του facebook, ενώ τα ευρήματα μας είναι σφαιρικά και αποδεικνύουν συλλογικά την πολυμορφία του δικτύου αυτού. Τα πορίσματα της έρευνας μας προκύπτουν από ποικίλη βιβλιογραφική επισκόπηση που μπορεί να χρησιμεύσει ως πηγή άντλησης πληροφοριών για παρόμοιες έρευνες και μελέτες.

Επιπλέον, τα αποτελέσματα της έρευνας μας μπορούν να βοηθήσουν τον κάθε ενδιαφερόμενο για τα κοινωνικά δίκτυα και πιο συγκεκριμένα για το facebook, να έχει μια ξεκάθαρη εικόνα των δυνατοτήτων του κοινωνικού αυτού εργαλείου. Εκείνο που προσπαθήσαμε να κάνουμε μετά την ανεύρεση της απαιτούμενης ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας, ήταν η κατανόηση των ερευνητικών ερωτημάτων όλων των εμπειρικών μελετών που εμπεριέχονται στην έρευνα μας και η επεξεργασία και αξιολόγηση των συμπερασμάτων τους προκειμένου να τα εντάξουμε με σχέση αιτίας-αποτελέσματος στη δική μας έρευνα.

Επομένως, αυτό που επιδιώξαμε ήταν να παρουσιάσουμε τα ευρήματα της έρευνας μας με μία συνάφεια και αλληλουχία μεταξύ τους αποδεικνύοντας τις βασικότερες δυνατότητες του facebook, από τη χαλάρωση έως τη μάθηση και από τη ψυχολογική υποστήριξη έως την ενδυνάμωση του κοινωνικού κεφαλαίου. Επιπλέον, θεωρούμε πως η κοινοποίηση της έρευνας μας στους φοιτητές και το ακαδημαϊκό προσωπικό στο χώρο της Ελλάδας και της Κύπρου,

μπορεί να τους δώσει ιδέες για το πώς μπορούν να αξιοποιήσουν το facebook στην ακαδημαϊκή τους ζωή.

5.4 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ

Η εμπειρική μας έρευνα αποτελεί προσπάθεια ανάπτυξης και διεύρυνσης των εμπειρικών μελετών στον ελληνικό και κυπριακό ακαδημαϊκό χώρο, πάνω στα κοινωνικά δίκτυα και συγκεκριμένα στο facebook. Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, υπάρχει μια μόνο ενδιαφέρουσα εμπειρική μελέτη του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, που μελετά τις απόψεις των φοιτητών σχετικά με τη χρησιμότητα του facebook για την ικανοποίηση των ακαδημαϊκών τους αναγκών. Θεωρούμε πως η έρευνα μας καλύπτει σε κάποιο βαθμό το κενό της επάρκειας των εμπειρικών μελετών για το παραπάνω πεδίο στις δύο ακαδημαϊκές κοινότητες και αυτό την καθιστά σημαντική. Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι περιέχει απαντήσεις φοιτητών από πολλά πανεπιστήμια όπως το European University της Κύπρου, το Πανεπιστήμιο Κύπρου, το Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου. Από τον ελληνικό χώρο, έχουμε απαντήσεις φοιτητών από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, από τα ΤΕΙ Χαλκίδας και Αθήνας και τέλος από το Πανεπιστήμιο Αθήνας.

Σε σύγκριση με την αντίστοιχη μελέτη του Πανεπιστημίου Πειραιά, η δική μας εμπειρική μελέτη προσπάθησε να εξετάσει περισσότερες πτυχές της επίδρασης του facebook στην κοινωνική και εκπαιδευτική ζωή των ελλήνων και κυπρίων φοιτητών, εμπεριέχοντας πιο εξειδικευμένες ερωτήσεις που αφορούν την τυπική μάθηση, την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου και τη σύγκριση του facebook με τους παραδοσιακούς τρόπους επικοινωνίας. Όλα τα παραπάνω δικαιολογούν και υποστηρίζουν τη σημαντικότητα της έρευνας μας, η οποία μπορεί να λειτουργήσει ως οδηγός για περαιτέρω έρευνες και μελέτες στο ίδιο πεδίο.

Το πιο σημαντικό όμως από όλα που προκύπτει από τη βιβλιογραφική και εμπειρική μας έρευνα είναι η ουσιαστική αξιοποίηση των κοινωνικών δικτύων στη Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η κοινωνική δικτύωση επιτρέπει στους φοιτητές να αναπτύξουν ικανοποιητικές σχέσεις με τους συμφοιτητές τους ενώ ενισχύει τη δέσμευση τους με το Πανεπιστήμιο. Η ενσωμάτωση

των κοινωνικών δικτύων στα Πανεπιστήμια είτε αυτά είναι παραδοσιακά ή ανοιχτά, οδηγεί με βάση τη βιβλιογραφική μας έρευνα, σε μια νέα κουλτούρα μάθησης η οποία μεταμορφώνει τον παθητικό σπουδαστή σε συνδημιουργό και συνυπεύθυνο της δικής του γνώσης.

Η ένταξη τους σε ένα άτυπο ή τυπικό περιβάλλον μάθησης στις εκπαιδευτικές πρακτικές των πανεπιστημίων, θα μπορούσε να ενδυναμώσει τις σχέσεις των φοιτητών με τους καθηγητές τους ως μέλη της ίδιας κοινότητας και να προετοιμάσει τους πρώτους στη χρήση των μέσων αυτών που αποτελούν και την καθημερινότητα της κοινωνίας τους. Με αυτόν τον τρόπο οι φοιτητές προετοιμάζονται μέσα από μία ευέλικτη ακαδημαϊκή πολιτική για την μετατροπή τους σε ψηφιακά εγγράμματους σπουδαστές που θα τους βοηθήσει με το τέλος των σπουδών τους στις επαφές τους με εταιρείες για μελλοντικές ευκαιρίες απασχόλησης.

Η δημιουργία ψηφιακά εγγράμματων φοιτητών σε μία τεχνολογικά εξελισσόμενη εποχή, θεωρείται τόσο πολύ σημαντική που τα Πανεπιστήμια έχουν ήδη κινητοποιηθεί προς αυτή την κατεύθυνση. Πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να αναφέρουμε το παράδειγμα του Stanford University που παρέχει ενημέρωση για εκπαιδευτικά και ερευνητικά του προγράμματα μέσα από τη σελίδα του στο facebook. Ένα άλλο παράδειγμα αποτελεί το Northwestern University όπου η σχολή δημοσιογραφίας μέσα στο Πανεπιστήμιο δημιούργησε ένα ξεχωριστό κοινωνικό δίκτυο όπου οι φοιτητές συγκεντρώνουν τοπικές, εθνικές και διεθνείς ειδήσεις, ανταλλάσσουν σχόλια και επιστολές με σκοπό οι φοιτητές να αποκτήσουν εμπειρία στη χρήση των κοινωνικών δικτύων αλλά και στο αντικείμενο των σπουδών τους.

Ενδεικτικό είναι και το παράδειγμα του Birmingham City University που προσφέρει ένα εξειδικευμένο μονοετές μεταπτυχιακό πρόγραμμα στα κοινωνικά δίκτυα, ειδικότερα στη χρήση των facebook, twitter, bebo κ.α. για επαγγελματικούς σκοπούς. Όλα τα παραπάνω αναφερόμενα αποτελούν μια στρατηγική που σύντομα θα ακολουθήσουν και άλλα πανεπιστήμια και πιο συγκεκριμένα οι σχολές δημοσιογραφίας και δημοσίων σχέσεων (Αυγουστίδης, 2012).

5.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΕΡΕΥΝΑ

Η έρευνα μας κινήθηκε στο πλαίσιο της προσφοράς των κοινωνικών δικτύων στην ακαδημαϊκή ζωή. Πιο συγκεκριμένα επικεντρώθηκε στη βιβλιογραφική επισκόπηση και σε σημαντικές εμπειρικές μελέτες από διάφορα μέρη της υφηλίου για να εξετάσει και να αποδείξει τη χρησιμότητα ενός ιδιαίτερα πολυτάλαντου κοινωνικού δικτύου, του facebook, στη ζωή των φοιτητών και των πανεπιστημίων. Από τα ερευνητικά μας ερωτήματα συνάδουν σημαντικά πορίσματα που μπορούν να χρησιμεύσουν για περαιτέρω έρευνα και μελέτη στο παραπάνω πεδίο. Ειδικότερα, με βάση τη βιβλιογραφική επισκόπηση, τα κοινωνικά δίκτυα κυριαρχούν στο χώρο της ψηφιακής τεχνολογίας, αντιπροσωπευτικό δείγμα της εποχής μας. Η ευρεία τους χρήση συνδέεται με τις έννοιες της συνεργασίας, της ευχαρίστησης και της δημιουργικότητας (Selwyn, 2012).

Στην ανώτατη εκπαίδευση τα κοινωνικά δίκτυα χρησιμοποιούνται στα πλαίσια της συλλογικής ανακάλυψης και δημιουργίας της γνώσης (Moskaliuk et al., 2009· Conole and Alevizou, 2010). Τα κοινωνικά δίκτυα προάγουν τη συνεργασία μέσα σε μικρο-κοινότητες και η μάθηση προκύπτει από τη συνεχή αλληλοεπίδραση των φοιτητών που μοιράζονται κοινές ιδέες και ίδια ενδιαφέροντα.

Η ανώτατη εκπαίδευση προκειμένου να παραμείνει σχετική σε μια εμφανώς γρήγορα εξελισσόμενη ψηφιακή εποχή, δεν είναι κλειστή ως προς τα κοινωνικά δίκτυα. Αντιθέτως, τα Πανεπιστήμια επιδιώκουν τη χρήση των κοινωνικών δικτύων για να αναβαθμίσουν τις επικοινωνιακές τους στρατηγικές με διττό ρόλο. Σκοπός τους είναι από τη μια η προσέλκυση νέου κοινού και από την άλλη να εδραιώσουν τη σχέση τους με τους τωρινούς φοιτητές τους προκειμένου να αναπτυχθεί μία σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης (Education Insider, 2010· Pearson, 2011· Slover-Linett & Stoner, 2011). Η ανάπτυξη αυτού του είδους σχέσης δημιουργεί στους φοιτητές ένα αίσθημα ικανοποίησης ότι αποτελούν και οι ίδιοι μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας.

Από την πλευρά των φοιτητών, τα κοινωνικά δίκτυα είναι συνυφασμένα με την κοινωνικότητα και τη προσωπική δημιουργία (Papacharissi, 2010). Η χρήση τους στην ακαδημαϊκή ζωή σχετίζεται με τη συνεχή αλλαγή των στάσεων των φοιτητών που εισέρχονται

στο Πανεπιστήμιο. Σύμφωνα με τον Selwyn (2012), η χρήση τους συνδυάζεται δηλαδή με την ολοένα αυξανόμενη ζήτηση των φοιτητών για διεκπεραίωση πολλών καθηκόντων μέσα σε ένα ψηφιακό πολυλειτουργικό περιβάλλον (digital jungling).

Όπως ορίζουν οι Tapscott and Williams (2007), οι φοιτητές δεν αρέσκονται στο να είναι παθητικοί αποδέκτες και ολοένα τους χαρακτηρίζει το αίσθημα της επιλογής, του σχεδιασμού και παραγωγής δικών τους προϊόντων. Σύμφωνα με τους Mason and Rennie (2007), οι φοιτητές παθιάζουν από τη δυνατότητα να έχουν και να μοιράζονται κοινούς χώρους στο διαδίκτυο για να συζητούν, να ανταλλάσσουν υλικό και ιδέες, οδηγούμενοι με αυτό το νέο επικοινωνιακό τρόπο στην μάθηση. Όπως αναφέρουν οι Ulbrich et al., (2011), οι νέες γενιές είναι οι γενιές των δικτύων που δουλεύουν μέσω αυτών, συνεργάζονται διαδικτυακά δημιουργώντας ηλεκτρονικές κοινότητες και μαθαίνουν διαφορετικά μέσα από αυτές μετατρέποντας τις σε κοινότητες μάθησης. Επίσης, σύμφωνα με τους Douglas and Seely-Brown (2011), τα κοινωνικά δίκτυα εισάγουν μια νέα κουλτούρα μάθησης και η μάθηση στηρίζεται πάνω στις αρχές της συλλογικής διερεύνησης και ανακάλυψης.

Από τα κοινωνικά δίκτυα το πιο δημοφιλές στους φοιτητές είναι το facebook. Ο βαθμός χρήσης του από τους φοιτητές ολοένα και αυξάνει (ebruary's 2011 Global Student E-book Survey – Social Media Addendum, 2012) ενώ το ίδιο έχει ενσωματωθεί πλέον στην κοινωνική και ακαδημαϊκή τους ζωή. Όσον αφορά την ακαδημαϊκή χρήση του, οι φοιτητές το χρησιμοποιούν για να συζητούν με τους συμμαθητές τους για τα μαθήματα, τις εργασίες ή τις εξετάσεις αλλά και για οτιδήποτε αφορά τις σπουδές τους, γεγονός που προκύπτει από τη βιβλιογραφική επισκόπηση αλλά και από τη δική μας εμπειρική μελέτη σε έλληνες και κύπριους φοιτητές. Προκύπτει επίσης, ότι οι φοιτητές σε μικρότερη συχνότητα επικοινωνούν με τους καθηγητές τους μέσω facebook και σε ακόμα μικρότερη με το διοικητικό προσωπικό της σχολής.

Σύμφωνα με όλες τις εμπειρικές μελέτες, οι περισσότεροι φοιτητές χρησιμοποιούν το facebook για κοινωνικές και άτυπες συζητήσεις μεταξύ τους παρά για τυπική επικοινωνία με τους καθηγητές. Θεωρούν πως το κοινωνικό αυτό δίκτυο αφορά μόνο τους ίδιους και πως η σκοπιμότητα του είναι περισσότερο κοινωνική παρά εκπαιδευτική. Πίσω από ένα πλαίσιο ανωνυμίας οι φοιτητές το χρησιμοποιούν για να εκφράζονται ελεύθερα, για να χαλαρώνουν

από τα μαθήματα, για να φτιάχνουν το δικό τους περιεχόμενο που φέρει την προσωπική τους ταυτότητα και τους αρέσει να μοιράζονται το υλικό τους με τους συμμαθητές τους όταν το θέλουν, όπως το θέλουν και με όποιον θέλουν. Το facebook δηλαδή τους προσφέρει περισσότερο από τα άλλα κοινωνικά δίκτυα ένα είδος αυτονομίας με θετική επίδραση σε αυτούς. Ακόμα και οι φοιτητές με χαμηλή αυτοεκτίμηση παροτρύνονται από τα άλλα μέλη της κοινότητας και μαθαίνουν και αυτοί να συλλειτουργούν και να προσφέρουν μέσα στην κοινότητα.

Μολονότι στις μικρο-κοινότητες που δημιουργούνται στο facebook λείπει η δια ζώσης επαφή, οι φοιτητές αναπτύσσουν μεταξύ τους ισχυρούς δεσμούς που βοηθούν στην ανάπτυξη και διατήρηση του κοινωνικού κεφαλαίου (Bosch, 2009· Chatti et al., 2010· Ulbrich et al., 2011). Πρέπει να τονίσουμε πως το κοινωνικό κεφάλαιο συνδέεται άρρηκτα με την ψυχολογική κατάσταση του φοιτητή.

Ένας από τους βασικότερους λόγους που οι φοιτητές επιλέγουν το facebook από τα υπόλοιπα κοινωνικά δίκτυα, είναι γιατί τους προσφέρει τη δυνατότητα να αισθάνονται δίπλα στους παλιούς τους φίλους και την οικογένεια τους κατά τη διάρκεια των σπουδών τους ενώ είναι μακριά από αυτούς λόγω γεωγραφικής απόστασης. Από την άλλη, επειδή οι ίδιοι δεν είναι μοναχικά αλλά κοινωνικά πλάσματα, επιδιώκουν καινούριες φιλίες στο πανεπιστήμιο, τις οποίες και επιθυμούν να τις διατηρούν ζωντανές μέσω της συχνής επικοινωνίας. Θεωρούν πως το facebook τους βοηθάει στη γεφύρωση, στην εδραίωση και εν τέλει στη διατήρηση επαφών, γιατί το ίδιο ως κοινωνικό κατεξοχήν εργαλείο δεν αρκείται μόνο στην ανταλλαγή πληροφοριών. Εκείνο που το κάνει να ξεχωρίζει είναι η αμεσότητα στις σχέσεις με τους συμμαθητές τους μέσα σε αυτές τις κυψέλες συνεχών συζητήσεων και η ανταλλαγή συναισθημάτων. Το χαρακτηριστικό αυτό τονίσθηκε ιδιαίτερα σε όλες τις εμπειρικές μελέτες που εντάξαμε στην έρευνα μας και θεωρήθηκε κρίσιμο από εμάς για την απόδειξη της χρησιμότητας του facebook στην κοινωνική και ακαδημαϊκή ζωή των φοιτητών.

Οι δυνατότητες όμως του facebook δεν περιορίζονται μόνο στα κοινωνικά του χαρακτηριστικά. Παρόλο που υπάρχει άγνοια και στους καθηγητές και στους φοιτητές για το πώς το συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο πρέπει να χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση, το facebook έχει δυνατότητες και για τυπική μάθηση (Towner & Munoz, 2011). Εντούτοις, οι

φοιτητές είναι επιφυλακτικοί για αυτή του τη χρήση, και το χρησιμοποιούν περισσότερο για άτυπη μάθηση.

Τέλος, καταλήγουμε στο συμπέρασμα μέσα από την ερευνητική μας πορεία ότι το facebook είναι ένα πολυλειτουργικό εργαλείο εξαιτίας του πολυμεσικού του χαρακτήρα και παράλληλα ένα θεραπευτικό εργαλείο λόγω των κοινωνικών του προσφορών στις μοναχικές τάσεις της εποχής μας. Η σωστή του χρήση από τους φοιτητές προάγει την ενεργητική σκέψη και τον ευρηματικό τους χαρακτήρα, γεγονός που τους βοηθάει να γίνουν ισχυροί κριτές μέσα στο κανάλι της συνεχούς πληροφόρησης, τολμώντας να υψώσουν τη φωνή τους ενάντια σε ότι προσπαθεί να τους ισοπεδώσει με όπλο τη συλλογικότητα.

Τέλος, από τη διεθνή βιβλιογραφία προέκυψε ένα αξιόλογο πόρισμα. Οι φοιτητές παρόλο που θεωρούν ότι το facebook είναι ένα σημαντικό εργαλείο για την μεταξύ τους επαφή και συνεργασία, εντούτοις πιστεύουν ότι αυτό δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη δια ζώσης επαφή (Madge, Meek, Wellens, Hooley, 2009), όπως επίσης προκύπτει και από την δική μας εμπειρική έρευνα.

Η διπλωματική μας εργασία μπορεί να αποτελέσει οδηγό για περαιτέρω έρευνα προκειμένου να μελετήσουμε σε βάθος και να αναλύσουμε τα πώς και τα γιατί των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου της εμπειρικής μας έρευνας, δηλαδή πώς εννοούν οι φοιτητές της ελληνικής και κυπριακής ακαδημαϊκής κοινότητας την μεταξύ τους συνεργασία για τα εκπαιδευτικά τους ζητήματα, τον διαμοιρασμό του εκπαιδευτικού υλικού, την επικοινωνία με τους συμμαθητές, τους φίλους, την οικογένεια και πόσο πραγματικά τους βοηθάει η χρήση του facebook στη δημιουργία νέων φίλων. Η εμπειρική αυτή έρευνα εάν θέλουμε να καλύψει όλη την πανεπιστημιακή κοινότητα της Κύπρου και της Ελλάδας, θα πρέπει να συμπεριλάβει ένα κατάλληλο δείγμα φοιτητών από όλα τα είδη των σχολών στις δύο χώρες. Τα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν θα πρέπει να είναι το ερωτηματολόγιο, επιλεγμένες συνεντεύξεις, αλλά και η μέθοδος της συστηματικής παρατήρησης καταγραφής συμβάντων, γεγονότων και συμπεριφορών, η οποία θα χρησιμοποιηθεί για την μελέτη των ιστοσελίδων στο facebook των φοιτητών που συμμετέχουν στην έρευνα αλλά και για την παρακολούθηση και καταγραφή των ενεργειών των φοιτητών χωρίς όμως να αλλοιώνεται το αντικείμενο της έρευνας. Η έρευνα αυτή θα πρέπει να στηριχθεί στη δική μας εμπειρική έρευνα της οποίας θα αποτελεί

και επέκταση, αλλά και στην ανάλυση των εμπειρικών μελετών και των πορισμάτων της βιβλιογραφικής επισκόπησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Επιπλέον, ένα πολύ πρόσφατα αναπτυσσόμενο πεδίο που προσφέρεται για έρευνα και που δεν κάλυψε η δική μας βιβλιογραφική και εμπειρική έρευνα, είναι αυτό της εκπαιδευτικής χρήσης του facebook στην ελληνική και κυπριακή ακαδημαϊκή κοινότητα μέσα από τη χρήση κινητών συσκευών. Σκοπός είναι να μελετηθεί η χρήση του facebook από τους φοιτητές μέσα από τις κινητές συσκευές καθώς και οι αλλαγές που φέρνει ο παραπάνω τρόπος χρήσης του facebook στη λειτουργία των κοινωνικών δικτύων και των κοινοτήτων μάθησης που δημιουργούνται μέσα σε αυτά. Η έρευνα αυτή θα περιλαμβάνει μία εμπειρική μελέτη στο πληθυσμό των φοιτητών που έχουν mobile internet και θα εξετάζει πώς αξιοποιούν το facebook στις κινητές τους συσκευές για συνεργασία και επικοινωνία με τους συμφοιτητές τους. Τα εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν στην έρευνα, θα πρέπει να είναι το ερωτηματολόγιο καθώς και επιλεγμένες συνεντεύξεις. Είναι σημαντικό ο ερευνητής να χρησιμοποιήσει την μέθοδο της συστηματικής παρατήρησης για την μελέτη των προσωπικών σελίδων στο facebook των φοιτητών που συμμετέχουν στην έρευνα προκειμένου να αντλήσει πληροφορίες αλλά και να παρατηρεί, να καταγράφει συμβάντα, γεγονότα και συμπεριφορές στις μεταξύ τους ενέργειες χωρίς όμως ο ίδιος να επιδρά στο αντικείμενο της έρευνας. Επίσης, πρέπει να προηγηθεί μία έρευνα που θα μελετάει το φαινόμενο αυτό και στη διεθνή φοιτητική κοινότητα μέσα από μία βιβλιογραφική επισκόπηση και η οποία θα μπορέσει να αποτελέσει οδηγό για την εμπειρική έρευνα στην ελληνική και κυπριακή ακαδημαϊκή κοινότητα.

Το facebook όμως εγκυμονεί και κινδύνους. Η ελεύθερη έκφραση που τόσο πολύ υποστηρίζεται από το συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο, μπορεί να οδηγήσει σε επικίνδυνα μονοπάτια και το υψηλό αίσθημα της αυτοπεποίθησης στη συνεργασία που αναπτύσσεται στις μικροκοινότητες μάθησης, μπορεί να προκαλέσει φιλαρέσκεια ή ακόμα και ναρκισσισμό. Για το παραπάνω πεδίο προτείνεται να γίνει μια εμπειρική έρευνα που θα εξετάζει το facebook από μια άλλη οπτική γωνία, λαμβάνοντας περισσότερο τους ψυχολογικούς παράγοντες και την επίδραση τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι του φοιτητή. Στην έρευνα αυτή θα μελετηθούν στοιχεία ναρκισσιστικής συμπεριφοράς μετρώντας το πώς οι φοιτητές επιμελούνται την προσωπική τους εικόνα μέσω facebook, την καλλιέργεια εικονικών φιλιών, την άντληση ικανοποίησης από την ψευδαίσθηση δημοφιλίας που τους δημιουργεί το facebook, αλλά και

το πώς τα άτομα αυτά θέλουν συνεχώς να βρίσκονται στο κέντρο της προσοχής μέσα σε μια κοινότητα μάθησης, όπως επίσης και το πώς επηρεάζονται από τα αρνητικά και θετικά σχόλια που λαμβάνουν μέσω της προσωπικής τους σελίδας. Η έρευνα αυτή θα περιέχει ανάπτυξη ερωτηματολογίου αλλά και εις βάθος έρευνα μέσω συνεντεύξεων, παρατήρησης συμπεριφορών και μελέτης των προσωπικών σελίδων στο facebook των φοιτητών που συμμετέχουν στην έρευνα, προκειμένου να εξεταστεί το πώς ακριβώς συνδέονται τα στοιχεία της ναρκισσιστικής διαταραχής με τη χρήση του facebook. Η έρευνα αυτή θα πρέπει να λάβει υπόψιν και άλλες αντίστοιχες έρευνες που υπάρχουν στη διεθνή βιβλιογραφία.

Τέλος, θα θέλαμε η παρούσα διπλωματική εργασία μέσω των πορισμάτων της να αποτελέσει έναν οδηγό καλής πρακτικής της καινοτομίας για την κατάλληλη αξιοποίηση των κοινωνικών δικτύων στην καθημερινή ακαδημαϊκή πρακτική και να φανεί χρήσιμη στους φοιτητές και τους καθηγητές τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αγγέλαινα, Σ. & Τζιμογιάννης, Α. (2010). Δημιουργία και μελέτη μιας μαθητικής Κοινότητας Διερεύνησης μέσω ενός ιστολόγιου. *Πρακτικά Εργασιών 7ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση», 23-26 Σεπτεμβρίου 2010, τόμος ΙΙ, (σ. 337-344). Κόρινθος: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.*
- Αυγουστιδης, Α. (2012). Social Networking: Τα κοινωνικά δίκτυα εισβάλλουν στα πανεπιστήμια. Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου 2012 από http://www.oneman.gr/keimena/style/tech_it_or_live_it/article1492973.ece
- Adler, P., & Kwon, S. (2002). Social capital: Prospects for a new concept. *Academy of Management Review, 27* (1), 17-40.
- Aquilani, B., & Lovari, A. (2009). Social networks and university communication: Is Facebook a new opportunity? An Italian exploratory study. *Proceedings of 12th International QMOD and Toulon-Verona Conference on Quality and Service Sciences (ICQSS)* (pp. 1-15), 27-29 August 2009, Verona.
- Aquilani, B., & Lovari, A. (2008). The “new season” of university communication between institutionalization processes and strategic target relationships: an empirical analysis of internet web sites of Italian universities. In E. Invernizzi, T.M. Falconi, & S. Romenti (Eds.), *Institutionalising PR and corporate communication. Proceedings of the Euprera 2008 Milan Congress* (Vol. 2, pp. 1132-1165). Australia: Pearson Education.
- Aquilani, B. & Lovari, A. (2010). University communication mix and the role of social network sites. Is direct presence of the college really desired by students? In Faculdade de Economia da Universidade de Coimbra (Eds.), *Proceedings of the 13th Toulon-Verona Conference on Quality and Service Sciences (ICQSS)*, 2-4 September (p. 252-266), Coimbra.

- Akyıldız, M. & Argan, M. (2011). Using Online Social Networking: Students' Purposes of Facebook Usage at the University of Turkey. *Academic and Business Research Institute International Conference*, 6-8 October 2011, Las Vegas.
- Bargh, J., & McKenna, K. (2004). The Internet and social life. *Annual Review of Psychology*, 55 (1), 573-590.
- Bauman, Z. (2010). *Forty-four letters from the liquid modern world*. Cambridge: Polity.
- Beckingham, S. (2012). *Education in an age of openness and publicness*. Retrieved 4 April 2012 from <http://www.slideshare.net/suebeckingham/the-role-of-social-media-in-higher-education#btnPrevious>
- Beebe, S.M. (2010). *Facebook for higher education*. Retrieved 15 May 2012 from <http://www.slideshare.net/susanbeebe/facebook-for-higher-education#btnPrevious>
- Boase, J., Horrigan, J. B., Wellman, B., & Rainie, L. (2006). *The strength of Internet ties*. Washington, DC: Pew Internet and American Life Project. Retrieved 20 February 2012 from http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_Internet_ties.pdf
- Boyd, D. M. & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), article 11. Retrieved 2 October 2011 from <http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html>
- Bosch, T. E. (2009). Using online social networking for teaching and learning: Facebook use at the University of Cape Town Centre for Film and Media Studies. *South Africa Communication: South African Journal for Communication Theory and Research*, 35(2), 185-200.
- Bosch, T.E. (2009). Using online social networking for teaching and learning: Facebook use at the University of Cape Town. *Communication*, 35 (2): 185-200.

- Bowling A. (1997). *Research methods in health. Investigating health and health services*, Buckingham: Open University Press.
- Brown, C. (2011). *50 Reasons to Invite Facebook Into Your Classroom*. Retrieved 9 October 2011 from <http://www.onlinecollege.org/2011/07/18/50-reasons-to-invite-facebook-into-your-classroom/>
- Bugeja, M. (2006). Facing the Facebook. *The Chronicle of Higher Education*, 52(21), p.C1.
- Cabellon, E., Mann, B., Mills, K. & Rocco, M. (2012). *Use of social media tools in the higher education environment*. Retrieved 26 March 2012 from <http://www.slideshare.net/edmundc75/acpa-2012-social-media-institute-using-tools-in-higher-education#btnNext>
- Calvi, L., Cassella, M., Nuijten, K. (2010). Enhancing users' experience: A content analysis of 12 university libraries Facebook profiles. *ELPUB 2010 International Conference on Electronic Publishing*, 16-18 June, (pp. 258-269), Helsinki. Retrieved 7 October 2011 from https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10227/599/18calvi_cassella_nuijten.pdf?sequence=56
- Carr, N. (2010). The web shatters focus, rewires brains, *Wired*. Retrieved 18 October 2011 from http://www.wired.com/magazine/2010/05/ff_nicholas_carr/all/1
- Cassidy, J. (2006). Me media. *The New Yorker*, 82(13), 50-59.
- Chatti, M., Amine, J. and Quix, C. (2010). Connectivism. *International Journal of Learning Technology*, 5(1), 80–99.
- Christakis, N. & Fowler, J. (2009). *Connected*. New York: Little Brown.

- Clip News (2011). *Social Media Monitoring Newsletter*. Retrieved 5 April 2012 from http://www.clipnews.gr/view_news_letter.asp?NewsLetterItemID=94&LanguageID=1
- Cohen, J. (2012). The Potential of Google+ as a Media Literacy Tool. *Journal of Media Literacy Education*, 4(1), 93–96.
- Community ebook (2012). *Social media strategy for higher education*. Retrieved 22 June 2012 from <http://www.slideshare.net/Radian6/social-media-strategy-for-higher-education#btnNext>
- Conole, G. & Alevizou, P. (2010). *A literature review of the use of web 2.0 tools in higher education*. Walton Hall, Milton Keynes: The Open University.
- Dbal, J.P., Karl, K. (2008). Social networking profiles: An examination of student attitudes regarding use and appropriateness of content. *CyberPsychology and Behavior*, 11(1), 95-97.
- Davis, A. (2006). Thinking and writing wrinkles bloggers. *Learning Technology Newsletter*, 8(4), 9-10.
- DeSchryver, M., Mishra, P., Koehler, M., & Francis, A. P. (2009). Moodle vs. Facebook: Does using Facebook for discussions in an online course enhance perceived social presence and student interaction? In C. Crawford, D. A. Willis, R. Carlsen, I. Gibson, K. McFerrin, J. Price, & R. I. Weber (Eds.). *Proceedings from The Society for Information Technology and Teacher Education International Conference 2009*, (pp. 329-336). Chesapeake, VA: AACE.
- Donath, J., & Boyd, D. (2004). Public displays of connection. *BT Technology Journal*, 22 (4), 71.

- Downes, S. (2007). Places to go: Facebook. *Innovate. Journal of Online Education*, 4(1). Retrieved 15 October 2011 from <http://www.downes.ca/post/44263>
- Duboff, J. (2005). "Poke" Your Prof: Faculty Discovers the facebook.com. *Yale Daily News*, 24 March 2005. Retrieved 17 September 2011 from <http://www.yaledailynews.com/article.asp?aid=28845>
- Dunn, J. (2012). *100 ways to use facebook in classroom*. Retrieved 10 October from <http://edudemic.com/2012/09/100-ways-to-use-facebook-in-your-classroom/>
- Ebrary (2011). *Global Student E-book Survey: Social Media Addendum*. Retrieved 5 February 2012 from <http://site.ebrary.com/lib/surveys/docDetail.action?docID=80079260&page=1>
- Education Insider (2010). *Admissions offices turn to social media to connect with prospective students*. Retrieved 8 February 2012 from http://education-portal.com/articles/Admissions_Offices_Turn_to_Social_Media_to_Connect_with_Pro_spective_Students.html
- Ellison, N., Heino, R., & Gibbs, J. (2006). Managing impressions online: Self-presentation processes in the online dating environment. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11 (2), article 2. Retrieved 30 October 2011 from <http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue2/ellison.html>
- Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook "friends:" Social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(4), article 1. Retrieved 30 October 2011 from <http://jcmc.indiana.edu/vol12/issue4/ellison.html>
- Erdogmus, F. (2009). *Conceptualizing online environments as third places: An analysis on Second Life and Facebook*. Master Thesis. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

- Ergenc, A. (2011). *Web 2.0 ve sanal sosyallesme: Facebook ornegi*. Master Thesis. İstanbul: Maltepe Universitesi.
- Farmer B., Yue A., & Brooks C. (2008). Using blogging for higher order learning in large cohort university teaching: A case study. *Australasian Journal of Educational Technology*, 24(2), 123-136.
- Garrison, D. R. & Cleveland-Innes, M. (2005). Facilitating cognitive presence in online learning: Interaction is not enough. *American Journal of Distance Education*, 19(3), 133–148.
- Golder, S. A., Wilkinson, D., & Huberman, B. A. (2007). Rhythms of social interaction: Messaging within a massive online network. In C. Steinfield, B. Pentland, M. Ackerman, & N. Contractor (Eds.), *Communities and Technologies 2007. Proceedings of the Third International Conference on Communities and Technologies* (pp. 41-66). London: Springer.
- Gordon, J., & Berhow, S. (2009). University websites and dialogic features for building relationships with potential students. *Public Relations Review*, 35, 150-152.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78 (6), 1360-1380.
- Granovetter, M. S. (1982). The strength of weak ties: A network theory revisited. In P. V. Marsden & N. Lin (Eds.), *Social Structure and Network Analysis* (pp. 105-130). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Hampton, K., & Wellman, B. (2003). Neighboring in Netville: How the Internet supports community and social capital in a wired suburb. *City & Community*, 2 (4), 277-311.
- Halpin, H. & Tuffield, M. (2010). *Social Web XG Wiki*. World Wide Web Consortium (W3C).

- Hargittai, E. (2007). Whose space? Differences among users and non-users of social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1). Retrieved 10 October 2011 from <http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/hargittai.html>
- Hargittai, E. (2008). Whose space? *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 276–297.
- Hargittai, E. & Hsieh, Y. (2010). From dabblers to omnivores. In Papacharissi, Z. (ed.). *A networked self*. London: Routledge.
- Helliwell, J. F., & Putnam, R. D. (2004). The social context of well-being. *Philosophical Transactions of the Royal Society*, 359 (1449), 1435-1446.
- Hew, K.F. (2011). Students' and teachers' use of Facebook. *Computers in Human Behavior*, 27, 662-676.
- Ημερησία. *Ξεπέρασαν το 1,01 δισ. οι χρήστες του Facebook*. Ανακτήθηκε 20 Νοεμβρίου 2012 από <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=27200&subid=2&pubid=112940653>
- Horriگان, J. B. (2002). *Online communities: Networks that nurture long-distance relationships and local ties*. Washington, DC: Pew Internet and American Life Project. Retrieved October 26, 2011 from http://www.pewinternet.org/pdfs/PIP_Communities_Report.pdf
- Hung, H. & Yuen, S. (2010). Educational use of social networking technology in higher education. *Teaching in Higher Education*, 15(6), 703–14.
- Istat (2011). *Cittadini e nuove tecnologie*. Retrieved from <http://www.istat.it/it/files/2011/12/ICT-famiglie-2011.pdf>
- Ito, M., Baumer, S., Bittanti, M., Boyd, D., Cody, R., Herr-Stephenson, B., Horst, H. A., Lange, P. G., Mahendran, D., Martinez, K. Z., Pascoe, C. J., Perkel, D., Robinson, L.,

- ims, C. & Tripp, L. (2010). *Hanging Out, Messing Around, and Geeking Out: Kids Living and Learning with New Media*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Javeau, C. (2000). *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο*. Αθήνα: Τυπωθήτω
- Jenkins, H. (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Jonassen, D. & Land, S.M. (2000). *Theoretical foundations of learning environments*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kalpidou, M., Dan Costin, M.A., Jessica Morris, B.A. (2011). The relationship between Facebook and the well-being of undergraduate college students. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 14 (4), 183-189.
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M., (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68.
- Kavanaugh, A., Carroll, J. M., Rosson, M. B., Zin, T. T., & Reese, D. D. (2005). Community networks: Where offline communities meet online. *Journal of Computer-Mediated Communication* 10 (4), article 3. Retrieved 26 October 2011 from <http://jcmc.indiana.edu/vol10/issue4/kavanaugh.html>
- Keenan, A. & Shiri, A. (2009). Sociability and social interaction on social networking websites. *Library Review*, 58 (6), 438 – 450.
- Kosik, A. (2007). *The implications of Facebook. Sharing the Commonwealth: Critical issues in higher education* 9–10. Retrieved 27 September 2011 from <http://www.pcpa.net/March2006.pdf>
- Kristen, N. (2007). *Lookabee's Facebook Apps for Teachers*. Retrieved 26 September 2011 from <http://mashable.com/2007/10/01/lookabee/>

- Lampe, C., Ellison, N., & Steinfield, C., (2006). A Face(book) in the crowd: Social searching vs. social browsing. *Proceedings of the 2006 20th Anniversary Conference on Computer Supported Cooperative Work* (pp. 167-170). New York: ACM Press.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: University of Cambridge Press.
- Lee, M. & McLoughlin, C. (2010). *Web 2.0-based e-learning*. Hershey PA: Information Science Reference.
- Lenhart, A. & Madden, M. (2007). *Social Networking Websites and Teens: An Overview*. Pew Internet and American Life project: Washington DC.
- Loretto, P. (2009). *Employers seek college students to assist with social media*. Retrieved 3 October 2011 from <http://internships.about.com/b/2009/10/03/emplotersseek-college-students-to-assist-with-social-media/>
- Lovari, A. & Giglietto, F. (2012). *Social media and Italian universities: an empirical study on the adoption and use of facebook, twitter and youtube*. Retrieved 5 April 2012 from http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1978393
- Λουκαΐδης, Κ. (2011). *Στατιστική επεξεργασία δεδομένων με τη χρήση του IBM SPSS Statistics 19*, Λευκωσία: Επιφανίου.
- Madge, C. (2009). Facebook, social integration and informal learning at University: It is more for socialising and talking to friends about work than for actually doing work. *Learning and Technology*, 34(2), 141-155.
- Mazman, S.G., Usluel, Y.K. (2010). Modeling educational usage of Facebook. *Computers & Education*, 55, 444-453.

- Marklein, M.B. (2009). College recruiters are Twittering, too. *USA Today*, 29 April 2009, 6D.
- McAllister-Spooner, S. M., & Kent, M. L. (2009). Dialogic public relations and resource dependency: New Jersey community colleges as models for website effectiveness. *Atlantic Journal of Communication*, 17, 220-239.
- McAllister-Spooner, S. M. (2010). Whose site is it anyway? Expectations of college websites. *Public Relations Journal*, 4(2).
- McAllister-Spooner, S. M. (2012). How the world's top universities provide dialogic forums for marginalized voices. *Public Relations Review*, in press.
- McMillan, S. & M. Morrison (2006). Coming of age with the internet: A qualitative exploration of how the internet has become an integral part of young people's lives. *New Media Society* 8, 73-95.
- Madge, C., Meek, J., Wellens, J. & Hooley T. (2009). Facebook, social integration and informal learning at university: "It is more for socialising and talking to friends about than for actually doing work". *Learning, Media and Technology*, 34(2), 141-155.
- Mason, R. (2006). Learning technologies for adult continuing education. *Studies in Continuing Education* 28 (2), 121-133.
- Mason, R. & Rennie, F. (2007). Using web 2.0 for learning in the community. *Internet and Higher Education*, 10, 196-203.
- Moskaliuk, J. Kimmerle, J. & Cress, U. (2009). Wiki-supported learning and knowledge building. *Journal of Computer Assisted Learning*, 25 (6), 549-61.
- Munoz, C. & Towner, T. (2009). Opening Facebook: How to Use Facebook in the College Classroom. In I. Gibson et al. (Eds.), *Proceedings of Society for Information*

Technology & Teacher Education International Conference (pp. 2623-2627).
Chesapeake, VA: AACE. Retrieved 10 October 2011 from
<http://www.editlib.org/p/31031>

Muise, A., Christofides, E., Desmarais, S. (2009). More information than you ever wanted: does Facebook bring out the green-eyed monster of jealousy? *Journal of CyberPsychology and Behavior*, 12 (4): 441-444.

Nicholas, D., Gunter, B. & Rowlands, I. (2009). *The Google generation*. Oxford: Chandos.

Onat, F., Alikilic, O.A. (2008). Sosyal ağ sitelerinin reklam ve halkla ilişkiler ortamları olarak değerlendirilmesi. *Journal of Yasar University*, 3 (9), 1111-1143.

Osborne, N. (2012). Using social media in education, Part 2: Tools, support, and technical issues. Retrieved 15 November from
<http://www.ibm.com/developerworks/industry/library/ind-educ-social-media2/index.html>

Παπαβασιλείου, Χ. (2011). Αξιοποίηση κοινωνικών δικτύων στην εκπαίδευση. Ανακτήθηκε 25 Νοεμβρίου 2012 από
<http://learn20.wikispaces.com/%CE%91%CE%BE%CE%B9%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7+K%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD+%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CF%84%CF%8D%CF%89%CE%BD+%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD+%CE%95%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7>

Papacharissi, Z. (2010). *A networked self*. London: Routledge.

Parks, M. R., & Floyd, K. (1996). Making friends in cyberspace. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1 (4). Retrieved 14 October 2011 from
<http://jcmc.indiana.edu/vol1/issue4/parks.html>

- Paul, E., & Brier, S. (2001). Friendsickness in the transition to college: Precollege predictors and college adjustment correlates. *Journal of Counseling and Development*, 79 (1), 77-89.
- Pearson (2011). *Social media in higher education 2011 report*. Retrieved 8 March 2012 from <http://www.pearsonlearningsolutions.com/higher-education/social-media-survey.php>
- Pempek, T.A., Yevdokiya, A.Y., Calvert, S.L. (2009). College students' networking experiences on Facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30, 227-238.
- Pingdom (2011). *The invasion continues – Facebook adoption in top 10 countries*. Retrieved 28 December 2011 from <http://royal.pingdom.com/2011/12/28/the-invasion-continues-%E2%80%93-facebook-adoption-in-top-10-countries/>
- Resnick, P. (2001). Beyond bowling together: Sociotechnical capital. In J. Carroll (Ed.), *HCI in the New Millennium* (pp. 247-272). Boston, MA: Addison-Wesley.
- Roblyer, M.D., McDaniel, M., Webb, M., Herman, J., Witty, J.V. (2010). Findings on Facebook in higher education: A comparison of college faculty and student uses and perceptions of social networking sites, *Internet and Higher Education*, 13, 134-140.
- Scale, M. (2008). Facebook as a social search engine and the implications for libraries in the twenty-first century. *Library Hi Tech*, 26 (4), 540-556.
- Selwyn, N. (2007). Screw blackboard...do it on Facebook!: an investigation of students' educational use of Facebook. Paper presented to the *Pole 1.0- Facebook social research symposium*, University of London, 15th November, 2007. Retrieved 15 September 2011 from <http://www.scribd.com/doc/513958/Facebook-seminar-paper-Selwyn>.

- Selwyn, N. (2007). Screw blackboard...do it on Facebook!: an investigation of students' educational use of Facebook. *Pole 1.0- Facebook social research symposium*, 18 November, 2011, University of London.
- Selwyn, N. (2009). Faceworking: exploring students' education-related use of Facebook. *Learning, Media and Technology*, 34, 2, 157–74.
- Selwyn, N. (2012). *Social media in higher education*. Retrieved 15 March 2012 from www.worldoflearning.com
- Shirky, C. (2008). *Here Comes Every-Body: The Power of Organising without Organising*. London: Penguin.
- Silverman, M. (2012). *How Higher Education Uses Social Media*. Retrieved 15 February from <http://mashable.com/2012/02/03/higher-education-social-media/>
- Slover-Linett, C. & Stoner, M. (2011). *Succeeding with social media: Lessons from the first survey of social media in advancement*. Retrieved from <http://www.sloverlinett.com/files/mStoner-SloverLinett%20White%20Paper.pdf>
- Smith, R. & Peterson, B. (2007). Psst ... what do you think? The relationship between advice prestige, type of advice, and academic performance. *Communication Education*, 56(3), 278-291.
- Smith, A., Rainie, L., & Zickuhr, K. (2011). *College students and technology*. *Pew Internet & American Life Project*. Retrieved 16 October 2011 from <http://www.pewinternet.org/Reports/2011/College-students-and-technology/Report.aspx>
- Spinks, D. (2009). Ten must-try social media sites for college students. Retrieved 22 June 2012 from <http://mashable.com/2009/04/16/social-media-college/>

- Stutzman, F. (2005). *Our lives, our facebook*s. Retrieved 7 October 2011 from http://www.ibiblio.org/fred/pubs/stutzman_pub6.pdf
- Stutzman, F. (2006). *An evaluation of identity-sharing behavior in social network communities*. *International Digital and Media Arts Journal*, 3(1), 10-18.
- Stutzman, F. (2008). The vibrancy of online social space. In B. Rigby, *Mobilizing generation 2.0: A practical guide to using web 2.0 technologies to recruit, engage & activate youth*. New York, NY: JosseyBass.
- Subrahmanyam, K. & Šmahel, D. (2011). *Digital youth*. Berlin: Springer.
- Tapscott, D. & Williams, A. (2007). *Wikinomics*, Atlantic: New York.
- Thomas, D. & Seely-Brown, J. (2011). *A new culture of learning*. Charleston: SC, Createspace.
- Towner, T. L. & Muñoz, C. L. (2011). Facebook and education: A classroom connection? In C. Wankel (ed.) *Educating Educators with Social Media*, (Vol. 1, pp.33-57). London: Emerald Group Publishing Limited.
- Tynes, B. M. (2007). Internet safety gone wild?: Sacrificing the Educational and Psychosocial benefits of online social environments. *Journal of Adolescent Research*, 22(6), 575–584.
- Tvxsteam (2012). *To Facebook ξεπέρασε το 1 δισ. χρήστες και... χρεώνει*. Ανακτήθηκε 20 Οκτωβρίου από <http://tvxs.gr/news/internet-mme/facebook-kseperase-1-dis-xristes-kai-xreonei>
- Ulbrich, F., Jahnke, I. & Mårtensson, P. (2011). Special Issue on knowledge development and the net generation. *International Journal of Sociotechnology and Knowledge Development*.

- Vasalou, A., Joinson, A.N., Courvoisier, D. (2010). Cultural differences, experience with social networks and the nature of true commitment in Facebook. *International Journal of Human-Computer Studies*, 68, 719-728.
- Wang, S.S., Moon, S., Kwon, K.H., Evans, C.A., Stefanone, M.A. (2010). Face-off: Implications of visual cues on initiating friendship on Facebook. *Computers in Human Behavior*, 26, 226-234.
- Waycott, J. (2010). Digital divides? Student and staff perceptions of information and communication technologies. *Computers & Education*, 54 (4), 1202–1211.
- Wellman, B. (2002). The Adaptive Web. *Communications of the ACM*, 45(5), 91 – 96.
- Williams, J. B., & Jacobs, J. (2004). Exploring the use of blogs as learning spaces in the higher education sector. *Australasian Journal of Educational Technology*, 20(2), 232-247.
- Williams, D. (2006). On and off the 'net: Scales for social capital in an online era. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11 (2), article 11. Retrieved 29 October 2011 from <http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue2/williams.html>
- Xie Y., Ke, F., & Sharma, P. (2008). The effect of peer feedback for blogging on college students' reflective learning processes. *Internet and Higher Education*, 11, 18–25.
- Young, J. (2008). When professors create social networks for classes, some students see a 'creepy treehouse'. *The Chronicle of Higher Education*. Retrieved 15 January 2012 from <http://chronicle.com/wiredcampus/article/3251/when-professors-create-social-networks-forclasses-some-students-see-a-creepy-treehouse>

Yu, A., Tian, S., Vogel, D. and Kwok, R. (2010). Embedded social learning in online social networking. ICIS 2010 Proceedings. Retrieved 14 October 2011 from http://aisel.aisnet.org/icis2010_submissions/100

Ziegler, S. (2007). The (mis)education of Generation M. *Learning, Media and Technology*, 32(1), 69-81.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

Στο παράρτημα αυτό προσδιορίζονται οι βασικές έννοιες που θα χρησιμοποιήσουμε στην εργασία και για περαιτέρω μελέτη συστήνεται οι Wikipedia και οι προτεινόμενες διαδικτυακές πηγές.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΣΑ (SOCIAL MEDIA)

Είναι εφαρμογές του διαδικτύου μέσα από τις οποίες διαμοιράζονται πληροφορίες και υλικό. Ο χρήστης είναι ο βασικός πρωταγωνιστής διότι τα κοινωνικά μέσα ενθαρρύνουν, επιδιώκουν την συζήτηση, τα σχόλια, την αλληλεπίδραση και την δικτύωση.

Χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες:

- **Social Sharing:** δικτυακοί τόποι, όπου μπορείς να έχεις πρόσβαση για ανάκτηση, δημιουργία και διαμοιρασμό αρχείων ήχου-εικόνας-video (youtube, vimeo, flickr).
- **Social Bookmarking:** δικτυακοί τόποι που σου δίνουν την δυνατότητα να βρεις και να αποθηκεύσεις (bookmarking) δικτυακούς τόπους και χρήσιμες πληροφορίες και να τα διαμοιράσεις σε άλλους χρήστες (StumbleUpon, Delicious, Faves, και Diigo).
- **Social Networks:** Είναι η πιο διαδεδομένη μορφή των social media. Πρόκειται για διαδικτυακούς τόπους που δημιουργούν «προσωπικούς χώρους» για ψυχαγωγία, επικοινωνία, ενημέρωση, ανταλλαγή πληροφοριών και διαμοιρασμό πολυμεσικού περιεχομένου (facebook, ning, google+).
- **Social News:** Διαδικτυακοί τόποι με ειδήσεις, με τους οποίους ο χρήστης αλληλεπιδρά μέσω ψηφοφορίας και σχολιασμού των άρθρων (Digg, Propeller, Reddit).

Προτεινόμενη διαδικτυακή πηγή περαιτέρω μελέτης :

<http://webtrends.about.com/od/web20/a/social-media.htm>

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ (SOCIAL NETWORKS)

Τα κοινωνικά δίκτυα είναι εφαρμογές του Internet. Με τη δυνατότητα τους, οι χρήστες δημιουργούν «προσωπικούς χώρους» για ψυχαγωγία, επικοινωνία, ενημέρωση, ανταλλαγή πληροφοριών και διαμοιρασμό πολυμεσικού περιεχομένου. Επειδή είναι εύκολα στη χρήση, επειδή υπάρχει πρόσβαση σε αυτά από όλες τις συσκευές, υπολογιστές, κινητά και επειδή προσφέρουν όλες τις παραπάνω δυνατότητες, τα άτομα τα χρησιμοποιούν για τις ανθρώπινες σχέσεις τους στην προσωπική, εκπαιδευτική, κοινωνική και επαγγελματική τους ζωή.

Προτεινόμενη διαδικτυακή πηγή περαιτέρω μελέτης :

<http://www.whatissocialnetworking.com/>

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ (SOCIAL CAPITAL)

Σύμφωνα με τον ορισμό της Παγκόσμιας Τράπεζας, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι η συνεκτική «κόλλα» που κρατά δεμένες τις κοινωνίες για κοινή δημιουργία. Ένας άλλος απλός ορισμός, είναι το σύνολο των αγαθών, πραγματικών ή εικονικών που αποκτά μια ομάδα ανθρώπων μέσα από δίκτυα που διέπονται από άτυπους κανόνες και αξίες, που διευκολύνουν τη συνεργασία και τη συλλογική δράση των ατόμων, με στόχο το γενικό συμφέρον και δημιουργούν σχέσεις εμπιστοσύνης, αμοιβαίας γνωριμίας και αποδοχής.

Προτεινόμενη διαδικτυακή πηγή περαιτέρω μελέτης :

<http://www.socialcapitalresearch.com/definition.html>

ΑΤΥΠΗ ΜΑΘΗΣΗ (INFORMAL LEARNING)

Είναι μια δια βίου διαδικασία κατά την οποία τα άτομα αποκτούν στάσεις, αξίες, δεξιότητες και γνώση, από την καθημερινή εμπειρία και τις επιδράσεις που δέχονται από το περιβάλλον τους αλλά και από τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής (φίλους, συμφοιτητές, οικογένεια, μέσα ενημέρωσης, επαφή με διαδίκτυο, εργασία, παιχνίδι, κ.λ.π.).

Προτεινόμενη διαδικτυακή πηγή περαιτέρω μελέτης :

<http://www.informl.com/the-informal-learning-page/>

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ (COLLABORATIVE LEARNING)

Ορίζεται οποιαδήποτε διαδικασία κατά την οποία δύο ή περισσότερα άτομα μαθαίνουν ή προσπαθούν να μάθουν κάτι από κοινού σε ένα περιβάλλον αλληλεξάρτησης, μέσα από επικοινωνία, συζήτηση, ανταλλαγή υλικού , ανταλλαγή εμπειριών και συμμετοχή σε κοινές δράσεις. Αυτό τα οδηγεί στην ανάπτυξη γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων.

Προτεινόμενη διαδικτυακή πηγή περαιτέρω μελέτης:

<http://www.gdrc.org/kmgmt/c-learn/index.html>

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ (COMMUNITIES OF LEARNING)

Οι κοινότητες μάθησης είναι σύνολα ανθρώπων που αποτελούνται από μέλη που ανταλλάσσουν πληροφορίες μεταξύ τους και κάνουν συζητήσεις σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος, εμπλέκονται σε κοινές δραστηριότητες ομαδικότητας και συνεργασίας, προκειμένου να οδηγηθούν στην μάθηση.

Η οργάνωση αυτή βοηθάει στην οικοδόμηση σχέσεων που δίνει στα μέλη της κοινότητας μια αίσθηση κοινής δράσης και κοινής ταυτότητας. Αυτό τους επιτρέπει να μαθαίνει το ένα μέλος από το άλλο και διευκολύνει στην αίσθηση συνύπαρξης σαν ομάδα. Όταν η επικοινωνία και συνεργασία αυτή υποστηρίζεται από συστήματα και δίκτυα υπολογιστών, οι κοινότητες ονομάζονται δικτυακές ή εικονικές κοινότητες μάθησης.

Προτεινόμενη διαδικτυακή πηγή περαιτέρω μελέτης:

<http://ows.edb.utexas.edu/site/computer-supported-collaborative-learning-2011/2-definition-learning-community>

FACEBOOK

Το facebook είναι ένας δικτυακός χώρος κοινωνικής δικτύωσης. Οι χρήστες μπορούν να κατασκευάσουν ένα profile του εαυτού τους για να επικοινωνούν, να ενημερώνουν τις επαφές τους, για να μοιράζονται υλικό, για να αναζητούν νέους φίλους με κοινά ενδιαφέροντα. Το Facebook είναι το μεγαλύτερο κοινωνικό δίκτυο με 1 δις μέλη. Τα μέλη του λαμβάνουν πολλές υπηρεσίες, ενδεικτικά όπως :

- Δημιουργία Προσωπικού Προφίλ
- Εύκολη Αποστολή Μηνυμάτων
- Δημιουργία Υποομάδων
- Δημιουργία Blog
- Δημιουργία Forum
- Διαμοιρασμός Φωτογραφιών και Βίντεο

Προτεινόμενη διαδικτυακή πηγή περαιτέρω μελέτης:

<http://www.techsoup.org/learningcenter/internet/archives/page9141.cfm>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ FACEBOOK

Τίτλος: Η χρήση του facebook στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα και Κύπρο

Στα πλαίσια εκπόνησης διπλωματικής διατριβής στο μεταπτυχιακό του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου, σας παρακαλούμε να απαντήσετε μέχρι τις 15 Απριλίου στις παρακάτω ερωτήσεις. Οι απαντήσεις που θα δώσετε είναι εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της έρευνας.

Σκοπός της εμπειρικής έρευνας είναι να αξιολογήσει κατά πόσο είναι έτοιμη η κοινότητα της Ελληνικής και Κυπριακής ανώτατης εκπαίδευσης να εισάγει και να αξιοποιήσει στην εκπαιδευτική διαδικασία τα εργαλεία κοινωνικού λογισμικού και ιδιαίτερα το facebook & το

twitter

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΑΣ ΝΙΚΗ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

E-mail επικοινωνίας: n.giannopoulou@eiead.gr

* Απαιτείται

Α) ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ

ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΟ

1) ΟΝΟΜΑ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ *

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ *

- ΠΡΑΚΤΙΚΗ
 ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ

2) ΗΛΙΚΙΑ *

- 18-25
 25-38
 ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ

3) ΦΥΛΟ *

- ΑΡΡΕΝ
 ΘΗΛΥ

4) ΕΙΔΟΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ *

- ΠΑΝ/ΜΙΟ -ΑΤΕΙ
 ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ

5) ΕΔΡΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ *

- ΕΛΛΑΔΑ
 ΚΥΠΡΟΣ

6) ΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ *

- ΠΤΥΧΙΟ
 ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ

7) ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΧΡΗΣΗ ΙΝΤΕΡΝΕΤ *

(για οποιοδήποτε λόγο)

- ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΑ
 ΕΩΣ 1ΩΡΑ
 ΠΑΡΑΠΑΝΩ

8) ΜΕΛΟΣ FACEBOOK *

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

9) ΜΕΛΟΣ TWITTER *

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

B) ΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

**10) ΤΟ FACEBOOK ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΟΣ
ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ Ή
ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ
ΜΟΥ ***

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**11) ΤΟ TWITTER ΕΙΝΑΙ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ Ή ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΜΟΥ ***

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**12) ΕΙΜΑΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΜΕΝΟΣ ΠΟΥ
ΕΙΜΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΟΥ FACEBOOK ***

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**13) ΑΙΣΘΑΝΟΜΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ FACEBOOK ***

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

Γ) ΧΡΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ – ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΟΙΟΙ ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACEBOOK

**14) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACE BOOK
ΓΙΑ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΩ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΦΙΛΟΥΣ ΜΟΥ ***

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**15) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACE BOOK
ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΝΩ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟΥΣ
ΦΙΛΟΥΣ ΜΕ ΣΧΕΤΙΚΑ
ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ***

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**16) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACE BOOK
ΓΙΑ ΝΑ ΕΙΜΑΙ ΣΕ ΕΠΑΦΗ ΜΕ
ΠΑΛΙΟΥΣ ΦΙΛΟΥΣ Η ΦΙΛΟΥΣ ΠΟΥ
ΕΙΝΑΙ ΜΑΚΡΙΑ ***

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**17) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACE BOOK
ΓΙΑ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΧΝΙΑ ***

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**18) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACE BOOK
ΓΙΑ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΩ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΜΟΥ ***

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

19) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACE BOOK
ΓΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ
(PRESTIGE, ΓΝΩΡΙΜΙΕΣ ΚΑΙΠ) *

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

Δ) ΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΚΑΙΜΑΚΑ 1-5: 1: ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ 5: ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

20) ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Η ΘΑ
ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΣΑΝ ΕΡΓΑΛΕΙΟ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ *

	1	2	3	4	5	
ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	☐	☐	☐	☐	☐	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

21) ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Η ΘΑ
ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΓΙΑ ΝΑ
ΜΟΙΡΑΖΕΣΤΕ ΥΛΙΚΟ,
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ , ΙΔΕΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ *

	1	2	3	4	5	
ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	☐	☐	☐	☐	☐	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

22) ΤΟ FACE BOOK ΣΑΣ ΒΟΗΘΑΕΙ
Η ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ
ΝΑ ΣΥΝΕΡΓΑΖΕΣΤΕ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ *

	1	2	3	4	5	
ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	☐	☐	☐	☐	☐	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

**23) ΤΟ FACE BOOK ΣΑΣ ΒΟΗΘΑΕΙ
Η ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ
ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΕ ΟΜΑΔΑ ΜΕ
ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ***

	1	2	3	4	5	
ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	☐	☐	☐	☐	☐	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

**24) ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ Η ΘΑ
ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΕΙ ΣΤΗΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΑΣ ΔΙΝΟΝΤΑΣ ΣΑΣ
ΕΦΟΔΙΑ ΚΑΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ***

	1	2	3	4	5	
ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	☐	☐	☐	☐	☐	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

**25) ΤΟ FACE BOOK ΣΑΣ ΒΟΗΘΑΕΙ
ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΣΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ***

	1	2	3	4	5	
ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ	☐	☐	☐	☐	☐	ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

Ε) ΧΡΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

26) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΤΟ FACE BOOK ΗΔΗ ΓΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Η ΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΣΑΣ *

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

27) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΤΟ FACE BOOK ΗΔΗ ΓΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Η ΓΙΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΣΑΣ *

Αν η απάντηση στην ερώτηση είναι ναι, συνεχίστε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

28) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACE BOOK ΓΙΑ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΩ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΤΡΟΠΟ

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

29) ΤΟ FACE BOOK ΜΕ ΒΟΗΘΑΕΙ ΝΑ ΕΧΩ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΣΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**30) ΤΟ FACE BOOK ΜΟΥ
ΕΠΙΤΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΧΩ ONLINE
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ
ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ ΑΠΟ
Ο,ΤΙ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΟ ΜΕ
ΠΡΟΣΩΠΟ ΕΠΑΦΗ**

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**31) ΤΟ FACE BOOK ΜΕ ΒΟΗΘΑΕΙ
ΝΑ ΑΝΑΠΤΥΞΩ ΙΔΕΕΣ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ
ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΑΣ**

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**32) ΤΟ FACE BOOK ΜΕ ΒΟΗΘΑΕΙ
ΝΑ ΒΡΙΣΚΩ ΚΑΙ ΝΑ ΜΟΙΡΑΖΟΜΑΙ
ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΥΛΙΚΟ ΑΠΟ ΑΛΛΟΥΣ
ΠΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ**

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**33) ΤΟ FACE BOOK ΒΟΗΘΑΕΙ ΝΑ
ΑΙΣΘΑΝΟΜΑΣΤΕ ΜΙΑ ΟΜΑΔΑ ΕΓΩ
ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ**

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**34) ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩ ΤΟ FACE BOOK
ΓΙΑ ΝΑ ΑΝΤΑΛΛΑΞΩ
ΠΑΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΥΛΙΚΟ ΜΕ
ΤΟΥΣ Σ ΣΥΜΦΟΙΤΗΤΕΣ ΜΟΥ ΓΙΑ
ΤΙΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**35) ΈΧΕΙ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΑΣ
ΣΕΛΙΔΑ ΣΤΟ FACEBOOK;**

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**36) ΈΧΕΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΥΣ
ΦΙΛΟΥΣ ΣΤΟ FACEBOOK ΤΩΡΑ
ΠΟΥ ΣΠΟΥΔΑΖΕΤΕ;**

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**37) ΚΑΝΕΤΕ ΠΙΟ ΣΥΧΝΗ ΧΡΗΣΗ
ΤΟΥ FACEBOOK ΤΩΡΑ ΠΟΥ
ΣΠΟΥΔΑΖΕΤΕ**

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

**38) ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΤΟ FACEBOOK
ΣΥΜΒΑΛΛΕΙ ΣΤΗΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΑΣ;**

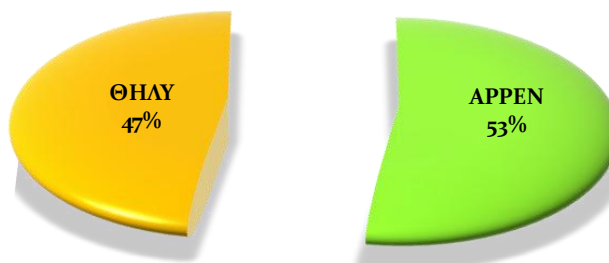
- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

Υποβολή

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

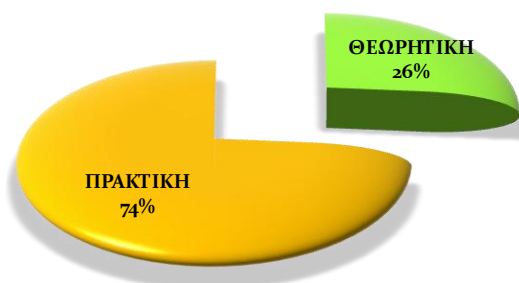
ΓΡΑΦΗΜΑ 2 : Φύλο

Φύλο

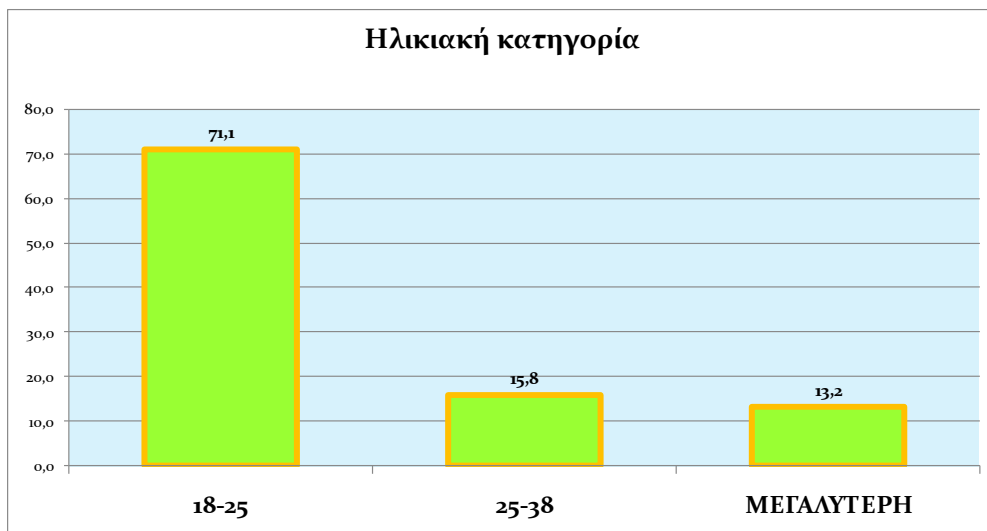

ΓΡΑΦΗΜΑ 3 : Κατεύθυνση σπουδών

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

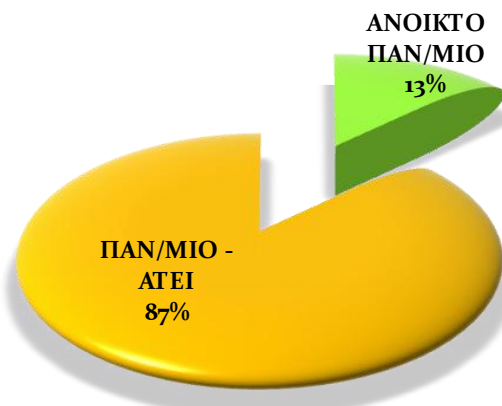

ΓΡΑΦΗΜΑ 4 : Ηλικιακή κατηγορία

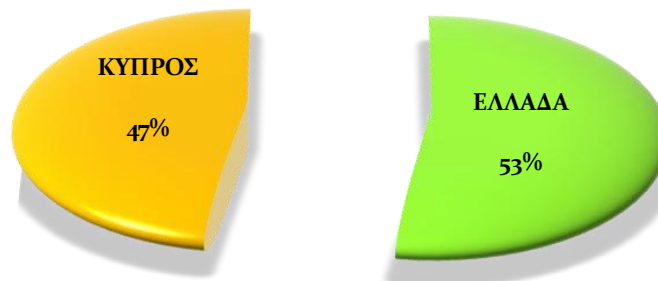

ΓΡΑΦΗΜΑ 5 : Είδος ιδρύματος

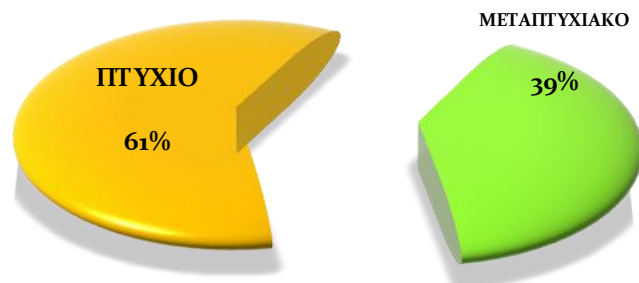
ΕΙΔΟΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ

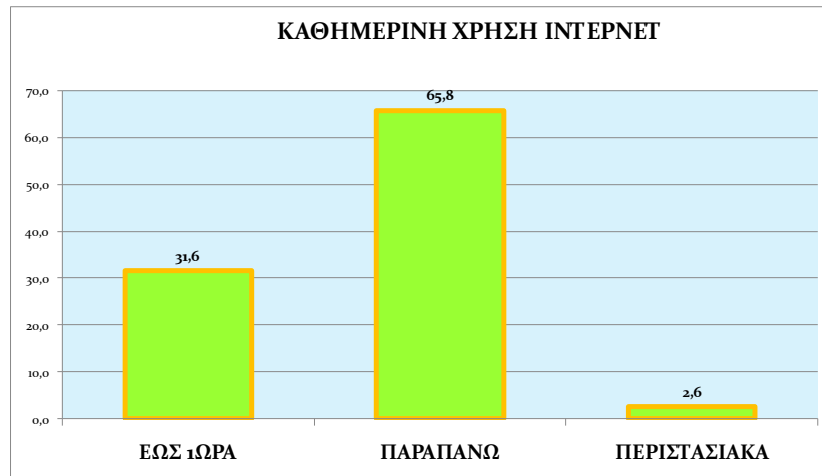
**ΓΡΑΦΗΜΑ 6 : Έδρα Πανεπιστημίου
ΕΔΡΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ**

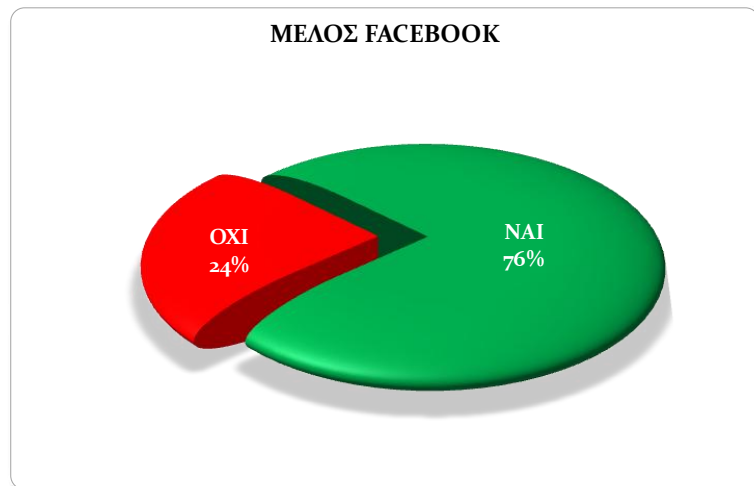
**ΓΡΑΦΗΜΑ 7 : Βαθμίδα εκπαίδευσης
ΒΑΘΜΙΔΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΓΡΑΦΗΜΑ 8 : Καθημερινή χρήση Internet

ΓΡΑΦΗΜΑ 9 : Μέλος Facebook

ΓΡΑΦΗΜΑ 10 : Μέλος Twitter

